

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “สภาพและความต้องการในการจัดกิจกรรมศิลปะของเด็กป่วยในโรงพยาบาล กรุงเทพมหานคร “ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้

1. กิจกรรมศิลปะศึกษา.
 - 1.1 กิจกรรมศิลปะศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา
 - 1.2 กิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะศึกษา
 - 1.3 การเตรียมการเรียนการสอน
 - 1.4 การดำเนินการสอน
 - 1.5 การประเมินผล
2. กระบวนการในการจัดกิจกรรมของเด็กป่วยในโรงพยาบาล
 - 2.1 การวางแผน
 - 2.2 การดำเนินงาน
 - 2.3 การประเมินผล
3. การจัดกิจกรรมของเด็กป่วยในโรงพยาบาล
 - 3.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของเด็กป่วยในโรงพยาบาล
 - 3.2 โครงสร้างของบุคคลากรที่มีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กป่วยในโรงพยาบาล
 - 3.3 กิจกรรมศิลปะที่เหมาะสมกับเด็กป่วยในโรงพยาบาล
 - 3.4 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเด็กป่วยในโรงพยาบาล
 - 3.5 การดำเนินการเกี่ยวกับเด็กป่วยในโรงพยาบาล
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยของไทย
 - 4.2 งานวิจัยของต่างประเทศ

1. กิจกรรมศิลปะศึกษา

กิจกรรม หมายถึง มวลประสบการณ์ต่างๆ ที่จัดให้แก่ผู้เรียนและทำให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ (กรมวิชาการ , 2532) กิจกรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกเพศทุกวัย การทำกิจกรรม เป็นการใช้พลังงานที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสภาพแวดล้อม

ศิลปะศึกษา หมายถึง การให้การศึกษาด้านศิลปะที่มุ่งส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสได้ แสดงออกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวออกมาเป็นความงามตามทัศนะของคน (อารี สุทธิพันธ์ และ วิชัย วงศ์ใหญ่ , 2528) โดยจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้ เรียน (วิชัย วงศ์ใหญ่ , 2525) มีครูผู้สอนช่วยแนะนำให้เด็กได้ใช้ประสบการณ์ จินตนาการและ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แสดงออกมาเป็นผลงานต่าง ๆ โดยมีการวางแผนการเรียนการสอน จัด เนื้อหาวัสดุอุปกรณ์และวิธีการสอนอย่างกว้างขวาง (ชลอ พงษ์สามารถ , 2526) ครอบคลุมวิชา อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั่วไป เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์ ในชีวิต (วิรุณ ตั้งเจริญ และ วรรณรัตน์ อินทร์อำ , 2515)

กิจกรรมศิลปะศึกษา จึงหมายถึง การจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้แก่ผู้เรียน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะ ทัศนคติ ความคิดและรูปแบบพฤติกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้เด็กพัฒนา ลักษณะนิสัยไปในทางที่ดีพร้อม ๆ กันในทุก ๆ ด้าน มีความเจริญงอกงามในทางสร้างสรรค์อย่าง สูงสุด และส่งเสริมความเจริญเติบโตตามวุฒิภาวะ ความสนใจและความต้องการของเด็ก ในการ สอนศิลปะศึกษาแนวใหม่ ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของจิตวิทยาว่าด้วยการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนเกิดความเจริญงอกงาม เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกตามความคิดสร้างสรรค์ โดยมีครูผู้ สอนเป็นผู้ให้คำแนะนำ เพื่อช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการทางการรับรู้ ความงามของงานศิลปะที่ได้ ประดิษฐ์ขึ้นจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการสังเกต เกิดทักษะและความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (วิรุณ ตั้งเจริญ , 2527)

ในการเรียนการสอนศิลปะ ครูควรคำนึงถึงพัฒนาการของนักเรียนควบคู่กันไปกับเนื้อหา วิชา ซึ่งกิจกรรมการสอนที่ดี ควรเป็นกิจกรรมที่พัฒนาความเจริญทุกด้านแก่ผู้เรียน โดยเร้าให้ผู้ เรียนได้มีการแสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ ควรให้โอกาสและเห็นความสำคัญ ของนักเรียนทุกคนในชั้น และเป็นกิจกรรมที่ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้และวิธีการแก้ปัญหาด้วย ตนเอง โดยมีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนานเป็นกันเอง ดังนั้นครูควรจัดกิจกรรมดังนี้ (อุบล สุจินดา , 2532)

1. กิจกรรมของครู ครูจะต้องทำกิจกรรมในสิ่งที่เป็นความคิดริเริ่มหรือเป็นแนวทางในการเรียนรู้หรือกิจกรรมที่นักเรียนไม่อาจทำได้โดยง่าย เช่น แนวความคิดทางศิลปะจากตำราทางศิลปะที่นักเรียนยังอ่านไม่ได้ การนำเข้าสู่บทเรียนและการสรุปผลของบทเรียน

2. กิจกรรมของนักเรียน นักเรียนจะต้องทำกิจกรรมในสิ่งที่เป็นตัวเอง เพิ่มทักษะให้กับตนเอง โดยกิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนทำมีหลายอย่าง กิจกรรมแต่ละอย่างจะเน้นให้นักเรียนรู้จักวิธีการทำงาน รู้จักทดลองใช้วัสดุอุปกรณ์และส่งเสริมคุณค่าทางประสาทสัมผัส จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ รสนิยม สร้างความภูมิใจและความมั่นใจในการแสดงออก

ในการสอนศิลปะให้ได้ผลนั้น ผู้สอนเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในอันที่จะสนับสนุนส่งเสริมและให้กำลังใจ เนื่องจากความแตกต่างเฉพาะตัวของผู้สอน ทั้งในแง่จิตวิทยาการสอน วิธีการดำเนินการสอน หรือแม้แต่ความรู้ของตัวผู้สอนเอง ดังนั้นในการสอนศิลปะศึกษาให้ได้ผลนั้น ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ดังนี้ (ชวลิต ดาบแก้ว และสุดาวดี เหมานนท์, 2525)

1. พัฒนาการของเด็ก (Development) ในการสอนควรยึดหลักพัฒนาการของเด็กด้วยว่า เด็กในชั้นประถมศึกษาควรมีพัฒนาการในด้านศิลปะอย่างไร

2. ความต้องการและความสนใจ (Need and Interest) เด็กแต่ละคนย่อมมีความต้องการและความสนใจไม่เหมือนกัน เมื่อเด็กสนใจอย่างไร ก็พยายามให้เขาได้ทำตามความเข้าใจของเขา ครูไม่ควรเอาความต้องการของครูไปเปรียบเทียบกับความต้องการของเด็ก

3. ความแตกต่างของเด็กเป็นรายบุคคล (Individual Difference) เพราะเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกัน และโดยเฉพาะวิชาศิลปะด้วยแล้ว เป็นวิชาที่แฝงสิ่งในด้านการสร้างสรรค์ คือให้เด็กได้คิดทำขึ้นด้วยตนเองเป็นสำคัญ ดังนั้นการวัดผลงานของเด็ก ควรเป็นการเปรียบเทียบเฉพาะผลงานของเด็กเอง ไม่ควรนำเอาผลงานของเด็กไปเปรียบเทียบกับผลงานของผู้ใหญ่

4. การจัดโปรแกรมของงานศิลปะ (Art Program) การวางแผนงานควรให้เด็กได้ร่วมกัน วางแผนเอง ร่วมกันคิดร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งจะมีความหมายสำหรับเด็กมาก เพราะเด็กจะเกิดความเข้าใจ สนใจ รู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมในการทำงานต่าง ๆ สำเร็จสมความมุ่งหมาย

5. วัสดุอุปกรณ์ (Material) ควรมีวัสดุหลายอย่าง เพื่อให้เด็กได้ทำงาน ตามความพอใจ โดยทั่วถึงกัน ครูควรจะทำอะไรใหม่ ๆ อยู่เสมอ โดยคิดหาวิธีสอน วิธีกระตุ้นให้เด็กอยากทำ คิดหาทางเอาวัสดุที่มีอยู่มาทำ และวัสดุนั้นควรเป็นวัสดุที่หาง่าย ครูควรทำการสาธิตให้เด็กดูและแนะแนวความคิดนั้นให้กับเด็ก เพื่อเป็นแนวทางให้เด็กอยากทำอยากประดิษฐ์

6. การประเมินผล (Evaluation) เด็กต้องการคำชมเชย คำสนับสนุนของครู ครูควรหยิบยกเอาความสามารถแม้แต่เพียงส่วนน้อยของเด็กมาชมเชย เพื่อช่วยให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง นอกจากคำชมเชยแล้วควรให้เด็กมีการอภิปรายผลงานของเด็กกันเองด้วย

7. ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับสถานการณ์ปัจจุบัน ส่งเสริมให้มีเสรีภาพในการแสดงออกตามความสนใจ ความถนัด เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และส่งเสริมให้เด็กแสดงออก ในวิถีทางที่สังคมยอมรับ

กิจกรรมศิลปะมีมากมายหลายประเภท เช่น การวาดภาพระบายสี การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ และการประดิษฐ์เศษวัสดุ โดยกิจกรรมแต่ละประเภทจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นการตอบสนองต่อความสนใจและความถนัดที่แตกต่างกัน ซึ่งหากได้รับการส่งเสริมที่ถูกต้องแล้วจะทำให้เด็กได้พัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเด็กออกมาได้มากที่สุด ดังที่ นิรมล ศิรินสาร สวัสดิบุตร (2525) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อเด็ก ๆ ได้ทำกิจกรรมศิลปะแล้ว เด็กจะเกิดการเรียนรู้ในการควบคุมอารมณ์ การเรียนรู้ทางการสร้างสรรค์ นอกจากนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ยังกล่าวถึงการปฏิบัติงานศิลปะของเด็กอีกว่า ในการปฏิบัติงานศิลปะของเด็กก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางศิลปะหลายทางไม่ว่าจะเป็น การทดลอง การสร้างสรรค์ การฝึกปฏิบัติ การแสดงออก การชื่นชมและการรู้คุณค่าของศิลปะ

การจัดประสบการณ์การสอนศิลปะที่ดี จึงเป็นการช่วยส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสทดลอง สร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้ตรวจสอบความถนัดและความสนใจในด้านการจัดกิจกรรมและการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีขอบข่ายกว้างขวาง โดยสามารถใช้จินตนาการของคนในการทำงานได้อย่างอิสระ (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ , 2529) โดยเฉพาะเด็กในวัยเรียน ซึ่งเป็นวัยสำคัญที่จะพัฒนาสติปัญญา อารมณ์ สังคมและบุคลิกภาพ เพื่อการเจริญเติบโตขึ้นเป็นคนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ (สุชาดา สถาวร , 2537) การส่งเสริมให้เด็กมีประสบการณ์ จินตนาการ การแสดงออกและทักษะให้เกิดแก่ตัวเด็ก ศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาจึงมีบทบาทมากกว่าการเป็นวิชาเสริมในโรงเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้ดีขึ้น (Herbert Read อ้างถึงใน วิชัย วงศ์ใหญ่ , 2529) ศิลปศึกษาจึงเป็นวิชาที่กระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาติของเด็ก ได้พัฒนาศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์ ช่วยให้เด็กกล้าคิด กล้าแสดงออกตามความพอใจ (Rueschhoff and Swartz , 1969) รู้จักแก้ปัญหาในการทำงาน ช่วยให้เด็กคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น (วิรุณ ตั้งเจริญ , 2525) ส่งเสริมความเจริญทางวุฒิภาวะ ความสนใจและความต้องการของเด็ก ซึ่งเด็กแต่ละคนย่อมมีความสามารถที่แตกต่างกันไปตามเพศ วัย โดยกิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ให้กับเด็กดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย (Physical Growth) การสร้างสรรค์งานศิลปะ เช่น การขีด การเขียน การตัด การคลึง การนวด การปั้น ฯลฯ จะช่วยให้เด็กสามารถเคลื่อนไหวร่างกาย มือ แขน ขา ได้อย่างอิสระ การบังคับส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการทำงานศิลปะจึงมีส่วนในการพัฒนาการร่างกายให้แข็งแรงและคล่องตัว (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุณย์ , 2520 ; ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา , 2523 ; นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร , 2525)

2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์ (Emotional Growth) การทำงานศิลปะจะช่วยให้เด็กสนองความต้องการที่จะแสดงออกและการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เมื่อเด็กสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสำเร็จ เด็กจะเกิดความพึงพอใจ มีอารมณ์แจ่มใส มั่นใจในการแสดงออก สามารถปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางอารมณ์

3. พัฒนาการทางด้านสังคม (Social Growth) ศิลปะมีคุณค่าในการส่งเสริมประสบการณ์ในการดำรงอยู่ในสังคม กิจกรรมศิลปะศึกษาส่งเสริมให้เด็กแก้ปัญหาเกี่ยวกับการทำงาน สามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่น (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุณย์ , 2516) โดยเด็กจะได้เรียนรู้ที่จะช่วยเหลือกัน รับผิดชอบร่วมกัน ช่วยโยงความสัมพันธอันดีที่มีต่อผู้ที่อยู่ร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจยุติธรรม กิจกรรมทางศิลปะศึกษาจึงมีสภาพเป็นตัวเชื่อมโยงสังคมของเด็กและพัฒนาการร่วมในสังคมอีกด้านหนึ่งด้วย

4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา (Intellectual Growth) ศิลปะจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้เป็นผู้รอบรู้ในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหาและปรับปรุงผลงานในการทำงานด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความเชื่อมั่น ตลอดจนความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีและมีคุณภาพอย่างเฉลิขมวลลาด พฤติกรรมดังกล่าวจะช่วยพัฒนาความคิดและสติปัญญาของเด็กให้ดีขึ้น เพราะเด็กจะต้องสำรวจ ตรวจสอบ ลงมือกระทำ ทดลอง ค้นคว้า ในการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526)

5. พัฒนาการทางด้านการรับรู้ (Perceptual Growth) การทำงานที่ต้องใช้ความสามารถและความถนัดของตนเอง ด้วยการออกแบบค้นคว้าวิธีการสร้างงานใหม่ ๆ ให้ดีขึ้น การสังเกตและติดตามผลงาน เนื้อหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาผลงานของตนเองให้เจริญก้าวหน้า มีคุณภาพและทันสมัยอยู่เสมอเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

6. พัฒนาการทางด้านสุนทรียภาพ (Aesthetic Growth) ศิลปะจะช่วยให้เกิดความซาบซึ้ง ชื่นชมและรู้คุณค่า ความงามในธรรมชาติ สามารถมองสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง มีศิลปะนิสัยในการสร้างสรรค์ มีจิตใจละเอียดอ่อนและมีรสนิยมที่สูงขึ้น รู้คุณค่าในงานศิลปะที่ตนและผลงานของผู้อื่นที่สร้างขึ้น

7. พัฒนาการทางการสร้างสรรค์ (Creative Growth) ศิลปะเป็นสื่อที่มีความอิสระในการสร้างสรรค์ให้รู้จักใช้ความคิด สติปัญญาและจินตนาการของตนเองอย่างเต็มที่ในการปรับปรุงรูปแบบหรือคุณภาพของผลงาน ตลอดจนการรู้จักพลิกแพลงหาวิธีการแปลกใหม่มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน (เกษร ธิตะจารี , 2530 ; ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา , 2523 ; Lowenfeld , 1957 , 1952) โดยใช้ประสบการณ์ การรับรู้ เหตุผล อารมณ์และความคิดริเริ่มเป็นเครื่องช่วยในการสร้างสรรค์ (นิรมล ธีรณสาร สวัสดิบุตร , 2525)

ศิลปะศึกษามีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ และสังคมของเด็ก (เลิศ อานันทนะ , 2523) กิจกรรมศิลปะแต่ละประเภทจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาในด้านต่าง ๆ กระบวนการทำงานศิลปะจะช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นส่วนสัมพันธ์กับการเรียนรู้ เป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยให้เป็นคนประณีต ละเอียดอ่อนและเมื่อฝึกฝนจนเกิดความชำนาญแล้วจะนำไปสู่ทักษะ ซึ่งเป็นความสามารถเฉพาะอย่างของเด็กในอนาคต (อุบล สู้จินดา , 2532) นอกจากนี้กิจกรรมศิลปะศึกษายังเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของเด็กได้เป็นอย่างดี

ศิลปะศึกษามีความสำคัญต่อการส่งเสริมให้เด็กเจริญเติบโต มีความสามารถและมีความพร้อมในการแสดงความคิดสร้างสรรค์และอารมณ์อย่างอิสระ (Herbert Read , 1985) ตามความสามารถและความต้องการของเด็ก แต่สำหรับเด็กที่มีปัญหาในการปรับตัวเองและต้องการหาทางออก ศิลปะก็อาจทำหน้าที่บำบัดได้อย่างน้อย 3 ลักษณะ คือ

1. ศิลปะเป็นทางระบายอารมณ์ที่เคร่งเครียด ความโกรธ ความกลัวความกังวล หันมาระบายออกทางอารมณ์ด้วยการทำกิจกรรมศิลปะซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะจะได้ผลทางผ่อนคลายอารมณ์ มีผลงานด้านสุนทรียภาพและการสร้างสรรค์ด้วย

2. ศิลปะช่วยขจัดปมด้อย ถ้าสาเหตุมาจากความไม่สมปรารถนาขาดความมั่นใจ ความขาดอาลัย ความพิการ ศิลปะจะเป็นสิ่งที่ช่วยบรรเทาความทุกข์ได้ เขาเหล่านั้นจะสามารถแสดงความรู้สึกนึกคิดออกมาด้วยการทำงานศิลปะ ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่ทำความเคียดแค้นให้คนอื่น แต่สร้างความสบายใจให้ตนเอง

3. ศิลปะช่วยทำความเข้าใจกับปัญหาและความต้องการของเด็ก กิจกรรมศิลปะจะช่วยให้เข้าใจปัญหาและความต้องการของเด็ก ทำให้เข้าใจและแก้ปัญหาได้ง่ายขึ้นในกรณีที่เด็กคือผู้ผิดปกติ เกเรก้าวร้าวรังแกเพื่อนอย่างไม่มีเหตุผล เพราะศิลปะเป็นภาษาเป็นการแสดงออกและเป็นเรื่องราวชีวิตของเด็ก เช่น เวลาที่เขาไม่สบายใจเขาจะวาดรูปดอกไม้ ภาพทิวทัศน์ เป็นต้น ศิลปะในทางบำบัดจึงเป็นสื่อแนะนำแห่งการผ่อนคลายอารมณ์ และแสดงความต้องการลึกซึ้งในตัวเด็ก (ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา , 2523) ซึ่งในวงการจิตเวชของประเทศไทย โดยเฉพาะการตรวจ

สภาพจิตเด็กซึ่งใช้การวาดภาพ เป็นการวาดภาพระบายสีอย่างเสรี ไม่กำหนดกฎเกณฑ์ในการตรวจรักษา ผลงานทางศิลปะของเด็กจึงเป็นเครื่องแสดงออกทางการรับรู้ทางอารมณ์ ความคับข้องใจ ความกดดันความปรารถนาหรือจินตนาการที่มีอยู่ในจิตใจ (สุภา มาลากุล ณ อยุธยา, 2516)

นอกจากนี้ในขณะที่เด็กทำกิจกรรมศิลปะ เด็กได้แสดงออกมาจากจิตสำนึกของตนเอง ผลงานของเด็กจึงซับซ้อนและสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางพื้นฐานในด้านต่าง ๆ อันได้แก่

1. พื้นฐานทางวัฒนธรรม ผลงานของเด็กทำให้ทราบถึงลักษณะของการดำรงชีวิตในสังคมที่เด็กอาศัยอยู่

2. พื้นฐานทางสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็กเป็นปัจจัยและสื่อให้เด็กแสดงออก

3. พื้นฐานความแตกต่างเฉพาะบุคคล ผลงานของเด็กที่แสดงออกมาจะสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางอัตภาพของเด็กแต่ละคน (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2517)

กิจกรรมศิลปะนอกจากจะช่วยให้เข้าใจถึงปัญหาและความต้องการของเด็กแล้ว คุณค่าของศิลปะต่อเด็กที่สำคัญ คือ ช่วยปลดปล่อยอารมณ์อันเนื่องมาจากความวิตกกังวล สามารถสื่อความหมายในการแสดงออกของตนเองได้อย่างมั่นใจ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะควบคุมอารมณ์และปรับพฤติกรรมที่บกพร่องหรือเป็นปัญหาของตน ซึ่งจะส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นหรืออย่างน้อยก็สิ่งที่ไม่ถดถอยหรือลดต่ำไปกว่าเดิม จึงกล่าวได้ว่า กิจกรรมศิลปะสามารถใช้บำบัดรักษาหรือปรับพฤติกรรมที่บกพร่องหรือเป็นปัญหาของเด็กได้เป็นอย่างดี (Kramer, 1977)

นอกจากประโยชน์ในการบำบัดรักษาหรือปรับพฤติกรรม กิจกรรมศิลปะยังช่วยเพิ่มความมั่นใจในตนเอง ส่งเสริมความรู้สึกอันดีต่อตนเอง ส่งผลให้มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนสมบูรณ์ขึ้น เป็นผลให้เกิดความเข้าใจตนเองมากขึ้น ทำให้สามารถปรับตัวในสถานการณ์ต่างได้เป็นอย่างดี ช่วยพัฒนานิสัยในการทำงาน การมองเห็นและความรู้สึกในการตอบสนอง (Ritson and Smith อ้างถึงใน Davlson Peggy, 1991) มีกิจขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม สามารถคิดแปลงแก้ไขสิ่งแวดล้อมให้สะอาด สวยงาม เรียบร้อย มีระเบียบแบบแผน เป็นพลเมืองที่ดีอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข (เลิศ อานันทนนะ, 2516) เป็นผู้ที่มีความรู้และประสิทธิภาพในการคิด สามารถคิดและแก้ปัญหาสร้างสรรค์โลกแห่งจินตนาการอันเป็นโลกแห่งความก้าวหน้าทางสมอง ด้วยเทคนิควิธีการทางศิลปะ (มานพ ถนอมศรี, 2526) ตลอดจนเป็นการวางพื้นฐานและปลูกฝังการแสดงออก เป็นผู้ที่มีความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ มีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ (รัตนะ อุทัยผล, 2507) มีสุนทรียภาพในการทำงานศิลปะเพื่อจรรโลงจิตใจ และมีอิสระอย่างมีระบบ (ดำรง วงศ์อุปราช, 2529)

และความผูกพันระหว่างชีวิตกับศิลปะและเกิดค่านิยมต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติ รู้จักนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่จัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอนด้านศิลปะให้กับผู้เรียน เพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัยอันดีให้เกิดขึ้นแก่เด็ก โดยให้เด็กได้แสดงออกตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการอย่างอิสระ ผ่านกิจกรรมศิลปะประเภทต่าง ๆ เช่น การวาดภาพระบายสี การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ และงานสร้างสรรค์จากเศษวัสดุต่าง ๆ ฯลฯ โดยมีครูเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอนให้เหมาะสมกับความสามารถ ความสนใจและวุฒิภาวะของผู้เรียน การเรียนศิลปะจึงควรเรียนจากประสบการณ์และการกระทำให้มากที่สุด เพื่อส่งเสริมความต้องการตามธรรมชาติอันเกิดจากประสบการณ์หรือสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะมีผลในการส่งเสริมความเจริญงอกงามของเด็กไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา โดยพัฒนาความคิดริเริ่มใหม่ ๆ กับการทดลองด้วยวัสดุ นานาชนิดและสามารถประสบผลสำเร็จได้ง่ายกว่าวิชาอื่นในหลักสูตร

กิจกรรมศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา

โครงสร้างของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 วิชาศิลปศึกษา ได้กำหนดไว้ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งประกอบด้วย จริยศึกษา ศิลปศึกษา ดนตรีและนาฏศิลป์ พลศึกษา และกิจกรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยนี้ เป็นกลุ่มประสบการณ์ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมในตัวผู้เรียนตามแนวทางที่พึงประสงค์ สร้างเสริมลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ มีขอบเขตครอบคลุมการพัฒนาบุคลิกภาพในด้าน จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม พลศึกษา และความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันโดยสงบสุขเป็นสำคัญ (กระทรวงศึกษาธิการ , 2525)

หลักสูตรศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาในปัจจุบัน ได้กำหนดจุดประสงค์เฉพาะไว้ 5 ประการ คือ (กระทรวงศึกษาธิการ , 2525)

1. ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
2. ให้สนใจและแสดงออกตามความถนัดและตามความสามารถของตน
3. ให้มีจิตสำนึกในคุณค่าและประโยชน์ของศิลปะตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. ให้มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
5. ให้รู้จักนำศิลปะมาประยุกต์ให้เกิดคุณค่าและรสนิยมที่ดี

กิจกรรมตามเนื้อหาวิชาศิลปศึกษา ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ได้แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นหน่วยใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

- หน่วยที่ 1 การเขียนภาพระบายสี ได้แก่ การเขียนภาพระบายสีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
- การลากเส้นตามความเคลื่อนไหวและการรับรู้อย่างง่าย
 - การเขียนภาพด้วยส่วนต่าง ๆ ของมือ
 - การเขียนภาพตามความเคลื่อนไหว ท่าทาง ถิ่นา ธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ
 - การเขียนภาพระบายสีเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ จากประสบการณ์และนิทาน
 - การเขียนภาพประกอบเรื่อง และจากเหตุการณ์ในชุมชน
 - การทดลองด้วยสีและเทคนิคต่าง ๆ
 - การลากเส้นเป็นรูปแบบไทยและสากล
 - การออกแบบด้วยเส้น สี และรูปทรง
- หน่วยที่ 2 การปั้นและการแกะสลัก ได้แก่ การปั้นและการแกะสลักสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
- การปั้นรูปทรงแบบต่าง ๆ ตามวิธีการปั้นแบบนูนต่ำ นูนสูง และรูปลอยตัว เป็นคน สัตว์ ผลไม้หรือสิ่งต่าง ๆ ด้วยดิน ด้วยกระดาษหรือสิ่งต่าง ๆ
 - การปั้นเป็นรูปแบบธรรมชาติ แบบเรขาคณิต และแบบรูปทรงอิสระ
 - การแกะสลักด้วยผลไม้ และวัสดุอ่อนให้เป็นรูปทรงและลวดลายต่าง ๆ
 - การสร้างรูปแบบสามมิติที่เกิดจากการพับกระดาษ ตัดกระดาษ แล้วจัดเป็นเรื่องราวต่าง ๆ
 - การสร้างรูปแบบสามมิติเป็นโครงสร้างด้วยวัสดุต่าง ๆ
- หน่วยที่ 3 การพิมพ์ เป็นรูปต่าง ๆ ดังนี้
- การพิมพ์จากส่วนต่าง ๆ ของพืชให้เป็นภาพและเรื่องราวต่าง ๆ
 - การพิมพ์จากเศษวัสดุ และของจุกจิก เช่น ผ้า ขวด ตะปู กระดุม กุญแจ ฯลฯ ให้เป็นภาพต่าง ๆ
 - การพิมพ์ภาพจากแม่พิมพ์ที่แกะจากวัสดุอ่อน
 - การพิมพ์ภาพจากแม่พิมพ์ที่ฉลุด้วยกระดาษ
- หน่วยที่ 4 การจัดและออกแบบสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ ได้แก่ การออกแบบสร้างสรรค์ต่าง ๆ ดังนี้
- การสร้างภาพแขวน จากวัสดุในท้องถิ่น

- การสร้างภาพหมุน จากวัสดุในท้องถิ่น
- การนำกระดาษมา ปะ ฉีก แล้วปะ ต่อดิจ เป็นภาพต่าง ๆ
- การนำเอาส่วนต่าง ๆ ของพืช มาประดับ ปะ ดิจ เป็นรูปต่าง ๆ
- การจัดสวนหย่อม

หน่วยที่ 5 งานสานและฉีกทอ ได้แก่ การสานและการฉีกทอสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

- การนำกระดาษมาสานเป็นลายต่าง ๆ เพื่อประดับห้อง
- การนำวัสดุต่าง ๆ มาสานเป็นของใช้
- การเย็บปักอย่างง่าย ๆ
- การฉีกทออย่างง่าย ๆ

หน่วยที่ 6 การรู้คุณค่าทางศิลปะและการผสมกลมกลืนระหว่างศิลปะ

- การสะสมและจัดนิทรรศการ
- การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นทางด้านศิลปะ
- การลากเส้นและสีให้ผสมกลมกลืนกับจังหวะและดนตรี
- การจัดแต่งวัสดุเครื่องใช้ให้เหมาะสมกับอาคารสถานที่

1.1 กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กในวัยเรียน

นิรมล ศิรินสาร สวัสดิบุตร (2525) ได้เสนอแนะกิจกรรมศิลปะศึกษาในโรงเรียน ประถมศึกษา แยกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท คือ

1. กิจกรรมการสร้างภาพ
2. กิจกรรมการสร้างงานศิลปะอย่างอื่น
3. กิจกรรมเกี่ยวกับหลักการของศิลปะ
4. กิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้เรื่องงานศิลปะของผู้อื่น

1. กิจกรรมการสร้างภาพ ได้แก่ การสร้างภาพโดยใช้กระดาษสีขาว สีอ่อนหรือสีดำ กับสีเขียน สีชอล์ก กระดาษทรายกับสีเขียน กระดาษเปียกขึ้นกับปากกาหมึกดำ การสร้างภาพด้วยการละเลงสีกับแปรงเปียก (Finger painting) การหยดสี เป่าสี เช็ดสี พับสี ฟันสี การสร้างภาพชนิดต่าง ๆ เช่น ภาพคน ภาพท่าทาง ภาพเฉพาะเค้าโครงรอบนอก ภาพทิวทัศน์ ภาพผนัง ภาพโฆษณา หรือภาพที่ใช้เครื่องมือช่วยในการสเก็ตซ์ภาพ โดยการใส่กระดาษและดินสอดำ หรือปากกา สื่อความหมายให้ผู้ดูเข้าใจรูปร่าง หรือบุคคลลักษณะ การพิมพ์ภาพโดยใช้แม่พิมพ์

จากธรรมชาติ เศษวัสดุ กระดาษเจาะหรือตัด การแกะวัสดุอ่อนแล้วนำมาพิมพ์ การออกแบบ การตัดฉีกด้วยผ้า กระดาษ แล้วทากาวปะภาพ หรือการสร้างภาพด้วยการใช้ชิ้นส่วนต่าง ๆ มาปะเรียง (Mosaic) ด้วยเศษวัสดุ เศษพืช หรือการสร้างภาพด้วยวัสดุหลายอย่างผสมกันหลายวิธี

2. กิจกรรมการสร้างงานศิลปะอย่างอื่น เป็นกิจกรรมศิลปะที่นอกเหนือจากการสร้างภาพ เช่น การปั้นดินน้ำมัน การปั้นดินเหนียว งานปักผ้าแบบง่าย ๆ งานร้อยดอกไม้ งานประดิษฐ์สิ่งของด้วยใบตอง ใบมะพร้าว ฯลฯ งานกระดาษ ด้วยการตัด กรีด ม้วน ครอบ พับ การออกแบบต่าง ๆ เช่น จัดดอกไม้ จัดแจกัน จัดป้ายประกาศ การทำหุ่นแบบง่าย ๆ การทำภาพแขวนงานไม้ งานประดิษฐ์จากเศษวัสดุ หลาย ๆ ชนิด หลาย ๆ วิธี

3. กิจกรรมเกี่ยวกับหลักการของศิลปะ ได้แก่ การได้ศึกษารู้อหลักการทางศิลปะศึกษา จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจ ความงาม สามารถนำศิลปะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ กิจกรรมที่เกี่ยวกับหลักการทางศิลปะ สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ได้แก่ การทดลองความเข้ม อ่อน แก่ ของสีในภาพ การทดลองความสมดุลย์ของภาพ การฝึกสังเกตส่วนประธานและส่วนรองของภาพ การฝึกสังเกตพื้นผิวของสิ่งต่าง ๆ จะช่วยให้นักเรียนรู้จักการนำเอาลักษณะพื้นผิวไปใช้ในการสร้างภาพ

4. กิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เรื่องงานศิลปะของผู้อื่น ได้แก่ การได้เห็นและศึกษา งานที่ผู้อื่นทำ นักเรียนสามารถเรียนรู้ถึงความงาม ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ดีขึ้น โดยมีการดูงานศิลปะของนักเรียนรุ่นก่อน แล้วอภิปราย การดูภาพถ่าย สไลด์ ฟิล์มสตริป ภาพยนตร์ที่แสดงผลงานของศิลปิน การไปชมนิทรรศการ หรือการแสดงผลงานศิลปะ การฟังวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับศิลปะ การศึกษาค้นคว้าประวัติและผลงานของศิลปิน การสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นจากฝีมือ เทคนิคการทำงานศิลปะของคน เช่น ลวดลายผ้า ป้ายโฆษณา ภาพประกอบเรื่อง แล้วนำมาอภิปราย การสะสมผลงานศิลปะ การพูด เขียน และวิจารณ์งานศิลปะ เป็นต้น (สุชาติ สถาวร, 2537)

1.1 กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กในวัยเรียน

กิจกรรมศิลปะนั้นมีมากมายหลายประเภท ผู้สอนจะต้องมีความรู้ในการเลือกกิจกรรมศิลปะแต่ละประเภทไปใช้ ซึ่งมีได้หมายความว่า ผู้สอนจะต้องนำศิลปะแต่ละประเภทไปใช้พร้อม ๆ กัน แต่ควรนำกิจกรรมที่มีคุณค่าไปจัดประสบการณ์ให้นักเรียนได้มีโอกาสประดิษฐ์ ทดลอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถแสดงออกได้อย่างอิสระและเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก โดยผู้สอนเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงความคิด และสร้างสรรค์ด้วยตนเองอย่างอิสระ ซึ่ง วิรัตน์ พิชญ์ไพบุณย์ (2531) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์ของศิลปะที่เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก ดังนี้

กิจกรรมศิลปะในชั้นประถมปีที่ 1 และ 2 (6 - 8 ปี)

เด็กในชั้นประถมปีที่ 1 และ 2 ชอบที่จะใช้มือปฏิบัติงานด้วยตนเอง การที่เด็กได้มีโอกาสแสดงออกอย่างอิสระ ตามความสนใจก็จะเป็นการช่วยให้เด็กมีความเพลิดเพลิน เป็นสุข และสนุกสนานในการสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นวิธีการอันสำคัญที่จะช่วยให้เด็กได้พัฒนาตนเองในด้านพฤติกรรมทางศิลปะได้ดีขึ้น การปฏิบัติงานของเด็กในชั้นประถมต้นนี้ จะมีช่วงระยะเวลาของความสนใจอยู่ในวงจำกัด โดยเด็กจะไม่สนใจที่จะทำงานชิ้นใดชิ้นหนึ่งต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน ๆ เด็กชอบการเล่นที่เป็นการพักผ่อน สนุกสนาน เป็นการแสดงความสามารถของตนเอง ชอบและสนใจประสบการณ์ใหม่ ๆ รวมทั้งต้องการแสดงออกเพื่อให้ทุกคนยอมรับในความเป็นสมาชิกของกลุ่ม

การแสดงออกทางศิลปะของเด็กระดับนี้ยังมีความจำเป็นต่อเด็กอยู่มาก เพราะศิลปะเป็นกิจกรรมเดียวที่ทดแทนความสามารถทางการเขียน หรือพูดของเด็ก การทำงานศิลปะสำหรับเด็กในระดับนี้ เป็นความต้องการโดยธรรมชาติของเขาอย่างหนึ่งพอ ๆ กับการกินและนอนก็ว่าได้

1. ประสบการณ์ทางศิลปะที่เด็กวัยนี้ต้องการ

เด็กในวัยนี้มีความสนใจที่จะทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง ซึ่งอาศัยเครื่องมือและวัสดุต่าง ๆ กันไป ชอบแสดงออกเกี่ยวกับเรื่องราวจากประสบการณ์จริง ๆ ขณะเดียวกันเรื่องที่เป็นจินตนาการก็ชอบบ้าง ควรส่งเสริมให้เขียนภาพจากของจริงด้วย โดยครูเป็นผู้แนะนำช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดถึงเทคนิคต่าง ๆ เช่น เขียนภาพต้นไม้ ดอกไม้รอบบริเวณโรงเรียน โดยใช้เส้น ให้เขียนภาพสัตว์ต่าง ๆ เท่าที่จะนำมาให้ดูได้ เขียนภาพดอกไม้ที่จัดแล้ว ให้เขียนรูปใหญ่ ๆ เพื่อสะดวกแก่การเน้นรายละเอียด เพราะถ้างานชิ้นเล็กเกินไป จะเกิดปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมการเคลื่อนไหวของมือและแขน และพยายามพูดชักจูงเพื่อกระตุ้นให้เด็กเขียนให้เต็มหน้ากระดาษ อย่าให้มีที่ว่างมาก พยายามสนใจและคอยปรับปรุงเด็กบางคน ที่ยังคงเขียนด้วยเส้นขยุกขยิกหรือริบร้อนเกินไป โดยการฝึกให้มีสมาธิมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่งเสริมเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้เส้นด้วยวัสดุต่าง ๆ กัน เช่น สีชอล์ก สีเทียน ดินสอ ดินสอสี ปากกาถูกลิ้น ปากกาหมึกซึม พู่กันเล็ก ๆ ขูดสีเทียนด้วยวัสดุปลายแหลม ปักเขียนภาพบนพื้นทราย หรือเขียนภาพด้วยนิ้วมือบนพื้นสีที่ยังไม่แห้ง จัดกิจกรรมที่让孩子ได้รู้จักใช้เส้นมาประกอบเป็นลวดลายต่าง ๆ โดยเขียนเป็นลวดลายสีเหลี่ยม วงกลม ดาว เส้นที่แผ่เป็นรัศมี เส้นหยัก กระตุ้นด้วยการใช้ลวดลายเสื้อผ้า เกสรดอกไม้ ภาพโปสเตอร์เป็นอุปกรณ์ เป็นต้น ให้ทำกิจกรรมการพิมพ์ภาพแบบง่าย ๆ เช่น พิมพ์จากโฟมแกะ หรือภาพพิมพ์เจาะ (Stencil) ให้ทำกิจกรรมสามมิติ เช่น ประติมากรรมโครงสร้างจากกระดาษ หรือจากวัสดุ

เหลือใช้ต่าง ๆ ที่นำมาต่อกัน กิจกรรมเกี่ยวกับการใช้สี ควรเน้นถึงลักษณะของสีวรรณะร้อนและเย็น โดยเปรียบเทียบลักษณะของสีนั้นกับบรรยากาศหรือของจริง เช่น เวลากลางคืน มีสีม่วง น้ำเงิน เวลากลางวัน มีสีส้ม สีเหลือง สีที่เด็กวัยนี้ชอบใช้คือ สีฝุ่น สีโปสเตอร์และเป็นสีสด ๆ หรือให้ฉีกหรือตัดกระดาษสีสด ๆ ปะติดเป็นภาพก็ได้ ให้อธิบายวิธีปั้นรูปด้วยดินเหนียว ดินน้ำมันหรือแป้ง

2. ลักษณะเฉพาะทางศิลปะ

เด็กในวัย 5 - 6 ปี เริ่มเขียนภาพโดยใช้สัญลักษณ์รูปเรขาคณิต มาประกอบเป็นภาพ วัย 6 - 7 ปี เขียนภาพโดยใช้เส้นฐาน ซึ่งเป็นเส้นแสดงแนวแบ่งท้องฟ้าและพื้นดิน บางครั้งก็ใช้ขอบกระดาษส่วนล่างแทนเส้นนี้ วัย 7 - 8 ปี เริ่มใส่รายละเอียดในภาพได้ดีขึ้น แต่ยังไม่เข้าใจเรื่องสัดส่วนว่า เล็กหรือใหญ่ต่างกันอย่างไร (ครูดวงกระดุนได้โดยเขียนภาพ สิ่งทีเล็กกับใหญ่ เดี่ยวกับสูง มีคกับสว่าง) นอกจากนั้นเด็กยังไม่เข้าใจเรื่องระยะใกล้ไกล เด็กวัยนี้ไม่ชอบวิธีการที่เป็นขั้นตอน ชอบแสดงออกเองจากประสบการณ์ที่ตนได้รับ ครูดวงจึงมีหน้าที่เพียงชี้แนะ โดยไม่ต้องเขียนภาพให้ดูเป็นตัวอย่าง แต่อาจจะให้งานตัวอย่างสำเร็จก็ได้ หรือให้เพื่อน ๆ ในห้อง ที่มีฝีมือสาธิตให้ดูก็ได้

3. เนื้อหาทางศิลปะที่เด็กควรเรียนรู้

ความรู้เกี่ยวกับเรื่องกลุ่มสี ให้อธิบายสีวรรณะร้อนและเย็น และเรียกชื่อสีเหล่านั้นได้ ซึ่งให้เด็กเห็นความแตกต่างของสีขั้นที่ 2 และ 3 เช่น ความแตกต่างระหว่างสีเขียวกับสีเหลือง ไม่ต้องสอนให้เด็กผสมสี ควรใช้สีสด ๆ จากหลอดโดยตรง ความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ใหม่ ๆ ของวัสดุพยายามเพิ่มเติมชื่อและวิธีการใช้วัสดุที่เด็กไม่เคยพบ เช่น คำว่า พิมพ์ ฟัน ขูด ความรู้เกี่ยวกับการจัดภาพ เด็กควรเข้าใจคำว่า สมดุลย์ หมายถึง สองข้างเท่ากัน ออกแบบ หมายถึง การคิดแบบขั้นด้วยตนเอง เป็นต้น ความรู้เรื่องเส้น รู้จักเส้นมากกว่าเดิม เช่น เส้นหยักประเภทต่าง ๆ และให้รู้ว่าเมื่อนำเส้นมาประกอบกันจะเกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ได้

4. พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถม 1 และ 2

ลักษณะของการแสดงออกในเด็กชั้นประถมปีที่ 1 และ 2 เด็กยังคงมีความสนใจในการเขียนภาพต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์มีรูปร่างรูปทรงเรียบง่ายทางเรขาคณิต เด็กจะค่อย ๆ พัฒนาการเขียนภาพออกไปด้วยการเขียนรูปร่าง ๆ เป็นภาพสิ่งของต่าง ๆ พร้อมทั้งการสร้างสรรค์รูปร่างต่าง ๆ ด้วยการต่อเติมผสมเนื้อหาให้มีรายละเอียดมากขึ้นตามวัย เด็กชอบที่จะสร้างสรรค์งานที่ตนเองรู้ เข้าใจ และมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นมาแล้ว โดยเฉพาะเรื่องที่ตนเองมีความประทับใจมาก การสร้างสรรค์ของเด็กในชั้นประถมปีที่ 2 ส่วนมากแสดงออกในรูปร่างที่ชัดเจนขึ้น เช่น รูปร่างและการแต่งกายของชายและหญิง การแสดงระยะใกล้ไกลด้วยการใช้รูปร่าง ขนาด เส้น และการเขียนภาพซ้อนกัน สำหรับการเขียนภาพรูปร่างสิ่งของต่าง ๆ นั้น เด็กจะเขียนสิ่งที่เด็กรู้

ตามความเข้าใจของเด็กมากกว่าภาพที่แลเห็นจริง ภาพที่ออกมาจะแสดงออกถึงจินตนาการและอารมณ์ของเด็กมากกว่าที่จะเลียนแบบจากของจริง นอกจากนี้ การใช้สีของเด็กยังใช้ตามความคิดและความรู้สึกของตนมากกว่าสีที่เป็นจริงตามธรรมชาติ

กิจกรรมสำหรับเด็กในชั้นนี้ ควรจัดให้สัมพันธ์กับความสนใจของเด็ก ในขณะที่เด็กกระตือรือร้นที่จะแสดงออก แต่จะมีช่วงของความสนใจสั้น ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นจึงจำเป็นต้องสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่เด็กสนใจด้วย เพราะถ้าเด็กหมดความสนใจแล้ว การเรียนการสอนจะไม่ได้ผล ฉะนั้นกิจกรรมที่ต้องใช้เวลาปฏิบัติงานนาน นอกจากเด็กจะทำไม่สำเร็จหรือทำได้ไม่เรียบร้อยแล้ว เด็กอาจจะเกิดความสำนึกที่ไม่ชอบกิจกรรมนั้นต่อไปได้

เด็กเล็กมักจะชอบแสดงความสามารถของตนอวดผู้ใหญ่ จะมีความรู้สึกไวต่อการติชมมาก และการชมจะเป็นผลดีกับเด็กมากกว่าการติ ถ้าผู้ใหญ่แสดงความชื่นชมในความสามารถหรือความสำเร็จจนเด็กเกิดความภาคภูมิใจ และรู้สึกว่าได้ทำงานในบรรยากาศที่มีผู้เข้าใจถึงความสำคัญ และความสามารถของตนเอง เด็กจะแสดงออกด้วยความสุขและความสบายใจ เมื่อเด็กได้มีโอกาสได้แสดงออกในความคิดและความรู้สึกในการสร้างทางด้านอารมณ์ การสร้างสรรค์ และสุนทรียภาพ

5. ประสพการณ์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางด้านศิลปะ

กิจกรรมของเด็กในวัยนี้ สมควรกำหนดให้ทำงานที่มีขนาดใหญ่ และไม่ควรถูกจำกัดถึงรายละเอียดมากนัก ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับความคล่องในการใช้มือ ตา และความคิด จะได้สัมพันธ์กันตามความสามารถของเด็ก ในชั้นประถมปีที่ 1 และ 2 นี้ เด็กสมควรได้เรียนรู้ถึงการใช้วัตถุและเครื่องมือร่วมกัน รู้จักประเมินผลงานของตนเอง หรือพูดอธิบายถึงงานที่ตนได้จัดทำร่วมกับผู้อื่น และหัดใจกว้างที่จะยอมรับความสามารถหรือความด้อยของเพื่อน รวมทั้งได้มีโอกาสใช้ความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระ สามารถตัดสินใจในการเลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองได้

โปรแกรมของกิจกรรมทางศิลปะของเด็กในชั้นนี้ ควรจะประกอบไปด้วยประสพการณ์ในด้าน การเขียนภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การออกแบบ และการสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กในชั้นนี้ ควรให้เด็กได้มีโอกาสสังเกตสิ่งแวดล้อม การนำเอาทรัพยากรตามธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้อย่างประหยัดและฉลาด การทดลองปฏิบัติเพื่อให้เกิดความคล่องในการใช้มือประสานสัมพันธ์กับความคิดและสามารถนำวัสดุแสดงออกทางรูปแบบได้ตามวัตถุประสงค์

กิจกรรมศิลปะในชั้นประถมปีที่ 3 และ 4 (8 - 10 ปี)

ลักษณะของเด็กในชั้นประถมปีที่ 3 และ 4 ความเจริญทางกายมีความคล่องและความแม่นยำดีขึ้น โดยเฉพาะความสามารถในการใช้สายตาและมือได้ประสานสัมพันธ์กันดีขึ้น ความเจริญในกล้ามเนื้อส่วนเล็กดีขึ้น สามารถสร้างสรรค์งานที่มีรายละเอียดได้มากขึ้น เด็กวัยนี้พยายามเรียนรู้รับผิดชอบการทำงานเป็นระเบียบและการร่วมมือกับเพื่อน ๆ แต่มักทำงานในกลุ่มที่เป็นเพศเดียวกัน ระยะเวลาของความสนใจนานขึ้นกว่าเดิม มีความสนใจในสิ่งแวดล้อมภายนอกมากขึ้น ชอบทัศนศึกษา มีความสนใจในชีวิตความเป็นอยู่ของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว นอกจากนั้นเด็กมักสนใจของเล่น รวมทั้งชอบสะสมสิ่งต่าง ๆ ไว้เป็นสมบัติส่วนตัว

กิจกรรมสำหรับเด็กวัยนี้ มีความจำเป็นยิ่งขึ้น เพราะเด็กเริ่มเรียนรู้และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่ตนได้พบเห็นเดิมมากขึ้นกว่าเดิม และเริ่มรู้จักแสดงออกโดยใช้สิ่งต่าง ๆ ที่ตนได้พบเห็นมากขึ้นกว่าเดิม และเริ่มรู้จักแสดงออกโดยใช้สิ่งที่ตนได้พบเห็นเหล่านั้นได้มากกว่าวัยก่อน ๆ

1. ประสพการณ์ทางศิลปะที่เด็กวัยนี้ต้องการ

เด็กในวัยนี้มีความต้องการที่จะเขียนภาพได้ตามที่ตนเองเห็น แต่ยังไม่สามารถ คือนั้นครูต้องคอยให้คำแนะนำเป็นพิเศษประกอบกับวิธีสอนที่ละเอียดยิ่งขึ้น กิจกรรมกลุ่มที่อาศัยทักษะไม่มากนัก กิจกรรมกลุ่มที่อาศัยทักษะไม่มากนักก็เหมาะสำหรับเด็กวัยนี้ เพราะความต้องการที่จะทำตัวเด่นในกลุ่มของตนเองนั่นเอง สนใจงานประดิษฐ์และงานหัตถกรรมต่าง ๆ ที่อาศัยการวาดและการระบายสีตกแต่งเพิ่มเติมเล็กน้อย มีความต้องการที่จะทำงานให้เสร็จสมบูรณ์ จดจำขั้นตอนของการทำงาน สนใจการสร้างสรรค์สิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้และสิ่งที่มีงอกตกแต่งเพิ่มเติมเล็กน้อย ควรมีโอกาสกิจกรรมการซักถาม หรืออธิบายเกี่ยวกับผลงานทางศิลปะสาขาต่าง ๆ ทั้งของอดีตและปัจจุบัน ในแง่วัสดุ วิธีการ เนื้อหา และความงาม กิจกรรมที่เด็กทำได้ เช่น งานกระดาษ เสนอแนะให้รู้จักวิธีการสร้างสรรค์ด้วยกระดาษ วาดรูปโดยใช้ส่วนปลายและปาดด้วยส่วนข้าง ชูชขีด (เครื่องของเอทซิ่ง) สีเทียนลนไฟ ภาพฝนเพื่อค้นหาลักษณะผิวแบบต่าง ๆ จากวัตถุต่าง ๆ กัน ใช้ควบคู่กับสีชนิดอื่น ๆ งานปั้นด้วยดินเหนียวและปูนปลาสเตอร์ งานผ้าเย็บด้วยมือหรือจักร พ่น ลวดลายต่าง ๆ ด้วยสีโดยใช้เทคนิคภาพพิมพ์เจาะ (Stencil) การฉีกทอ นิตติ้ง โครเชต์ ผูกปม (แมคคาลาเม่) ภาพพิมพ์แผ่นยาง (linocut) พิมพ์แกะไม้ พิมพ์จากพืช เศษไม้ โมโนพริ้นท์ เป็นต้น

2. ลักษณะเฉพาะทางศิลปะ

การเปลี่ยนแปลงของเด็กวัยนี้ เป็นไปอย่างช้า ๆ เมื่อเทียบกับวัยก่อน ๆ เพราะเพิ่งเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการใช้สัญลักษณ์ แต่จะเปลี่ยนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการกระตุ้นของครู อย่างไรก็ตาม

ก็ตามเด็กวัยนี้เริ่มไม่พอใจภาพเขียนแบบสัญลักษณ์ที่เคยเขียนมา บางคนสามารถเขียนภาพที่มี
ระยะได้แล้ว สัดส่วนถูกต้องยิ่งขึ้น และสีก็ใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้น

3. เนื้อหาทางศิลปะที่เด็กควรเรียนรู้

ควรให้เด็กรู้จักวัสดุ คุณสมบัติ และวิธีการที่จะใช้รวมทั้งเครื่องมือที่เกี่ยวข้อง ให้เด็ก
เข้าใจเกี่ยวกับสัดส่วนระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ด้วยกัน เรื่องเส้นชนิดต่าง ๆ ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎี ให้
รู้จักวงจรสีธรรมชาติและเปรียบเทียบกับสีที่พบในวัตถุต่าง ๆ ผึกหัดผสมสี คำสี ให้เข้าใจความ
แตกต่างของสีคล้ำ สีจางและสีแท้ ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการออกแบบจัดภาพ เช่น หลักการจัดภาพ
โดยใช้เส้นนำสายตา (Perspective) อย่างง่าย ๆ โดยมีได้มุ่งหวังว่าเด็กจะต้องทำได้ทุกคน หาก
เสนอแนะโดยการอธิบายประกอบภาพ หรือสถานการณ์จริง ๆ

4. พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถม 3 และ 4

ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็กวัยนี้ โดยส่วนรวมแล้วเด็กวัยนี้เริ่มมองโลกในแง่
ความจริง เริ่มเขียนภาพเหมือนกับความจริงมากขึ้น สัดส่วนของภาพใกล้เคียงกับความเป็นจริง
นอกจากนั้นยังสามารถเขียนแสดงเปรียบเทียบด้วยขนาดใหญ่และเล็ก หรือแสดงเปรียบเทียบด้วย
ความสูงมากน้อยต่างกัน ส่วนมากเด็กวัยนี้จะระมัดระวังในการจัดภาพให้แลดูงาม สนใจและ
เขียนภาพแสดงท่าทาง การเคลื่อนไหวของคนและสัตว์มากขึ้นกว่าเดิม

จุดประสงค์การเรียนรู้ ในชั้นประถม 3 และ 4 เพื่อให้มีความสามารถในการสร้างสรรค์
งานศิลปะ การใช้วัสดุและเครื่องมือ และการอธิบายลักษณะและคุณค่าทางศิลปะของงานที่ทำมุ่ง
ส่งเสริมทัศนคติ ความเป็นระเบียบ รสนิยม ความชื่นชมและนิยมในงานศิลปะ มีความสนุก
สนานเพลิดเพลินในการแสดงออกและสร้างสรรค์อย่างอิสระ

5. ประสพการณ์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางศิลปะ

เด็กในวัยนี้มีความสนใจในกิจกรรมศิลปะกว้างขวางขึ้น นอกจากนั้นยังมีความสามารถ
ในการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์คล่องแคล่วขึ้นกว่าเดิมมาก ครูควรช่วยส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาส
ทดลองสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ พร้อมกับให้เด็กมีโอกาสสำรวจตรวจสอบความถนัดและความ
สนใจด้วย การจัดกิจกรรมและการใช้วัสดุควรให้มีขอบข่ายกว้างขวางหลายด้าน เพื่อให้เด็กได้มี
โอกาสเลือกตามความสนใจ เด็กควรจะได้มีโอกาสทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อเป็นการเรียนรู้การทำงาน
ร่วมกับผู้อื่น นอกจากนี้ เด็กในวัยนี้ยังมีความสนใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ในการปฏิบัติงาน เด็ก
ต้องการรายละเอียดของงาน เช่น เรื่องชนิดไม้ใช้วัสดุ อุปกรณ์อะไรบ้าง เด็กพอใจที่จะทำงานที่มี
จุดมุ่งหมายและเนื้อหาเด่นชัด และต้องการทำงานที่มีแผนงานดี เริ่มสนใจในความมีระเบียบ และ
เมื่อขึ้นชั้นประถมปีที่ 4 เด็กจะชอบทำงานที่เหมือนหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น

ครูสมควรมอบงานที่ต้องใช้จินตนาการมากขึ้น พร้อมกับให้อิสระในการเลือกงานที่ทำได้ อาจจะเป็นการเขียนหรือสร้างสรรค์งานตามที่อยากจะทำ หรือเด็กสามารถที่จะเลือกเรื่องราวและวางแผนงานของตนได้อย่างอิสระ การเขียนภาพขนาดใหญ่กว่าสมุดควาเขียน ตามปกติถ้าทำได้จะเป็นการดี เพราะเด็กจะได้สร้างสรรค์ถ่ายทอดจินตนาการออกมาได้อย่างเต็มที่ ทั้งในด้านอารมณ์ องค์ประกอบของภาพ ความงามในการระบายสี และการตกแต่งพื้นผิว การเขียนภาพประกอบคำบรรยายเป็นเรื่องราวต่าง ๆ หรือประกอบคำประพันธ์ บทกลอน หรือจากเพลง คนตรีที่กำลังเป็นที่นิยม ก็เป็นส่วนช่วยส่งเสริมให้เด็กมีความสนใจเพิ่มขึ้น และเน้นความรู้สึกละเอียดและอารมณ์ของเด็กให้สามารถจินตนาการในเชิงสร้างสรรค์ดียิ่งขึ้น

กิจกรรมศิลปะในชั้นประถมปีที่ 5 และ 6 (10 - 12 ปี)

ลักษณะของเด็กในชั้นประถมปีที่ 5 และ 6 ความรับผิดชอบของเด็กในวัยนี้สูงขึ้น มีความเข้าใจในสิ่งที่ถูกและผิดมากขึ้น ชอบสร้างสรรค์งานตามความสนใจของตนเอง มีการแสดงออกสัมพันธ์กับอารมณ์และความเจริญทางกาย และมีความแม่นยำในการปฏิบัติงานดีขึ้น โดยเฉพาะเด็กนักเรียนหญิงจะพัฒนาด้านต่าง ๆ เร็วกว่านักเรียนชาย เริ่มสนใจการใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นงานอดิเรก เริ่มมีความตระหนักในความรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น มีความพอใจและความสุขในการทำงานร่วมกับเพื่อน มีระยะเวลาของการทำงานมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะเลือกเพื่อนร่วมงานที่มีลักษณะเข้ากันได้หรือมีนิสัยคล้ายคลึงกัน เป็นสมาชิกในการทำงาน

ระยะนี้เด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจเป็นอย่างมาก อยากทำอะไรได้เหมือนผู้ใหญ่ทั้ง ๆ ที่ประสบการณ์และการรับรู้ยังไม่ถึง กิจกรรมทางศิลปะจึงต้องสนองความเปลี่ยนแปลงนี้ด้วย อีกทั้งเพื่อการเสนอแนะสำหรับเด็กที่ต้องการเรียนรู้สำหรับประกอบอาชีพ ศึกษาต่อ หรือเป็นงานอดิเรก นอกจากนั้นเด็กวัยนี้จะสนใจกิจกรรมที่เป็นงานอย่างผู้ใหญ่ทำ เช่น เขียนภาพจากหุ่นคน สเก็ตซ์ภาพจากงานประดิษฐ์ งานหัตถกรรม เป็นต้น และมุ่งหวังที่จะให้ผลงานใช้ประโยชน์ได้ เป็นที่ยอมรับในหมู่เพื่อนฝูง

1. ประสบการณ์ทางศิลปะที่เด็กวัยนี้ต้องการ

ได้แก่ การออกแบบ การตกแต่ง งานประดิษฐ์ ออกแบบเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ การสะสมภาพเกี่ยวกับแฟชั่น กีฬา ผลงานทางศิลปะต่าง ๆ สนใจกิจกรรมที่ต้องใช้ทักษะสูงชันกว่าวัยที่ผ่านมา และมีรายละเอียด สนใจการเขียนภาพคนและภาพคนเหมือน สเก็ตซ์ภาพนอกสถานที่ เขียนภาพตามความคิดฝัน หรือเกี่ยวกับกิจกรรมส่วนรวมของโรงเรียน สนใจความเคลื่อนไหวทางศิลปะ ทั้งอดีตและปัจจุบันของศิลปินที่มีชื่อเสียง

2. ลักษณะเฉพาะทางศิลปะ

เด็กในวัยนี้ทำงานแบบเหมือนจริง และชอบการออกแบบ สามารถแสดงออกลักษณะที่เป็นนามธรรมได้ และทำงานด้วยความระมัดระวัง สนใจความรู้เกี่ยวกับการออกแบบ สนใจบุคลิกของเพื่อน ๆ และเพศตรงข้ามมีบ่อย ๆ กันหรือเขียนภาพเหมือน ๆ กันในรูปเดียวกัน เช่น ภาพใบหน้า มือ ต้นไม้ เป็นต้น

3. เนื้อหาทางศิลปะที่เด็กควรรู้

ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับผลงานชิ้นสำคัญของศิลปินที่มีชื่อเสียงทั้งในอดีตและปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นจิตรกร ประติมากรรม มัณฑนากร หรือสถาปนิก ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบ เช่น เรื่องของจังหวะ ความสมดุล การเน้นจุดเด่น หลักการสเก็ตซ์ภาพ

4. พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

ลักษณะการแสดงออกของเด็กวัยนี้ มีความสนใจในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และนำความคิดใจที่ได้มาสร้างสรรค์งานศิลปะ รวมทั้งชอบเลือกเรื่องราวที่มีความสัมพันธ์กับความสนใจของสังคมและชุมชนด้วย เด็กวัยนี้สนใจการทดลองการเขียนพื้นผิวลักษณะต่าง ๆ การแรเงาเป็นสามมิติ เริ่มสนใจในการเขียนภาพภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อม โดยแสดงระยะด้วยการใช้เส้นตามหลักวิชาเพอร์สเปคตีฟ การเขียนภาพของเด็กต้องการแสดงความเป็นจริงหรือเหมือนจริงมากยิ่งขึ้น บ่อยครั้งที่เด็กจะประสบปัญหาเกี่ยวกับเทคนิคการเขียน โดยไม่สามารถเขียนได้ตามต้องการ จึงเป็นมูลเหตุที่เด็กวัยนี้หมดความสนใจในงานที่ทำ เป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องแนะนำเด็กด้วยความปรานี กระตุ้นและจูงใจให้เด็กได้แสดงออกให้เหมาะสมกับความสนใจและความสามารถของตน

5. ประสบการณ์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางศิลปะ

เด็กในชั้นนี้ควรมีโอกาสได้ศึกษา สังเกตสิ่งแวดล้อมให้กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็กที่ต้องการสร้างสรรค์งานศิลปะให้เหมือนจริง เด็กวัยนี้สามารถแนะนำการสร้างสรรค์งานศิลปะ และการจัดองค์ประกอบที่ค่อนข้างซับซ้อนได้ ควรกิจกรรมให้เด็กได้มีโอกาใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ทางศิลปะให้กว้างขวางขึ้น และให้เด็กได้ใช้สื่อต่าง ๆ อย่างกว้างขวางขึ้นกว่าเดิม รวมทั้งวิธีการการสร้างสรรค์ลักษณะต่าง ๆ

1.2 กิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะศึกษา

กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพของการจัดประสบการณ์ และการกระทำทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ (วไลพร คุโณทัย, 2530) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจ และมีประสิทธิภาพ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน ความหลากหลายของกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เลือกตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจ ซึ่ง อารมณ์ ใจเที่ยง (2537) ได้เสนอแนะหลักการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. จัดกิจกรรม ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
2. จัดกิจกรรม ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน
3. จัดกิจกรรม ให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน
4. จัดกิจกรรม ให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา
5. จัดกิจกรรม ให้มีลำดับขั้นตอน
6. จัดกิจกรรม ให้น่าสนใจ
7. จัดกิจกรรม โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรม
8. จัดกิจกรรม จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ความคิดความสามารถของผู้เรียน
9. จัดกิจกรรม โดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย
10. จัดกิจกรรม แล้วต้องมีการวัดผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง

สำหรับการจัดกิจกรรมหรือการวางแผนกิจกรรม เสาวนีย์ เสนาสุ (2529) ได้แนะนำว่าผู้จัดกิจกรรมควรพิจารณาถึงองค์ประกอบ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกลุ่มและวางแผนกิจกรรม โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างอายุ เพศ ความต้องการและความสนใจ จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม ช่วงและระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมทักษะ ความสามารถและประสบการณ์ของสมาชิก การศึกษาและสภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิก อุปกรณ์และเครื่องมือ ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ดำเนินกิจกรรม

ในการวางแผนและการจัดการเรียนการสอนศิลปะ อำไพ ติรณสาร (2535) ได้เสนอแนะรูปแบบการเรียนการสอนสำหรับครูประถมศึกษาว่า ครูควรมีใจกว้างพร้อมที่จะยอมรับแนวคิดใหม่ ๆ ที่ตนเห็นว่าจะสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่นักเรียน ควรจัดประสบการณ์ให้ครอบคลุมการเรียนรู้ ทั้งในด้านการแสดงออกและด้านการรับรู้และยกระดับพัฒนาการของเด็กให้สูงขึ้น

เรื่อย ๆ และควรส่งเสริมให้เด็กรักการคิดอย่างเป็นระบบและมีเหตุผล เป็นผู้ที่รักความก้าวหน้า และไขว่คว้าหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ เช่น การติดตามข่าวทางศิลปศึกษาทางหนังสือพิมพ์หรือวารสารต่าง ๆ

ประเทิน มหาจันทร์ (ม.ป.ป.) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมศิลปศึกษาสำหรับเด็กในชั้นประถมศึกษา ว่าควรมีลักษณะดังนี้คือ

1. การกระตุ้น การที่จะให้เด็กไปประกอบกิจกรรมทางศิลปะ อย่างสมบูรณ์นั้น สิ่งสำคัญคือ การกระตุ้นการแสดงออกของเด็ก ซึ่งขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่เด็กพบเห็นเสมอ หากครูไปวางกำหนดกฎเกณฑ์ว่าเด็กจะต้องสร้างสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นมา ทั้งที่เขาไม่สมัครใจ ผลงานศิลปะก็จะไม่สมบูรณ์ ครูหรือผู้ปกครองจะต้องหาสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากระตุ้นให้เด็กได้แสดงออกเต็มที่

2. จินตนาการ หมายถึง ความคิดคำนึงของเด็ก หากปราศจากความคิดคำนึงเสียแล้ว ผลงานที่เด็กผลิตออกมาเป็นเสมือนผลแห่งการลอกแบบ ถ้าหากเขาได้สร้างงานขึ้นมาอย่างอิสระ ใครจินตนาการเช่นไรถ่ายทอดให้ปรากฏออกมาเช่นนั้น ทำให้ครูสามารถทราบถึงความงอกงามในจินตนาการของเด็กแต่ละคนโดยพิจารณาผลงานนั้น ๆ

3. การระบายออก หมายถึง การระบายอารมณ์ออกมาในขณะที่สร้างงานศิลปะ เป็นความมุ่งหมายหลักสำหรับศิลปะในชั้นประถมศึกษา ซึ่งให้เด็กได้ระบายความรู้สึกออกมาอย่างเต็มที่ไม่ว่าจะเป็นความโกรธแค้น ความดีใจ ความเสียใจ ความเมตตากรุณา ความอ่อนโยน โดยเฉพาะสำหรับเรื่องความโกรธนั้นศิลปะประเภทการปั้น และการระบายสีด้วยนิ้วมือ ใช้เป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยได้คือเมื่อเด็กได้แสดงออกแล้วเกิดความสบายใจ

4. ผลงานของเด็กในทางศิลปะ เด็กสามารถแสดงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดสร้างสรรค์ให้ปรากฏในผลงานของเขาซึ่งถือว่าเด็กทุกคนได้รับความสำเร็จแล้ว ฉะนั้นครูไม่ควรตำหนิผลงานของเด็กโดยใช้มาตรฐานของผู้ใหญ่เป็นเกณฑ์ตัดสิน

5. ความภาคภูมิใจ ความภาคภูมิใจของเด็กเกิดขึ้นจากการที่เด็กได้สร้างผลงานขึ้นมาแล้วได้รับคำชมเชย และการให้กำลังใจจากครู ซึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นให้เด็กสร้างผลงานขึ้นต่อไป ดังนั้นครูจึงไม่ควรต้ออย่างตรงไปตรงมา แต่ควรสร้างความภาคภูมิใจโดยการชมเชยให้กำลังใจแก่เด็ก

อุบล ตูจินดา (2532) ได้เสนอแนวความคิดในการจัดกิจกรรมศิลปศึกษาสำหรับเด็กในชั้นประถมศึกษา ไว้ดังนี้

1. ครูจะต้องรู้ว่า สอนทำไม หมายถึง ครูควรตั้งจุดมุ่งหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งจุดประสงค์นั้นจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงการจัดกิจกรรม ประสบการณ์ และประเมินผลว่า

นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในระดับมากที่สุดเพียงใด

2. ครูจะต้องรู้ว่า สอนอะไร หมายถึง การศึกษาหลักสูตร เนื้อหา พิจารณาและคัดเลือกว่า เนื้อหาสาระมุ่งความรู้ชนิดใด มีทักษะ คุณลักษณะและค่านิยมใดที่มุ่งหวังให้เกิดขึ้นกับนักเรียน การวิเคราะห์จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น ที่จะทำให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้น ไม่สับสนก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว

3. ครูจะต้องรู้ว่า สอนอย่างไร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์นั้น จะต้องคำนึงถึงบทเรียนแต่ละบทว่า ควรใช้วิธีการสอนแบบใด โดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย กิจกรรมการสอน และผลที่จะเกิดขึ้นแก่นักเรียน วิธีสอน ที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้นไม่มีวิธีใดดีที่สุด เพราะแต่ละวิธีนั้นมีข้อจำกัดในตัวเอง จึงต้องพิจารณาเลือกและนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ ความสามารถ ความสนใจของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนการสอนนั้น

4. ครูจะต้องรู้ว่า ผลที่ได้จากการสอนนั้นเป็นอย่างไร กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีนั้นจะต้องมีการเตรียมการสอนที่เป็นระบบ กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน เลือกเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เพื่อให้ครูสามารถประเมินได้ว่านักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์นั้นหรือไม่ และเป็นแนวทางในการปรับการเรียนการสอนต่อไป

วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2529) ได้ให้แนวคิดในการจัดประสบการณ์การสอนศิลปศึกษาไว้แก่เด็กดังนี้

1. ควรช่วยส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสทดลองสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ
2. ให้เด็กได้มีโอกาสตรวจสอบ ความถนัด ความสนใจ ด้านการจัดกิจกรรม และการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีขอบข่ายกว้างขวาง
3. ควรจัดให้เด็กมีโอกาสทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น
4. ควรมอบหมายงานที่ใช้จินตนาการให้เด็กมีอิสระ สามารถเลือกเรื่องราวและวางแผนงานของตนได้

นอกจากนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ยังได้เสนอแนะหลักการจัดกิจกรรมศิลปศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กไว้ดังนี้

1. ควรพยายามจัดประสบการณ์ให้มากมายหลายด้าน หรือส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ทางศิลปะทั้งทางตรงและทางอ้อมมากที่สุดเท่าที่ครูผู้สอนจะทำได้ เพราะประสบการณ์จะมีส่วนสร้างความประทับใจและเป็นพื้นฐานอันมีค่าต่อชีวิตเด็ก

2. ควรมุ่งเสริมสร้างคุณค่าทางเอกลักษณ์ภาพ สร้างลักษณะเฉพาะตัว สร้างความมั่นใจให้กับเด็กทุกคน

3. ควรดูแลให้เด็กสร้างสรรค์งานศิลปะด้วยความพยายามของตนเอง กล่าวคือ กล่าวตัดสินใจที่จะทำ

4. ควรพยายามเร้าความสนใจ ชักจูงให้เด็กสนใจที่จะค้นพบสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ส่งเสริมและชักนำให้รู้จักเสาะหาแหล่งวิชาและประสบการณ์ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์

5. ต้องพยายามดูแลการทำงานศิลปะของเด็กอย่างใกล้ชิด และสม่ำเสมอ เพราะการเรียนศิลปะจำเป็นต้องอาศัยการชี้แนะตัวต่อตัว ครูจะต้องรับผิดชอบในพัฒนาการของเด็ก

6. ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ต่อผลงานของตนเอง ครูควรเป็นผู้ชี้แจงกว้าง ๆ หรือร่วมให้กันวิพากษ์วิจารณ์หลังงานเสร็จสิ้น

7. ส่งเสริมให้มีการแสดงผลงานของเด็กทุกคน แต่ไม่ควรเป็นไปในการแข่งขัน

Hildebrand (1975) ได้แนะนำการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กว่าควรมีแนวทางดังนี้

1. ให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานมากกว่าผลงานของเด็ก

2. ให้การสนับสนุนการแสดงออกทางด้านการสร้างสรรค์ โดยหลีกเลี่ยงการให้เด็กวาดลอกแบบหรือวาดภาพระบายสีจากสมุดวาดภาพ ทำให้เด็กไม่ได้ใช้ความคิดอิสระ ซึ่งทั้ง 2 แบบนี้มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์

3. แสดงความชื่นชมต่อผลงานความก้าวหน้าของเด็ก

4. วางแผนและเตรียมกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับเด็กให้พร้อม

5. ควรจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เด็กสามารถหยิบง่ายและสะดวกในการใช้

6. ควรหลีกเลี่ยงคำถามที่ว่า “กำลังทำอะไรอยู่” หรือเดาว่าเด็กกำลังทำอะไรอยู่

7. ฝึกฝนและแนะนำให้เด็กทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง จะทำให้เด็กรู้จักการแสดงออกและมีทัศนคติที่ดี โดยคำนึงถึงความเหมาะสมตามวุฒิภาวะของเด็กด้วย

8. ให้คิดว่ากิจกรรมศิลปะมีความสำคัญ เหมือนการจัดประสบการณ์ด้านการเขียนและการอ่าน

9. ให้ความรู้ด้านศิลปะ เช่น เรื่องสี ขนาด รูปร่าง เป็นต้น

10. อธิบายให้ผู้ปกครองเข้าใจถึง จุดมุ่งหมายและแนวทางในการส่งเสริมการสร้างสรรค์ทางศิลปะให้แก่เด็ก

ในด้านองค์ประกอบของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะศึกษา เทียนชัย เสาวจินดารัตน์ (2535) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญไว้ดังนี้

1. กิจกรรมการสอน ได้แก่ กิจกรรมการสอน แนวความคิดในการจัดกิจกรรม วิธีการจัดกิจกรรมและการดำเนินการสอน
2. การผลิตและการใช้สื่อการสอน ได้แก่ คุณค่าและประเภทของสื่อการสอน ขั้นตอนการผลิต การใช้และวิธีการจัดเก็บสื่อการสอน
3. การวัดและการประเมินผล ได้แก่ ประโยชน์ จุดมุ่งหมาย ประเภท วิธีการและแนวทางในการประเมินผล

ในการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กที่มีปัญหา Judith Rubin (1988) ได้แนะนำการใช้ศิลปะช่วยในการทำงานของเด็กในโรงเรียนประถมศึกษาว่า ควรใช้กิจกรรมเหล่านี้ในโอกาสใดและทำไมจึงต้องใช้ โดยให้เหตุผลว่า ในการทำงานศิลปะสิ่งที่จะเกิดขึ้น คือ ความไว้วางใจ สัมพันธภาพ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การเลือกใช้สื่อและจะใช้อะไรในการบำบัดเพื่อให้เด็กได้แสดงออกมา (โดยพิจารณาถึง กระบวนการ เทคนิค การฝึกฝนและผลที่จะตามมา)

Lowenfeld (1987) ได้แนะนำกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กพิเศษ ในบทความเรื่อง “ Therapeutic Aspect of Art Education ” ว่าด้วยการใช้ศิลปะในการบำบัดเด็กพิการหรือเด็กที่มีปัญหาแยกตัวเองออกจากสิ่งแวดล้อม (เด็กพิการทางร่างกาย เด็กที่มีปัญหาทางสติปัญญา เด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์ เด็กหูหนวก ตาบอด เด็กที่มีปัญหาในการพูด เด็กที่เป็นอัมพาต) โดยเด็กพิเศษเหล่านี้อาจจะแสดงออกผ่านการวาดภาพ การระบายสีและการปั้น โดยผลงานที่ปรากฏออกมาจะเป็นการแสดงถึงความรู้สึก ประสบการณ์ การปรับปรุงทัศนคติเกี่ยวกับตนเองและการปลดปล่อยอารมณ์โกรธและกลัว

1.3 การเตรียมการเรียนการสอน

การเตรียมการเรียนการสอน เป็นการวางแผนการสอนในเรื่องที่จะสอนอย่างกว้าง ๆ ซึ่งเป็นหลักใหญ่ ๆ ที่จะต้องปฏิบัติโดยอาจกำหนดไว้เป็นข้อ ๆ หรือเป็นตอน ๆ เป็นการเตรียมการในเรื่องราวของเนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องมีกฎเกณฑ์ที่จำเป็น โดยควรจะคำนึงถึง การเรียนรู้จะต้องสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมาย ครูผู้สอน ห้องเรียนศิลปะ สื่อการเรียนการสอน และเครื่องมือ เทคนิควิธีการในการใช้เครื่องมือ รวมไปถึงวิธีการสอน การจัดชั้นเรียนและมาตรฐานในการวัดและการประเมินผล การเตรียมตัวในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอย่างดี จึงจะทำให้การ

เรียนการสอนประสบผลสำเร็จ จินตนา ยูนิพันธ์ (2527) ได้กล่าวถึงขั้นตอนต่าง ๆ ในการเตรียม การสอนดังต่อไปนี้

1. **ขั้นวิเคราะห์สภาพสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้** ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์สภาพสิ่งแวดล้อมที่ช่วยในการสอน เป็นต้นว่า สถานที่ เวลา อุปกรณ์การสอน มีความพร้อมและเหมาะสม เพียงพอหรือไม่ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงวิธีการที่จะทำให้การสอนเป็นไปโดยราบรื่น และ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในขณะนั้น ว่าเป็นอุปสรรคหรือส่งเสริม ประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนหรือไม่อย่างไร

2. **ขั้นออกแบบการสอน มีขั้นตอนดังนี้**

2.1 กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้

2.2 จัดเรียงวัตถุประสงค์ตามลำดับ ก่อนและหลัง ซึ่งผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้

2.3 เลือกเนื้อหาวิชา ผู้สอนจะกำหนดเนื้อหาวิชา เพื่อนำผู้เรียนให้มีพฤติกรรมตามที่ ได้กำหนดไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้

2.4 เลือกกิจกรรมการสอน ซึ่งรวมไปถึงการเลือกวิธีการสอนและอุปกรณ์การสอน

3. **ขั้นการออกแบบประเมินผล** การออกแบบประเมินผล ควรเริ่มจากการกำหนด การเรียนรู้ก่อนการเรียน เพราะการกำหนดการเรียนรู้ก่อนเรียนจะเป็นพื้นฐานในการประเมิน การเรียนรู้ก่อนเรียนของผู้เรียนว่ามีความรู้ทัศนคติหรือทักษะใดบ้าง และผู้เรียนต้องการความรู้ ทัศนคติหรือทักษะใดเพิ่มขึ้น การกำหนดวิธีการประเมินการเรียนรู้ก่อนเรียน ผู้สอนจะต้องวางแผนว่า จะทำการประเมินผลก่อนเรียนอย่างไร เป็นต้นว่า อาจทำในลักษณะการทดสอบก่อนเรียน และ ในการเตรียมการสอนนั้น ผู้สอนจำเป็นต้องวางแผนการประเมินการสอนวิธีการของตน ผล การประเมินจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาตนเองและพัฒนาการสอน นอกจากนี้ผู้สอนจะต้องกำหนด แผนการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลการประเมินนี้จะทำให้ผู้สอนทราบได้ว่า ผู้เรียนมีการ เรียนรู้ตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด และจะต้องมีการซ่อมเสริมตอนใดบ้าง

Gray (1960) กล่าวว่า โดยพื้นฐานแล้วในการวางแผนการสอนศิลปศึกษาจะมีอยู่ 2 ลักษณะ เป็นการวางแผนในมุมมอง 2 ด้านคือ ครูเป็นผู้วางแผนการจัดกิจกรรมด้วยตนเอง และ การวางแผนการจัดประสบการณ์โดยครูและนักเรียนร่วมกันวางแผน ซึ่งแต่ละด้านมีลักษณะดังนี้

1. **ครูเป็นผู้วางแผนการจัดกิจกรรม** การวางแผนการจัดกิจกรรมโดยครูนั้นยังมีความจำเป็นอยู่ เพราะเป็นหน้าที่ในความรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งครูจะต้องให้ความรู้ในเรื่องเทคนิควิธีการ ทำงานในแต่ละกิจกรรมเป็นไปตามลำดับ ขั้นตอนที่เหมาะสมตลอดปีการศึกษา ตัวอย่างเช่น ก่อนที่จะให้นักเรียนได้เขียนภาพด้วยสีน้ำมัน นักเรียนก็ควรจะได้เรียนรู้เรื่องขององค์ประกอบศิลป์เสีย

ก่อน และในการวางแผนการจัดกิจกรรมครูควรจะวางแผนโดยยึดหลักสูตรหรือคู่มือครูเป็นหลัก เพื่อให้แผนการสอนนั้นมีความสมบูรณ์ครอบคลุมจุดประสงค์การเรียนรู้ตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

2. ครูและนักเรียนร่วมกันวางแผนจัดประสบการณ์ การที่จะพัฒนาแผนการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้ดีขึ้นนั้น บางครั้งครูก็ต้องให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนการดำเนินงาน ซึ่งจะช่วยตอบสนองต่อความพอใจ ความสนใจและความต้องการของนักเรียนแต่ละคน เพราะบางทีนักเรียนที่วาดภาพได้ดี อาจจะไม่มีความสามารถในการทำงาน 3 มิติ เช่น งานหัตถกรรมต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ครูจะต้องช่วยวางแผนให้ผู้เรียนได้มีโอกาสประสบความสำเร็จในงานนั้นๆ สามารถเกิดขึ้นได้โดยการทำงานหัตถกรรมเช่นเดียวกับการวาดภาพ ดังนั้นครูจึงควรระลึกอยู่เสมอว่าการแนะแนวยังเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการทั้งหมด นอกจากนั้นการที่นักเรียนได้วางแผนจัดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับครู ยังจะเป็นการช่วยฝึกฝนกระบวนการประชาธิปไตยในชั้นเรียนด้วย

Chapman (1978) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนการสอนว่า เป็นการแสดงให้เห็นถึงลำดับก่อนหลังของข้อกระทงที่ผู้วางแผนเชื่อว่ามีมีความสำคัญต่อการวางแผน และในการวางแผนการสอนศิลปศึกษา ครูผู้สอนจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย เป็นส่วนที่บอกว่าครูผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร โดยทั่วไปจะพิจารณาจากจุดมุ่งหมายเฉพาะที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

2. วิธีการเรียนการสอน จุดมุ่งหมายจะบรรลุผลได้ด้วยวิธีการเรียนการสอน ซึ่งมีอยู่หลายวิธี ควรพิจารณาถึงวิธีการสอนที่ตรงกับความคิดรวบยอดทางศิลปะของครูผู้สอน และเหมาะสมกับผู้เรียน ในเวลาเดียวกันก็ควรจะเป็นการขยายความรู้ของผู้เรียนในโลกของศิลปะและบทบาทของศิลปะที่มีต่อชีวิตประจำวันของผู้คน

3. ความเป็นไปได้ของเนื้อหา เนื้อหาศิลปะนั้นไม่ได้ยึดแน่นตายตัวแต่เฉพาะในเรื่องของความเป็นจริงและทักษะ ยังมีลักษณะที่ยืดหยุ่นซึ่งครูอาจจะเลือกการเริ่มต้นเนื้อหาการสอนด้วยเรื่องเกี่ยวกับประสบการณ์และความเข้าใจถึงความสำคัญของศิลปะ ตัวอย่างเช่น การสอนเนื้อหาเรื่อง “ การสังเกตรวมชาติและสภาพแวดล้อม ” ซึ่งเป็นวิธีการที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดแนวความคิดทางศิลปะ ครูผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสภาพที่ตั้งของโรงเรียนของตน เช่น อยู่ในเมืองใหญ่ อยู่ในชนบทหรืออยู่ทะเลทราย เพื่อที่จะพิจารณาหาวิธีการสังเกตที่น่าสนใจที่สุด ดังนั้นความเป็นไปได้ของเนื้อหาจึงเป็นการแจ่มแจ้งถึงคุณลักษณะวัตถุ จินตภาพหรือแนวคิดที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องช่วยการเรียนการสอน และยังเป็นหลักฐานที่คิมีรายละเอียด รู้ว่าควรกำหนดวิธีการและข้อคิดเกี่ยวกับแหล่งวิชาการสอนที่ครูต้องการ

4. กิจกรรมการสอนและแหล่งวิทยาการ แหล่งวิทยานั้นมีขอบข่ายตั้งแต่ภาพอะไรก็ตามที่มองผ่านหน้าต่างห้องเรียนไปถึงสื่อทางศิลปะแบบธรรมดา และโสตทัศนอุปกรณ์ รายละเอียดของแผนการสอนส่วนนี้ควรจะเป็นการอธิบายถึงสาระสำคัญของกิจกรรมที่จะสอน เช่น การสาธิตการนำเสนออย่างสั้น ๆ การใช้คำถาม คำตอบ และการแนะแนว บางครั้งครูและนักเรียนก็อาจต้องใช้แหล่งวิทยาการเดียวกัน อย่างไรก็ตามนักเรียนมักจะเรียกร้องที่จะใช้แหล่งวิทยาการต่าง ๆ มากกว่าที่ครูใช้ช่วยในการสอน การบรรยายถึงกิจกรรมนักเรียน จึงควรให้มีรายละเอียดที่แตกต่างจากกิจกรรมของครู

5. ผลผลิตที่ต้องการ ถ้าได้วางแผนการสอนไว้อย่างชัดเจนเป็นไปตามขั้นตอนแล้ว ครูอาจหวังจะได้ผลผลิตมากกว่าที่ตั้งใจในจุดมุ่งหมายเล็กน้อย จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเขียนถึงผลผลิตอื่น ๆ ไปด้วย เช่น การเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับตัวผู้เรียนเอง ความตั้งใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำความสะอาด เป็นต้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของแผนการสอนเป็นการกำหนดหัวข้อที่จะใช้ในการวางแผนการสอน เพื่อให้ครูได้พิจารณาหาแนวทางการจัดกิจกรรมการสอน และเนื้อหาที่จะใช้สอนนั้นไม่จำเป็นต้องกำหนดให้อยู่ในขอบข่ายเฉพาะด้านการฝึกฝนทางทักษะ หรือทฤษฎีทางศิลปะ อาจจะเป็นการจัดประสบการณ์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดแนวความคิดรวบยอด ซึ่งจะนำมาใช้พัฒนาความเข้าใจความรู้ศึกษาซึ่งในศิลปะ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ครูผู้สอนและผู้เรียน

ประโยชน์ของการวางแผนการสอน

การวางแผนการสอนเป็นสิ่งจำเป็น และมีความสำคัญต่อการสอน ไม่ว่าจะเป็นการสอนในเนื้อหาวิชาใดก็ตาม สุวัตน์ มุทธเมธา (2523) ได้กล่าวถึงประโยชน์และความสำคัญของการวางแผนการสอนโดยทั่วไปไว้ดังนี้

1. เพื่อครูจะได้ไตร่ตรอง พิจารณาได้อย่างถี่ถ้วนและระมัดระวังในเรื่องการสอน ความมุ่งหมายของสิ่งที่สอน การดำเนินการสอน การกำหนดกิจกรรม และการกำหนดงานให้นักเรียนทำ ทำให้การดำเนินการสอนไม่สับสน ประหยัดเวลา ลดความผิดพลาดลงได้

2. ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในเนื้อหากิจกรรมที่จะสอน ให้แน่ใจว่ากิจกรรมที่จัดขึ้น มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ทดลองปฏิบัติตามขั้นตอนของกิจกรรม ตลอดจนวิธีการใช้สื่ออุปกรณ์ที่จะนำไปสอนจริง พร้อมทั้งศึกษาหาข้อบกพร่องและหาทางแก้ไข (Stanfield อ้างถึงใน สมร พึ่งฉิม, 2525)

3. สร้างบรรยากาศที่ดีในห้องเรียน ตกแต่งปรับปรุงห้องเรียนให้น่าเรียน ดึงดูดใจให้อยากเรียน ตลอดจนมีสิ่งสนับสนุนความคิดและการแสดงออกให้นักเรียน

จะเห็นได้ว่าการวางแผนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวครูและผู้เรียน คือ ครูจะได้เตรียมเนื้อหา กิจกรรม วิธีสอน สื่อการสอน การวัดผลและประเมินผล ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและบทเรียน ทั้งยังช่วยครูให้มีความมั่นใจในการสอน ทางด้านนักเรียนจะได้เตรียมตัว เตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์การเรียนได้อย่างเหมาะสม ทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

1.4 การดำเนินการสอน

การดำเนินการสอน เป็นกิจกรรมที่ได้เลือกหรือจัดไว้ไปใช้ในสถานการณ์จริง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความคิด การแก้ปัญหา ทักษะทางกายภาพหรือเจตคติตรงตามจุดประสงค์ของการเรียน (วิทยาลัยครูธนบุรี , 2528) การดำเนินการสอนที่ดีนั้น ครูจะต้องช่วยตัดสินใจวิเคราะห์สถานการณ์ในขณะที่ทำการสอนดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ เพื่อไม่ให้อการสอนของครูเป็นไปอย่างไร้จุดหมาย (อารมณ์ เทียนพิทักษ์ , 2528) ในกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนอาจจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นขั้นตอน การเลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับกิจกรรมจึงมีความสำคัญมาก เพราะวิธีสอนแต่ละวิธีมีลักษณะดีและด้อยที่แตกต่างกันออกไป เช่น ขั้นตอนการสอนของวิธีการสอนแบบสาธิตย่อมแตกต่างจากขั้นตอนการสอนของวิธีสอนแบบทดลอง แต่โดยทั่วไปแล้วการดำเนินการสอน โดยสรุปมี 4 ขั้นตอนดังนี้ (จินตนา ยูนิพันธ์ , 2527)

1. **ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน** เป็นการจัดกิจกรรมการนำเข้าสู่บทเรียนที่จะช่วยกระตุ้นหรือเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในบทเรียนนั้น ๆ ให้ได้มากที่สุด และกิจกรรมที่นำเข้าสู่บทเรียนนั้นจะต้องสอดคล้องและต่อเนื่องกับกิจกรรมขั้นสอน (วิทยาลัยครูธนบุรี , 2525) เป็นการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน (อารมณ์ ใจเที่ยง , 2537) เวลาที่ผู้สอนจะใช้ในการนำเข้าสู่บทเรียน ควรใช้เวลาประมาณ 3-5 นาที และไม่ควรเกิน 10 นาที กิจกรรมการนำเข้าสู่บทเรียนอาจประกอบด้วยกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น การร้องเพลง การเล่นเกม การเล่านิทาน การทายคำปริศนา การทบทวนเรื่องที่เรียนไปแล้ว การสนทนาเกี่ยวกับเรื่องทั่วไปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะสอน การให้ผู้เรียนได้ร่วมแก้ปัญหา การให้ผู้เรียนได้เล่าประสบการณ์ของตน ฯลฯ

2. **ขั้นสอน** เป็นวิธีการจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความคิด การแก้ปัญหา ทักษะทางการหรือเจตคติตรงตามจุดประสงค์ของบทเรียนหรือจุดประสงค์ปลายทาง ซึ่งจัดเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดกิจกรรมการ

เรียนการสอนในบทเรียนนั้น ๆ (วิทยาลัยครูธนบุรี , 2527) เวลาที่ใช้ในขั้นนี้จะมากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ ทั้งหมด นอกจากการสอน ผู้สอนจะดำเนินการส่งเสริมพฤติกรรมผู้เรียนควบคู่กันไป

ในขั้นการสอนนี้ ครูควรใช้กิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุด อย่าใช้วิธีบอกหรือถ่ายทอดความรู้แต่อย่างเดียว ควรให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กิจกรรมที่นักเรียนทำมีหลายอย่าง เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการพูดและการเรียนเกี่ยวกับการค้นหาความรู้ กิจกรรมที่เกี่ยวกับงานทักษะ เป็นต้น สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทางศิลปศึกษาที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียนมี 3 แบบด้วยกันคือ (ชวลิต คาบแก้ว และสุดาวดี เหมทานนท์ , 2525)

2.1 การสอนแบบให้ตรง (Direct method) เป็นการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาแบบครูบอกให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎหรือตามคำแนะนำของครู โดยมีครูเป็นผู้นำและนักเรียนเป็นผู้ตาม เป็นวิธีการสอนที่เป็นการลอกเลียนแบบ มุ่งให้เหมือนแบบมากที่สุด วิธีการสอนที่จัดอยู่ในแนวการสอนแบบนี้ได้แก่

2.1.1 วิธีสอนแบบทำตามคำสั่งหรือสาธิตให้ดูเป็นขั้นตอน เป็นวิธีการสอนแบบครูเป็นผู้ออกคำสั่งให้เด็กปฏิบัติตามเป็นขั้น ๆ ในขณะที่ทำกิจกรรม ครูเป็นผู้ควบคุมการปฏิบัติงานของเด็กตลอดเวลา เด็กแต่ละคนจะทำงานอย่างเดียวกัน ในเวลาเดียวกันและทำเสร็จพร้อมกัน ขั้นตอนใดที่เด็กทำผิด ครูจะให้คำแนะนำ แก้ไข จนได้ภาพที่เหมือนกับของครู เด็กไม่มีโอกาสได้ใช้ความคิดและทำตามความคิดของตนอย่างอิสระ ทำให้เด็กขาดการริเริ่ม ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ต้องพึ่งผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา (ประเทิน มหาจันทร์ , 2531) อย่างไรก็ตามการสอนแบบนี้มีประโยชน์และเหมาะสมสำหรับใช้สอนหลักการงานศิลปะ เช่น การวาดเส้น การผสมสี การจักสาน ฯลฯ เพื่อให้นักเรียนรู้หลักว่า การทำงานชนิดนี้มีขั้นตอนอย่างไร เป็นการช่วยให้นักเรียนสามารถปฏิบัติงานที่ตนไม่เคยทำมาก่อนได้ และการสอนแบบสาธิตให้ดูเป็นขั้นตอนนี้ ถ้าครูได้เตรียมตัวให้พร้อมที่จะสาธิต มีการฝึกซ้อม ทดลองใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะนำมาสาธิต โดยมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่าเมื่อสาธิตแล้วนักเรียนจะต้องทำอะไรบ้าง (อุบล คู่จินดา , 2532) ประกอบการให้ข้อเสนอแนะเพื่อช่วยนักเรียนใช้หลักการจากการสาธิตนี้มาผสมผสานวิธีการต่าง ๆ เข้าด้วยกันจนสามารถแสดงออกเป็นผลงานศิลปะที่แปลกใหม่ได้ จะเป็นการช่วยให้นักได้รับประสบการณ์ความรู้ และความเข้าใจดีขึ้น (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร , 2525 , 2528)

2.1.2 วิธีการสอนโดยใช้แม่บท เป็นวิธีการสอนที่ครูเป็นผู้เตรียมบทเรียน โดยสร้างแม่แบบขึ้นมา แล้วให้นักเรียนลอกตามเส้นรอบนอกของแม่แบบชนิดที่เป็นรอยปรุและรูปร่างของสิ่งของ (ประเทิน มหาจันทร์ , 2531) นอกจากแม่แบบที่ครูเป็นผู้สร้างขึ้นแล้ว ยังมีแม่แบบจากวัสดุที่มีอยู่ในธรรมชาติ เครื่องใช้ต่าง ๆ ในบ้านหรือในห้องเรียน เช่น ใบไม้ ดอกไม้ แจกัน

เป็นต้น การสอนแบบนี้เป็นการสอนตามทฤษฎีเหมือนจริง “ มุ่งเน้นให้แสดงออกในลักษณะเหมือนจริงตามที่ตามองเห็น เหมาะสำหรับ เป็นการฝึกทักษะการใช้กล้ามเนื้อนิ้วมือให้ประสานสัมพันธ์กับประสาทตา “ (เลิศ อานันทนนะ , 2526) แต่เป็นวิธีสอนที่ไม่เหมาะกับเด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษาเพราะไม่มีโอกาสใช้ความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระและจะมีผลเสียต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กอีกด้วย (Hilderbrand , 1975) การสอนแบบนี้เป็นการสอนที่มีจุดประสงค์เพื่อฝึกคนให้เป็นศิลปิน หรือช่างฝีมือในอนาคต (เลิศ อานันทนนะ , 2529)

2.2 การสอนแบบให้แสดงออกอย่างเสรี เป็นวิธีสอนที่让孩子ได้แสดงออกตามความสนใจของตน เด็กสามารถเลือกทำกิจกรรมศิลปะและใช้วัสดุอย่างใดก็ได้ตามความพอใจ มุ่งเน้นให้แสดงออกอย่างเสรีและเกิดความเพลิดเพลินในการทำงาน ชี้ถือเอากระบวนการปฏิบัติงานมากกว่าผลสำเร็จของงาน การจัดกิจกรรมการสอนแบบนี้มีทั้งผลดีและผลเสีย ถ้าเป็นการสอนที่ให้อิสระเด็กอย่างเต็มที่ ปราศจากการบังคับหรือควบคุม ปล่อยให้เด็กทำงานอะไรก็ได้ตามความพอใจ จะทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี และถ้าใช้การสอนแบบนี้อย่างสม่ำเสมอ ในระยะแรกเด็กก็ยังมีรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินดี แต่ภายหลังจะรู้สึกเบื่อ เพราะไม่ได้รับความรู้และประสบการณ์แปลกใหม่ แต่อย่างไรก็ตามถ้าไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขวิธีสอนให้ถูกต้อง “ อาจเป็นผลให้เด็กไม่ชอบวิชาศิลปะตลอดไป จนเกิดความรู้สึกต่อต้าน ไม่เห็นความสำคัญของผลงานศิลปะหรือกิจกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ ไปชั่วชีวิตของเขา (Gaitskell and Hurwitz , 1975) อย่างไรก็ตามการสอนแบบนี้จะให้ผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนศิลปะศึกษา ครูจะต้องมีการวางแผนการสอน การจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงความสนใจและธรรมชาติของผู้เรียนเป็นสำคัญ แล้วจึงกำหนดกิจกรรม ให้สอดคล้องกับความสนใจและพัฒนาการทางศิลปะ (เลิศ อานันทนนะ , 2526) ครูจะเป็นผู้ทำหน้าที่ช่วยและทำทนายให้เด็กได้แสดงออกตามความถนัดและความสนใจของเด็กแต่ละคน (เลิศ อานันทนนะ , 2532) เปิดโอกาสให้ได้ค้นคว้า ทดลอง และแก้ปัญหาการใช้เทคนิคต่าง ๆ สร้างสรรค์งานศิลปะอย่างเสรี

2.3 การสอนแบบมีจุดมุ่งหมายในการเรียน เป็นวิธีสอนที่ต้องการจะส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะเฉพาะตัวของเด็กแต่ละคนให้มีความรู้สึกในสิ่งที่ดีงามเป็นรายบุคคล และรู้จักคุณค่าของศิลปะที่มีต่อสังคม เป็นวิธีการสอนแบบกำหนดเรื่องหรือปัญหา หัวข้อเรื่อง ควรเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตเด็ก หรือเป็นประสบการณ์ที่เด็กเคยรู้เคยเห็นมาก่อน (เลิศ อานันทนนะ , 2518) เรื่องที่ดีควรเป็นเรื่องที่ครูและนักเรียนได้ร่วมกันคัดเลือก เป็นเรื่องที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กได้แสดงออกอย่างสมบูรณ์ เกิดอารมณ์และจินตนาการการสร้างงานศิลปะ ช่วยให้เด็กเกิดแนวคิดในการเลือกวัสดุ และวิธีการต่าง ๆ ในการแสดงออกอย่างกว้างขวาง (ประเทิน มหาจันทร์ , 2531) เมื่อได้หัวข้อเรื่องหรือปัญหาแล้ว ครูจึงกระตุ้นให้เด็กได้ใช้ความรู้หรือ

ประสบการณ์ในวิชาต่าง ๆ เป็นเรื่องช่วยในการแก้หรือตอบปัญหานั้น ซึ่งเด็กแต่ละคนก็จะมีแนวคิดหรือวิธีการของตนเองโดยไม่มีครูบังคับ (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร , 2525) วิธีการสอนแบบนี้เป็นวิธีสอนศิลปะเด็กที่ตรงกับจุดประสงค์การสอนของกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ซึ่งต้องการให้ผู้สอนจัดการเรียนการสอนในรูปของกิจกรรมที่นำวิชาต่าง ๆ มาสัมพันธ์หรือบูรณาการกัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง

3. **ขั้นสรุป** เป็นการรวบรวมย่อความเพื่อสะดวกแก่การจดจำและการจดบันทึก (ชาญชัย อินทรประวัตติ , 2523) การสรุปควรกระทำทันทีที่การสอนเสร็จสิ้นเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ความสนใจจากกิจกรรมหรือผลงานที่ทำไป เป็นการสรุปแนวคิดและสาระสำคัญของการสอนในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสาระสำคัญ และเป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นความสำคัญในเรื่องราวที่จะสอน ซึ่งอาจกระทำโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้ร่วมกันสรุปบทเรียน ผู้สอนควรปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการสรุป สามารถสรุปได้อย่างถูกต้อง การสรุปได้ถูกต้องเป็นเครื่องชี้ว่า นักเรียนเข้าใจในสิ่งที่ได้รู้ได้ทำมาหรือไม่ กิจกรรมในการสรุปทำได้หลายอย่าง เช่น เล่าเรื่องที่ได้พบเห็นหรือฟังมา สรุปผลการทดลอง ว่าได้ทดลองอย่างไรได้ผลอย่างไร สรุปผลการอภิปรายในกลุ่มของคนหน้าชั้นเรียน อธิบายกิจกรรมหรือผลงานของนักเรียนถึงเรื่องการเลือกวัสดุ เครื่องมือ การทำงาน ความหมายของงานให้ผู้อื่นฟังได้อย่างถูกต้อง ซึ่งในขั้นสรุปนี้ ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนช่วยกันสรุปด้วยตนเองและโดยทั่วถึงกันทุกคน เพื่อเป็นการฝึกทักษะในการแสดงออก รู้จักคิดรู้จักวิจารณ์

4. **ขั้นประเมินผล** เป็นการดำเนินการปฏิบัติตามแผนการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่กำหนดไว้ในการเตรียมการสอน ในขั้นนี้เป็นหน้าที่ของผู้สอนที่ต้องการวัดผลการเรียนการสอนว่า มีการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนจริงหรือไม่ และเปลี่ยนแปลงไปในด้านใดบ้าง เช่น ด้านความรู้ มีความรู้เพิ่มมากขึ้นหรือไม่ ด้านความเข้าใจ มีความเข้าใจในเรื่องเรียนดีขึ้นหรือไม่ ด้านความคิด มีความคิดลึกซึ้งและคิดเป็นหรือไม่ เป็นต้น ซึ่งอาจประเมินในขณะที่สอนโดยการสังเกต การอภิปราย การรายงานผล การตอบคำถาม สังเกตจากการสรุปบทเรียนโดยผู้เรียน และการประเมินผลหลังการสอน ตรวจสอบผลการทำแบบฝึกหัดหรือผลงาน ฯลฯ (วิทยาลัยครูธนบุรี , 2527 ; อากรณี ใจเที่ยง , 2537)

1.5 การประเมินผล

การประเมินผลทางศิลปศึกษา คือ การใช้เกณฑ์ตรวจสอบว่า การแสดงออกทางศิลปะของนักเรียนได้พัฒนาไปในระดับที่น่าพอใจหรือไม่ เพียงใด โดยครูเป็นผู้กำหนดคกฏเกณฑ์และเงื่อนไขที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (เลิศ อานันตะ , 2526) เด็กทุกคนแม้มีอายุเท่ากัน แต่สมรรถภาพในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นการแสดงออกทางศิลปะจึงมีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถ ความสนใจและประสบการณ์ของแต่ละคน จึงเป็นการยากที่จะตัดสินลงไปว่า การสร้างสรรค์ของเด็กนั้น มีคุณค่ามากน้อยเพียงใด ดังนั้นผู้ทำการประเมินควรสำรวจตนเองเสียก่อนว่า มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะเด็กมากน้อยเพียงใด และมีความเข้าใจจิตวิทยาเกี่ยวกับเด็กอย่างไรบ้าง ซึ่งการประเมินผลทางศิลปะของเด็กนั้นควรวัดให้ครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน ได้แก่

1. การประเมินทางด้านความรู้ (Internal Growth) ซึ่งครูสามารถวัดความรู้ทางศิลปะที่สอนได้ โดยการทำแบบทดสอบหรือการสอบถามจากเด็กโดยตรง

2. การประเมินทางด้านกายภาพ (Physical Growth) สามารถประเมินได้โดยการสังเกตจากทักษะต่าง ๆ ที่เพิ่มขึ้นในการทำงาน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ครูต้องการ

3. การประเมินทางด้านกายภาพ (Social Growth) สามารถประเมินจากการสังเกตพฤติกรรม ลักษณะนิสัย และสิ่งที่เด็กแสดงออกในชั้นเรียน รวมทั้งการแปลความหมายจากสิ่งที่เด็กแสดงออกในผลงาน ครูควรได้มีการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ เพราะจะมีส่วนช่วยในการทำความเข้าใจในตัวเด็ก และเป็นพื้นฐานในการที่จะสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีในหมู่ นักเรียน

4. การประเมินทางด้านอารมณ์ (Emotional Growth) ครูสามารถสังเกตจากพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกว่า เด็กมีพัฒนาการทางอารมณ์ก้าวหน้าเพียงใด กิจกรรมศิลปะที่ดีจะต้องมีส่วนช่วยในการปรับพฤติกรรมทางอารมณ์ของเด็กได้ การสังเกตและบันทึกพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้ครูทราบถึงแนวทางในการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ให้แก่เด็ก

จุดมุ่งหมายในการประเมินผลทางศิลปศึกษา

De Francesco ได้กล่าวถึง จุดมุ่งหมายในการประเมินผลทางศิลปะ ดังนี้

1. เพื่อทำนายระดับความสำเร็จของการเรียนศิลปะ
2. เพื่อวัดความก้าวหน้า หรือความเจริญงอกงามด้านความคิด การเปลี่ยนแปลง การใช้มือบังคับวัสดุอุปกรณ์ และความสามารถในการแสดงออกของผู้เรียน

3. เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของผู้เรียน และรับรองผลการเรียน
4. เพื่อวินิจฉัยอุปสรรคในการเรียนรู้ของผู้เรียนของผู้เรียน ทั้งทางด้านจิตใจ ร่างกาย อารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์และสุนทรียภาพ
5. เพื่อวินิจฉัยข้อบกพร่องในกระบวนการสอน
6. เพื่อหาทางแก้ไขวิธีการสอนและเป้าหมายการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนตามความจำเป็น

ประเภทของการประเมินผลทางศิลปศึกษา

Conrad (1964) กล่าวไว้ว่า การประเมินผลการเรียนศิลปศึกษา สามารถแบ่งตามจำนวนผู้เรียนได้ 2 แบบดังนี้

1. การประเมินผลเป็นกลุ่ม เป็นการอภิปรายผลงานระหว่างนักเรียนด้วยกัน ผลงานของแต่ละคนจะถูกนำไปจัดแสดงบนฝาผนังหรือบอร์ดแสดงผลงานในห้องเรียน ในห้องแสดงผลงานของโรงเรียน หรือสถานที่จัดนิทรรศการอื่น ๆ โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะให้นักเรียนรู้จักสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในผลงาน เพื่อนักเรียนจะได้ทำการประเมินผลงานได้สะดวก

2. การประเมินผลเป็นรายบุคคล เป็นการประเมินผลงานศิลปะที่ครูประเมินนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อกำหนดแนวทางปรับปรุงการทำงานในครั้งต่อไป นอกจากนั้นนักเรียนแต่ละคนยังสามารถประเมินผลตนเอง โดยใช้เกณฑ์เดียวกับที่ครูประเมินนักเรียน และนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกัน เพื่อการอภิปรายระหว่างครูกับนักเรียน

นอกจากนี้ Eisner (1972) ยังได้กล่าวถึงการประเมินผลงานศิลปะ โดยใช้วิธีตัดสินเปรียบเทียบผลงานของผู้เรียนว่าทำได้ 3 วิธีคือ

1. การเปรียบเทียบกับตัวเอง เป็นการประเมินผลเพื่อให้รู้ถึงระดับความสามารถ อารมณ์ และความเข้าใจของผู้เรียน ว่ามีความเจริญงอกงามเพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด โดยการเปรียบเทียบผลงานที่ทำเมื่อต้นภาคเรียนกับผลงานในปลายภาคเรียน

2. การเปรียบเทียบในระดับชั้นเรียนเดียวกัน เป็นการประเมินเพื่อให้รู้ถึงระดับความสามารถ และการปฏิบัติงานของกลุ่ม

3. การเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อเป็นการประเมินผลเปรียบเทียบที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัตถุประสงค์การสอน และกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์นั้น ๆ แต่ Chapman (1978) มีความเห็นต่อการประเมินผลโดยวิธีนี้ว่าไม่เหมาะสมกับวิชาศิลปศึกษา เพราะการเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานนั้นเหมาะกับวิชาที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลหรือข้อเท็จจริง มีเกณฑ์บอกได้ว่าอะไรถูก อะไรผิด

วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2520) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนศิลปะจะสัมพันธ์กับความมุ่งหมายในการศึกษาทุก ๆ ด้าน เป็นพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการสร้างสรรค์เพื่อศิลปนิพนธ์ และเพื่ออารมณ์ความรู้สึกในงานศิลปะ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 6 ประการคือ

1. พฤติกรรมการเรียนรู้ มีความฉับพลันในการรับรู้ในคุณค่าความงามของศิลปะ มีความสามารถในการสังเกต การเห็น การระลึก หรือจดจำลักษณะความงามในสิ่งแวดล้อม

2. พฤติกรรมในการรู้และเข้าใจ มีความรู้ในหลักการของสุนทรียศาสตร์ เข้าใจศิลปินและผลงานของเขา

3. พฤติกรรมในปฏิกิริยาที่แสดงออก มีประสบการณ์และอารมณ์ในการแสดงออกในงานศิลปะ มีความรู้สึก อารมณ์ ในปฏิกิริยาโต้ตอบ สร้างสรรค์

4. พฤติกรรมในการวิเคราะห์ มีความสามารถในการบรรยาย และอธิบายลักษณะในงานศิลปะและสามารถตีความ หรือใช้วิจารณ์งานในการคาดคะเน

5. พฤติกรรมในการพินิจและประเมินผล มีความสามารถวิจารณ์พินิจงานและประเมินผลงานศิลปะ

6. พฤติกรรมในการจัดและดำเนินงานอย่างมีระเบียบเรียบร้อย มีความสามารถในการสร้างสรรค์ รู้จักแก้ไขปรับปรุงอยู่เสมอ ใช้เครื่องมือและวัสดุประกอบงานศิลปะอย่างเชี่ยวชาญ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การดำเนินการสอน เป็นกิจกรรมที่สำคัญส่วนหนึ่ง การเริ่มต้นการสอนโดยใช้เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียนได้น่าสนใจ สอดคล้องและสัมพันธ์กับเรื่องที่จะสอนและประสบการณ์ของนักเรียน มีลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง รัดกุม เหมาะสมกับเวลาและระดับชั้น โดยเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ในขณะที่ดำเนินการสอนผู้สอนจะต้องเลือกวิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้และวัยของผู้เรียน ภาษาที่ใช้ต้องเข้าใจง่ายและมีความต่อเนื่อง ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หรือค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเองอย่างมีระบบ โดยมีผู้สอนคอยช่วยให้คำแนะนำหรือข้อเสนอแนะเมื่อผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้และประสบการณ์ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ในขั้นสุดท้ายของการสอน ครูควรสรุปเนื้อหาการเรียนต่าง ๆ ที่ผ่านมา การสรุปควรจะทำทันทีที่ทำการสอนเสร็จสิ้น เป็นการสรุปแนวคิดและสาระสำคัญของการสอนในบทเรียนนั้น ๆ อาจกระทำโดยให้ผู้เรียนร่วมกันสรุปบทเรียน ส่วนการประเมินผลซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการเรียนการสอน เพราะเป็นการตรวจสอบการเรียนรู้ และพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และทักษะในการปฏิบัติงานต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการจะวัดและใช้วิธีการหลายรูปแบบ ให้

ได้ข้อมูลที่มีความคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด เพื่อหาแนวทางแก้ไขวิธีการสอนและเป้าหมายการเรียน - การสอนในคราวต่อไปให้สนองกับความต้องการของผู้เรียน

2. กระบวนการในการจัดกิจกรรม

การที่จะให้งานบรรลุเป้าหมายได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวางแผนงานเป็นตัวชี้แนวทาง โดยแผนที่คั้นั้นควรมีลักษณะที่ชี้เฉพาะ มีความชัดเจนและโอกาสที่จะเกิดความเข้าใจผิดมีน้อยมาก เพื่อให้การดำเนินงานตามแผนเป็นไปอย่างถูกต้อง สามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างสิ่งที่รู้แล้วและยังไม่รู้ได้ชัดเจน เชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุ เป็นผล มีลักษณะยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนและนำไปปฏิบัติได้ และที่สำคัญแผนที่จัดทำขึ้นจะต้องได้รับการยอมรับจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง (พยอม วงศ์สารศรี, 2534) ซึ่งลักษณะของแผนอาจแบ่งได้ 2 ประเภทตามระยะเวลา คือ (ชาญชัย ลวดีรังสีมา และ เชิดวิทย์ ฤทธิ์ประศาสน์, 2520 ; วีระพล สุวรรณนันต์, 2534)

1. แผนระยะสั้น (Short-range : Planing) หมายถึง แผนงานในกิจกรรมเฉพาะอย่าง ที่มุ่งหวังให้เกิดในระยะเวลาอันสั้น มีระยะเวลาการปฏิบัติการประมาณ 1 ปี หรือน้อยกว่า

2. แผนระยะยาว (Long-range : Planing) หมายถึง แผนที่มีระยะเวลา 5 - 10 ปี เป็นแผนงานของหน่วยงานที่มีขนาดใหญ่

แผนจึงเป็นการกำหนดแนวทางเพื่อการปฏิบัติ หรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้าโดยจะปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรหลังจากที่การวางแผนเสร็จสิ้นลง ซึ่ง อุทัย หิรัญโต (2525) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของแผน ดังนี้คือ

1. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอนาคต กล่าวคือ การกำหนดวิธีการที่จะปฏิบัติในอนาคต มิใช่แผนย้อนหลัง เป็นแนวทางปฏิบัติในกาลข้างหน้า เพื่อป้องกันมิให้สิ่งที่ไม่ต้องการเกิดขึ้นในอนาคต

2. การปฏิบัติ ถ้าไม่มีแนวทางปฏิบัติ หรือการวางแผนที่ไม่มีวิธีการปฏิบัติ ไม่ถือว่าเป็นแผน

3. มีผู้รับผิดชอบ คือ กำหนดตัวบุคคลที่จะปฏิบัติตามแผนและรับผิดชอบเมื่องานเสร็จหรือไม่เสร็จตามแผน

4. มีแนวทางในการแก้ปัญหาหรือข้อขัดแย้ง

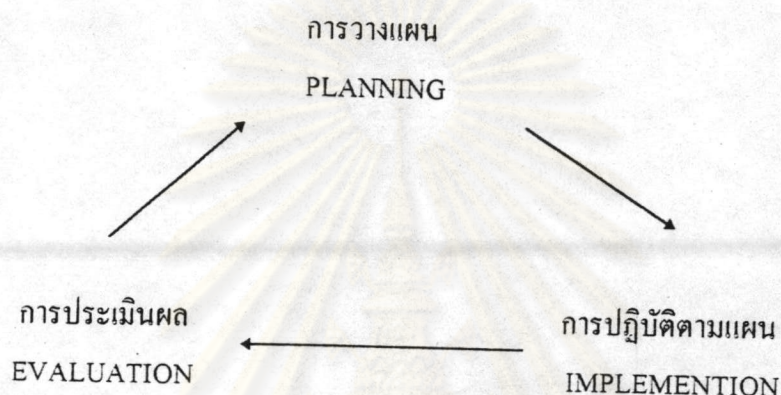
5. มีการตั้งมาตรฐานสิ่งที่ต้องการหรือเป้าหมาย และกำหนดวิธีการปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายนั้นด้วยวิธีการที่กำหนดขึ้นอย่างมีเหตุผล

6. มีการประหยัดทั้งกำลังคน เงิน วัสดุ และเวลา

แผนงานจึงเป็นเครื่องมือสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้งานของหน่วยงานดำเนินสู่จุดหมายก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการจัดกิจกรรมศิลปะของเด็กป่วยในโรงพยาบาลจัดขึ้นในหน่วยงานหรือโครงการของโรงพยาบาล ซึ่งผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องจะเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินการ เพื่อให้กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้แก่เด็กป่วยบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ วีระพล สุวรรณันต์ (2525) ได้เสนอขั้นตอนในการทำโครงการว่ามี 3 ขั้นตอนคือ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการในการวางแผนของ ระวัง เนตรโพธิ์แก้ว (2529) ที่กล่าวถึงกระบวนการในการวางแผนว่าประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอนเช่นกันและกระบวนการวางแผนที่จัดให้มีการดำเนินการและปฏิบัติอย่างครบถ้วน ไม่อาจละทิ้งส่วนใดส่วนหนึ่งได้โดยขั้นตอนในการวางแผนจำแนกออกได้เป็น 8 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1. การพิจารณาสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ เพื่อศึกษาถึงปัญหา และความต้องการแล้วนำมาเป็นแนวความคิดในการวางแผน ซึ่งขั้นนี้เป็นขั้นที่สำคัญและถือว่าเป็นที่มาของแผน
2. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับขั้นตอนที่ 1 ซึ่งการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์จะต้องชัดเจนและกระชับรัด สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการ และสามารถนำไปปฏิบัติได้
3. หาวิธีการแก้ปัญหา
4. ทำโครงการของวิธีการที่ดีที่สุด ในขั้นนี้เป็นการนำเอาวิธีการที่เลือกไว้แล้วมาจัดทำเป็นโครงการและโครงการที่จะจัดทำขึ้นจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ปัญหาและความต้องการคือ ให้สอดคล้องกับขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 สิ่งที่จะต้องทำในขั้นนี้มีอีกคือ
 - 4.1 กำหนดวัตถุประสงค์ให้สนองเป้าหมาย
 - 4.2 ระบุผู้รับผิดชอบโครงการ
 - 4.3 จัดทำโครงการรายละเอียด
5. เสนอโครงการให้ผู้มีอำนาจพิจารณา ในขั้นนี้อาจจะต้องเสนอโครงการไปหลาย ๆ โครงการโดยจัดลำดับความสำคัญไว้
6. เสนอของบประมาณ ในขั้นนี้เป็นการนำโครงการที่ได้รับการพิจารณาแล้วเสนอของบประมาณเพื่อปฏิบัติตามแผนต่อไป
7. ดำเนินงานตามโครงการ การปฏิบัติในขั้นนี้คือ การดำเนินงานตามแผน และการควบคุมงานให้เป็นไปตามแผน

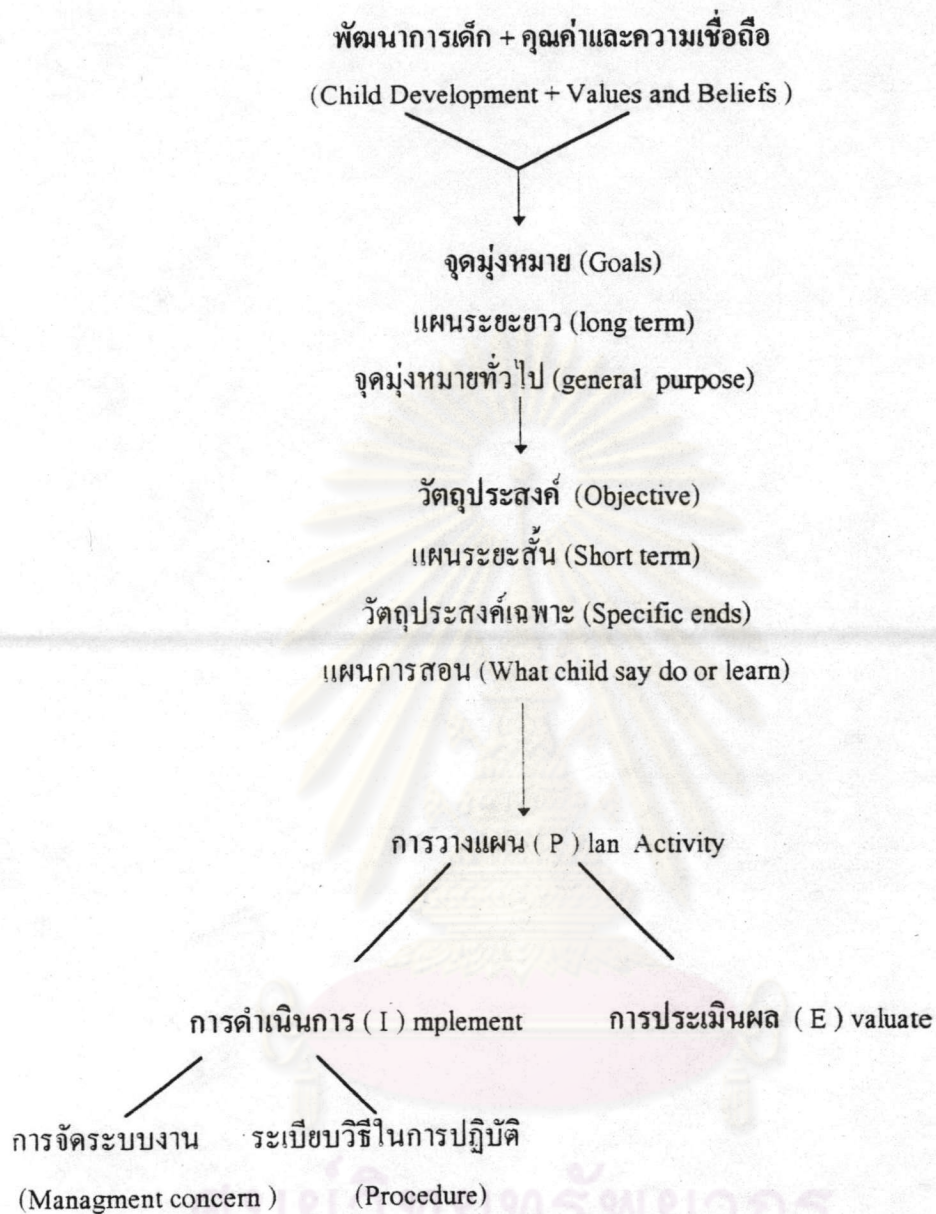
8. การประเมินผลโครงการ ในขั้นนี้อาจดำเนินการประเมินผลใน 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การประเมินผลในระหว่างปฏิบัติจัดทำโครงการและประเมินผลเมื่อปฏิบัติงานตามโครงการเสร็จสิ้นแล้ว จากขั้นตอนในการจัดทำโครงการและกระบวนการในการวางแผนดังกล่าว สามารถนำมาเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพ 2.1 กระบวนการในการวางแผนงาน

Schirmacher (1993) ได้เสนอหลักในการจัดและดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะเด็ก สำหรับผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการทำงาน โดยใช้หลักการทางการศึกษา และหลักในการบริหารงานร่วมกัน โดยในการดำเนินงานต่าง ๆ จะต้องใช้กระบวนการที่จะประสานกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน (PIE) คือการวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพ 2.2 โมเดลการวางแผนและพัฒนาหลักสูตร (PIE model For planning and curriculum development)

2.1 การวางแผน

การวางแผน เป็นกระบวนการที่ใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์ และการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ไว้ล่วงหน้า (สมพงษ์ เกษมสิน , 2526) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของงาน และต้องการให้การดำเนินงานไปตามนโยบายหรือแผนงานที่วางไว้

ธงชัย สันติวงษ์ (2531) กล่าวถึง การวางแผน ว่าเป็นการกำหนดวิธีการกระทำ (แผนดำเนินงาน) เป็นการเตรียมการอย่างเป็นระบบ แผนงานที่กำหนดขึ้นจะช่วยให้ผู้ทำงานสามารถทราบถึงแนวทางในการปฏิบัติที่ดีที่สุด และทราบถึงลำดับขั้นตอนในการปฏิบัติ เพื่อช่วยให้ผู้ทำงานสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ลีนา สีนานุเคราะห์ (2530) กล่าวถึงความหมายของการวางแผนว่า หมายถึง การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ตลอดจนกำหนดแนวทางในการปฏิบัติไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้เพื่อให้ทราบรูปแบบ และวิธีการ ระยะเวลาที่ได้ปฏิบัติงานในอนาคต การวางแผนควรประกอบด้วย การพยากรณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การกำหนดแผนการ การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรต่าง ๆ การวางแผนจึงเป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่กำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน มีรากฐานการตัดสินใจตามวัตถุประสงค์ ความรู้และการคาดคะเนอย่างใช้ดุลยพินิจ (Koontz and other , 1984) ในการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อไรและใครเป็นผู้ทำ (Koontz and o'Donnell , 1986) ซึ่งในการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กนั้น ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ ควรยึดหลักคำถาม 5W+1H คือ ใครเป็นผู้ทำ (Who) ทำอะไร (What) ทำไมต้องทำ (Why) ทำที่ไหน (Where) ทำเมื่อไร (When) และทำอย่างไร (How) (Schirmacher , 1993)

ในการวางแผนงาน สมพงษ์ เกษมสิน (2519) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญในการวางแผนไว้ดังนี้

1. จะวางแผนเมื่อใด โดยปกติการวางแผนนั้นควรจะเริ่มปฏิบัติขณะที่ได้เริ่มดำเนินงานเป็นอันดับแรก จากนั้นหัวหน้างานหรือหัวหน้าองค์การอาจจัดวางแผนอีก
2. การกำหนดวัตถุประสงค์ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า เราต้องการทำอะไร และจะจัดทำมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด และต้องคำนึงถึงนโยบายที่จะถือเป็นแนวปฏิบัติ จึงจะเป็นไปตามนโยบายที่วางไว้
3. ปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ อุปกรณ์ในการวางแผนสิ่งเหล่านี้ ได้แก่ คน เงิน วัสดุ สถานที่ และเวลา เป็นต้น

4. วิธีการสำหรับปฏิบัติ นอกจากจะต้องคำนึงถึงปัจจัยดังกล่าวแล้ว วิธีการต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้เพื่อดำเนินตามแผนให้ไปสู่ความสำเร็จจะต้องระลึกถึงด้วย

5. วิธีการสำหรับตรวจสอบ และควบคุมให้เป็นไปตามแผน เป็นสิ่งที่จะละเลยไม่ได้ แผนงานจะไร้ประโยชน์ถ้าปราศจากการควบคุมให้เป็นไปตามแผน

6. รูปแบบของแผน ควรจะใช้แผนในลักษณะใด ระยะสั้น ระยะยาว ระยะปานกลาง หรือเป็นแผนพิเศษ

7. ข้อจำกัดที่อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานตามแผน เช่น การได้รับความร่วมมือ สภาพสังคม ประเพณี วัฒนธรรม สภาพภูมิศาสตร์ จะเป็นอุปสรรคเพียงใด

8. ผู้รับผิดชอบในการวางแผน เป็นหน่วยงานใด และหน่วยงานใดเป็นหน่วยงานที่ปฏิบัติตามแผน

เพื่อให้การวางแผนมีการครอบคลุมและสามารถปฏิบัติได้อย่างละเอียดรอบคอบจะต้องกระทำเป็นขั้นตอน (Langford , 1981) จะมี 5 ขั้นตอนคือ 1) กำหนดวัตถุประสงค์ 2) การจัดลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์ 3) กำหนดวิธีของทางเลือกปฏิบัติ 4) การเลือกวิธีปฏิบัติ และ 5) การกำหนดลำดับของกิจกรรมในการปฏิบัติ

ขั้นที่ 1 การกำหนดวัตถุประสงค์ เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการวางแผนวัตถุประสงค์ คือ ตั้งเป้าหมายไว้ พร้อมกับระบุขอบเขตที่แน่นอน และแนวทางที่ใช้ในการปฏิบัติ การเขียนวัตถุประสงค์จะต้องมีความชัดเจน กระชับ เฉพาะเจาะจง ตอบสนองปัญหาและความต้องการ สามารถนำไปปฏิบัติได้ (อุทัย หิรัญโต , 2525) สามารถวัดได้ และมีการตั้งเกณฑ์ในการวัดและประเมินขั้นสุดท้ายไว้ด้วย ในการกำหนดวัตถุประสงค์ จะต้องอาศัยข้อมูล ผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมจะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์หรือการใช้แบบสอบถาม เพื่อใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการกำหนดวัตถุประสงค์ ในขั้นนี้จึงเป็นเพียงการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อกำหนดเป็นพฤติกรรมขั้นสุดท้ายที่จะวัดหรือประเมินได้ภายในระยะเวลาที่ต้องการ

ขั้นที่ 2 การจัดลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์ จะทำให้ทราบว่า วัตถุประสงค์ใดมีความสำคัญมากกว่า เพื่อจะได้วางแผนปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นก่อน ทำให้ทราบว่าควรจะทำอะไรก่อนหลัง การปฏิบัติตามลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์แต่ละข้อ ไม่จำเป็นต้องรอให้วัตถุประสงค์ที่มีความสำคัญมากกว่าบรรลุผลไปก่อน แต่สามารถกระทำตามวัตถุประสงค์ที่รองลงมาได้เลย ถ้าสิ่งนั้นสามารถกระทำไปพร้อมกันได้ การจัดลำดับวัตถุประสงค์ก็มีความสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้การปฏิบัติงานสามารถกระทำไปได้อย่างต่อเนื่อง

ขั้นที่ 3 การกำหนดทางเลือกของวิธีปฏิบัติ เป็นการกระทำที่เฉพาะเจาะจงในการเลือกหนทางในการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ผู้วางแผนควรกำหนดทางเลือกไว้หลายทาง เพื่อจะได้ตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด เพื่อให้การดำเนินการเกี่ยวกับการวางแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ขั้นที่ 4 การเลือกวิธีปฏิบัติ เป็นการตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด เพื่อนำไปปฏิบัติโดยพิจารณาจากทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นที่ 3 เป็นการพิจารณาคูณค่าทางเลือกแต่ละทาง โดยพิจารณาคาดการณ์ว่า ถ้าปฏิบัติตามทางเลือกนั้นๆ แล้วจะมีผลดีหรือผลเสียอย่างไรและมีวิธีการแก้ไขอย่างไร ความเป็นไปได้ของการปฏิบัติในแต่ละทางเลือก และประสิทธิภาพของการดำเนินงานแต่ละทางเลือกนั้นเป็นอย่างไร ทางเลือกที่จะเป็นวิธีการปฏิบัติที่ดีที่สุดทางเลือกนั้นต้องปฏิบัติได้เกิดประโยชน์ทุกด้าน ประหยัดที่สุด โดยจะต้องใช้ คน เงิน วัสดุ และเวลาน้อยที่สุด สามารถบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับของผู้ปฏิบัติ

ขั้นที่ 5 การกำหนดลำดับกิจกรรมในการปฏิบัติ เพื่อจะทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือทำให้เกิดสภาพตามที่คาดหวัง ควรจะดำเนินการด้วยวิธีใดจึงจะได้ผลดีมากที่สุด กิจกรรมใดควรปฏิบัติก่อนหลัง เพื่อให้การปฏิบัติงานไม่ซ้ำซ้อน

นอกจากนี้ พยอม วงศ์สารศรี (2534) ได้กล่าวถึงกระบวนการลำดับขั้นในการวางแผน ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์หลัก เป็นงานอันดับแรกในการดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อให้รู้ทิศทางที่จะก้าวเดินต่อไปข้างหน้า เพราะการวางแผนเป็นเรื่องของอนาคตและเป็นพื้นฐานที่จะเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ โดยแผนที่วางไว้จะต้องมีความชัดเจนเพื่อให้เกิดความเข้าใจไปในทิศทางอันเดียวกับอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงานและมีการประสานงานกันเป็นอย่างดี

2. พัฒนาข้อตกลงที่เป็นตัวกำหนดขอบเขตในการวางแผน ผู้วางแผนจะต้องกำหนดข้อตกลงต่างๆ ที่จะป็นขอบเขตในการวางแผน เพื่อสามารถคาดคะเนเหตุการณ์ต่างๆ ในอนาคตได้ถูกต้องใกล้เคียง การกำหนดข้อตกลงเบื้องต้นจะนำมาเป็นพื้นฐานในการวางแผน ขอบเขตและข้อตกลงต่างๆ

3. พิจารณาข้อจำกัดต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในการวางแผน ข้อจำกัดต่างๆ มักเกิดขึ้นเสมอในการทำงานใดๆ ฉะนั้นถ้าผู้วางแผนได้มีการพิจารณาและคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้แล้วก็จะสามารถขจัดข้อจำกัดต่างๆ ให้เหลือน้อยลงคงจะไม่มีงานใดที่สมบูรณ์โดยไม่มีข้อบกพร่องเลย แต่ถ้าได้พิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว งานนั้นก็จะดำเนินไปด้วยความราบรื่น สิ่งที่ควรนำมาพิจารณาคาดการณ์ในการวางแผน ได้แก่ ขอบเขตอำนาจหน้าที่ วัสดุอุปกรณ์ สภาพทางการเงินตลอดจนแรงงานต่าง ๆ

ในองค์การ เป็นต้นซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีน้ำหนักสำคัญ ในการกำหนดแผนงานที่จะดำเนินการในอนาคต

4. พัฒนาการเลือก ในการวางแผนผู้วางแผนควรได้แสวงหาทางเลือกต่าง ๆ ที่จะเป็แนวทางในการดำเนินการตามแผนนั้น เพราะบางครั้งการดำเนินการตามแผนหนึ่ง ๆ ไม่ใช่แนวทางปฏิบัติเดียวที่จะบรรลุความสำเร็จของแผนนั้น แต่อาจมีแนวปฏิบัติหลายแนวที่สามารถไปถึงวัตถุประสงค์ของแบบนั้นได้เช่นกัน ฉะนั้นผู้วางแผนจำเป็นต้องคำนึงถึงแนวทางต่างๆ หลายๆ แนวมากำหนดกิจกรรมในการวางแผน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการพัฒนาความคิดของผู้วางแผนให้มีความหลากหลายตามข้อมูลต่าง ๆ

5. ประเมินทางเลือก เพื่อสิ่งที่เป็นไปได้สูงสุด หลังจากได้มีการพัฒนาทางเลือกต่าง ๆ แล้ว ผู้วางแผนจำเป็นต้องศึกษาปัจจัยต่างๆของทางเลือกแต่ละแนวว่าจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดที่จะทำให้ทางเลือกเหล่านี้จะทำให้หน่วยงานดำเนินไปได้ด้วยดี ตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เป็นไปได้สูงสุด สิ่งที่เป็นข้อคิดสำหรับผู้วางแผนในการประเมินทางเลือกนั้นก็คือ ไม่มีวิธีใดที่ให้ผลสูงสุดเพียงวิธีเดียว ฉะนั้นผู้วางแผนควรตัดสินใจทางเลือก 2 หรือ 3 แนวทาง และนำทางเลือกที่เลือกแล้วมาหลอมรวมกันเพื่อเป็นแผนที่เป็นไปได้มากที่สุดในการปฏิบัติ

6. เปลี่ยนแปลงแผนสู่การปฏิบัติ ผู้วางแผนต้องทำการเปลี่ยนแปลงแผน สู่การปฏิบัติ ซึ่งจะออกมาในรูปการกำหนดเป็นนโยบาย (policies) ตารางการทำงาน (schedules) เป้าประสงค์ (target) มาตรฐานการปฏิบัติงาน (standards of performance) วิธีปฏิบัติงาน (procedure) และงบประมาณ (budgets) การเปลี่ยนแปลงแผนในลักษณะนี้จะเป็นแนวทางในการดำเนินการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น

งานการวางแผนสำหรับหน่วยงานโดยทั่วไปจะประกอบด้วย

1. กำหนดลักษณะและขอบเขตของงานที่ต้องทำให้ชัดเจน ซึ่งอาจกระทำโดยการทบทวนตรวจสอบจากงานเดิมที่กระทำอยู่หรือภาระหน้าที่ของหน่วยงานนั้น
2. คาดคะเนสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางด้านทรัพยากร งบประมาณ นโยบาย สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่อาจมีผลกระทบต่อการทำงานของหน่วยงานหรือองค์กรในอนาคต
3. กำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จ เช่น กำหนดสิ่งที่จะต้องทำเป็นผลงานชิ้นงานที่ต้องการ ซึ่งมักปรากฏในรูปของโครงการ และมักแสดงให้เห็นชัดเจนในวัตถุประสงค์ของโครงการต่าง ๆ นั้นเอง

4. กำหนดแผนและโปรแกรมการดำเนินการ ซึ่งแสดงว่า ถ้าจะให้ได้ผลงานที่กำหนดไว้ จะต้องทำอะไรบ้าง ในสาระสำคัญๆ อย่างไร หมายถึง แผน โปรแกรม และโครงการ

5. กำหนดตารางการดำเนินงาน ซึ่งแสดงขั้นตอนรายละเอียดในการปฏิบัติ กำหนดวิธีการติดตามและควบคุมการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ และกำหนดวิธีประเมินความสำเร็จของงานทั้งแผนหรือโครงการไว้ให้ชัดเจน

6. จัดสรรงบประมาณ และสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินงาน ให้สอดคล้องกับนโยบาย แผน โครงการที่ได้กำหนดไว้

7. กำหนดนโยบาย ที่ใช้ประกอบเป็นแนวทางตัดสินใจในระดับปฏิบัติงาน เช่น ออกในรูป กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือแบบปฏิบัติเฉพาะอย่างซึ่งกำหนดเอาไว้ล่วงหน้า

ดังนั้น การวางแผน จึงหมายถึง การเตรียมการ แผนการดำเนินการอย่างมีระบบไว้ล่วงหน้า มีการกำหนดวัตถุประสงค์ในกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติ กำหนดขอบเขตและวิธีการปฏิบัติ ให้กิจกรรมนั้นๆ กำหนดวิธีการสำหรับตรวจสอบและควบคุมงานให้เป็นไปตามแผน โดยกำหนดว่าจะทำอะไร ทำกับใคร ทำอย่างไร และทำเมื่อใด ในการวางแผนการจัดประสบการณ์ศิลปะให้แก่เด็กนั้น Patton (1978) กล่าวถึง ขั้นตอนในการวางแผนการจัดประสบการณ์ศิลปะให้แก่เด็กว่า ควรมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดวัตถุประสงค์หลัก ต้องเป็นวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และกระชับ ครอบคลุมปัญหาและความต้องการได้ และสามารถนำมาปฏิบัติได้ (ชุตินา ศรีเอี่ยม , 2532) วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ในการทำงานศิลปะ เพื่อให้เกิดทักษะในการมองและเกิดความรู้สึก คือ สามารถเห็นและสัมผัสได้ในสิ่งที่มองเห็นนั้น ได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจศิลปะ เพื่อพัฒนาทักษะและเทคนิคที่จะใช้ในการทำงานศิลปะ

ขั้นที่ 2 จัดลำดับขั้นตอนในการนำเสนอตามความสำคัญ ซึ่งกล่าวถึง หัวข้อในการทำงาน หลักการของศิลปะและสื่อศิลปะ โดยในแต่ละหัวข้อจะช่วยเพิ่มโน้ตสน์เกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งหลักการของศิลปะจะเป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความคิด เพื่อให้เกิดภาพขึ้นมา สื่อศิลปะจะช่วยในการพัฒนาทักษะและเทคนิคในการใช้เครื่องมือศิลปะ

ขั้นที่ 3 ทางเลือกในการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่เกิดเป็นสิ่งที่เกิดจากวัตถุประสงค์หลักของการวางแผนงาน ผลของการนำเสนอ และผลของวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมแต่ละปี

ขั้นที่ 4 การวางแผนบทเรียน จะพัฒนาขึ้นจากวัตถุประสงค์ ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอและผลที่เกิดขึ้นในการจัดกิจกรรม ซึ่งการวางแผนบทเรียนเป็นผลจากความเชื่อในพฤติกรรม

และประกอบด้วยผลของการวางแผนปฏิบัติ เทคนิคในการประเมินผล ทักษะและการปรับปรุง วัสดุที่ใช้ในการทำงาน

Scirmacher (1993) กล่าวถึงการวางแผนการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กว่าการวางแผน เป็นสิ่งสำคัญในการจัดกิจกรรม เพราะการวางแผนที่ดีจะทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ในการวางแผนกิจกรรมควรจะต้องมีความยืดหยุ่น ปรับให้เข้ากับลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล และเป็นการรวบรวมความน่าสนใจของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น การวางแผนที่ดีควรเป็นการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน (Francesco, 1958) หัวใจของการจัดกิจกรรมต้องมีพื้นฐานเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือและงบประมาณ การสอนที่ปราศจากการวางแผน รวมไปถึงการสอนแบบไม่มีแนวทางของครู จะทำให้เด็กไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น สำหรับแนวทางในการวางแผนและพัฒนาหลักสูตร ผู้มีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1.1 บุคลากร ผู้ที่จะเป็นผู้สอน ควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ตนจะสอน มีทักษะในการสอน รู้ถึงคุณค่าและพัฒนาการของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นอายุ ความต้องการ ความสนใจ ความสามารถ ความชอบ ครอบครั้ว วัฒนธรรม รวมไปถึงภูมิหลังของ เด็กแต่ละคนอีกด้วย

1.2 กิจกรรม กิจกรรมแบบใดเป็นกิจกรรมที่ต้องการให้เด็กได้เรียนรู้ และทำกิจกรรม ผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมจะต้องถามตัวเองว่า ทำไมถึงเลือกกิจกรรมนี้ให้เด็กปฏิบัติ มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นหรือมีความสำคัญอย่างไร จะใช้วิธีใดในการสอนให้กับเด็กจะกระตุ้นอย่างไรให้เด็กเกิดความสนใจในการเรียนรู้ ปริมาณของเด็กที่มีความเหมาะสมกับกิจกรรมนั้น ๆ โดยที่ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงการทำกิจกรรมด้วยว่าจะทำกิจกรรมเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มย่อย โดยหมุนเวียนไปตามเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ Francesco (1958) ได้กล่าวถึง การเลือกกิจกรรมสำหรับเด็กว่าควรจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1.2.1 เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับประสบการณ์ของเด็กหรือไม่

1.2.2 จุดมุ่งหมายของกิจกรรมเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออก ความหลากหลายของกิจกรรมจะช่วยให้เด็กแต่ละคนได้แสดงสิ่งที่อยู่ภายในออกมาให้ปรากฏ

1.2.3 การใช้วัสดุอุปกรณ์ทางศิลปะในการแสดงออก มีความเหมาะสมกับวัยและความต้องการของเด็กหรือไม่

1.2.4 จุดมุ่งหมายของกิจกรรมจะช่วยในการพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเด็กหรือไม่

1.2.5 จุดมุ่งหมายของกิจกรรมมีคุณค่าต่อพัฒนาการของเด็กหรือไม่

1.2.6 อะไรเป็นตัวกระตุ้นที่จะก่อให้เกิดการแสดงออกของเด็ก

นอกจากนี้ในการทำกิจกรรมของเด็ก สื่อและวัสดุอุปกรณ์ นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นเพราะ สื่อแต่ละชนิดมีความเหมาะสมกับกิจกรรมแต่ละประเภท ในการเลือกใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ ผู้จัด จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับกิจกรรม เพราะการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับกิจกรรม ทำให้เด็ก เกิดการเรียนรู้ เกิดทักษะในการทำงาน เมื่อเด็กเกิดความสนใจที่จะทำงาน เขาก็จะแสดงออกเป็น ผลงาน โดยการผ่านทางสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นการช่วยให้เด็กได้แสดงออก ส่งเสริมพัฒนาการ ของเด็ก

1.3 สถานที่ จะต้องเลือกสถานที่แบบใดจึงจะเหมาะสมกับกิจกรรมนั้น ๆ

1.4 เวลา นอกจากสถานที่แล้ว เวลามีส่วนสำคัญในการดำเนินการจัดกิจกรรม ผู้ดำเนินการจะต้องรู้ว่าจะต้องใช้เวลาใดในการทำกิจกรรมนั้น และกิจกรรมที่ทำจะต้องใช้ระยะเวลาในการ ทำนานเท่าใด

2.2 การดำเนินงาน

การดำเนินงาน หมายถึง การนำแผนไปปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งในการนำแผนไปปฏิบัติและประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวบุคคลผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติตามแผน สำหรับขั้นการนำแผนไปปฏิบัตินั้น ผู้ รับผิดชอบจะต้องยึดถือหลักสำคัญบางประการดังนี้ คือ

1. ก่อนลงมือปฏิบัติตามแผนจะต้องศึกษาแผนนั้นให้เข้าใจ รวมทั้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุก คนเข้าใจ และมองเห็นความสำคัญของแผนอย่างแท้จริง
2. ถ้าแผนนั้นสลับซับซ้อน และเป็นแผนใหญ่ ควรจัดให้มีแผนดำเนินงานขึ้นอีกแผน หนึ่งซึ่งจะทำให้การปฏิบัติง่ายขึ้น
3. แผนที่มีผู้ปฏิบัติหลายคน หรือหลายหน่วยงาน จะต้องแจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจอย่าง ถ่องแท้ และทำความเข้าใจในทางปฏิบัติและการประสานงานแก่ผู้ร่วมงานทุกคน
4. จัดให้มีการตรวจสอบ และติดตามผลการปฏิบัติงานตามแผนตลอดเวลา หรือเป็น ครั้งคราว
5. จัดทำรายงานการปฏิบัติตามแผน เสนอให้ผู้บังคับบัญชาในระดับสูงทราบเป็นระยะ ๆ ตามจังหวะเวลาที่เหมาะสม (อุทัย หิรัญโต, 2525)

นอกจากนี้ ระวัง เนตรโพธิ์แก้ว (2528) ยังได้กล่าวถึงหลักในการดำเนินงาน เพื่อให้ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ ดังนี้คือ

1. ต้องศึกษาแผนให้เข้าใจเสียก่อน เช่น เข้าใจวัตถุประสงค์ รู้ว่าต้องทำกิจกรรมอะไร เมื่อไร มีงบประมาณมากน้อยเพียงใด ฯลฯ

2. แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ

3. ชี้แจงให้ผู้ร่วมงานทราบรายละเอียดพร้อมที่จะทำงานได้

4. จะต้องมีการประสานงาน ระหว่างบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้งาน
ต่อเนื่อง

5. จัดให้มีการควบคุมการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผน

6. กำหนดให้มีการประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนเป็นระยะ ๆ และอาจปรับเปลี่ยน
ให้เหมาะสม

7. จัดทำรายงานการปฏิบัติงานตามแผนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบ

ในการดำเนินการแบ่งขั้นตอนได้เป็น 2 ขั้นตอนคือ 1) การจ้ดระบบงาน (Management concern) และ 2) ระเบียบวิธีการปฏิบัติ (Procedures) โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

การจัดระบบงาน

การจัดระบบงาน เป็นการกำหนดอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ (Knoontz and Donnell, 1986) เพื่อให้สมาชิกในหน่วยงานได้ปฏิบัติตามที่เขาต้องการ และเหมาะสมกับงาน (Dale, 1975) เป็นการวางระเบียบให้กิจกรรมต่างๆของหน่วยงานสมดุลกันโดยกำหนดว่า ใครมีหน้าที่ทำอะไรและมีอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานบรรลุผลตามแผนที่ได้กำหนดไว้ (Mclamey, 1966)

การจัดระบบงาน มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างมากกับความสำเร็จของหน่วยงาน หากมีการจัดระบบงานที่ดีแล้ว โอกาสที่จะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ย่อมมีประสิทธิภาพ นั้นย่อมเป็นไปได้มาก ซึ่ง Hick (1967) ได้ให้ความเห็นว่า การจัดระบบงานเกี่ยวข้องกับสิ่งสำคัญ 3 ประการคือ 1) กำหนดกิจกรรมเฉพาะอย่างที่เป็น 2) จัดกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นระบบหรือเป็นโครงสร้าง 3) มอบหมายกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่ตำแหน่งงานต่าง ๆ ให้แก่บุคคลที่กำหนดไว้ โดยการจ้ดระบบงานมีกระบวนการในการจัด 2 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ระบบ และการดำเนินการจัดระบบงาน

1. การวิเคราะห์ระบบของหน่วยงาน เป็นการที่ผู้บริหารพิจารณาว่ามีกิจกรรมหรืองานอะไรบ้าง เพื่อที่จะให้การดำเนินการได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ โดยที่จะวิเคราะห์ในส่วนต่าง ๆ คือ วิเคราะห์งาน วิเคราะห์การตัดสินใจ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ (Marriner, 1977)

1.1 การวิเคราะห์งาน เป็นการวิเคราะห์ เพื่อให้ทราบว่า มีงานอะไรบ้างที่ต้องทำ งานอะไรบ้างที่ควรทำก่อนและงานต่างๆมีความสัมพันธ์กันอย่างไร โดยยึดหลักว่ากิจกรรมพื้นฐานอะไรบ้างที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงานของหน่วยงานของตน

1.2 การวิเคราะห์การตัดสินใจ เป็นการวิเคราะห์การทำงานของหน่วยงานนั้นว่า จะต้องมีการตัดสินใจอะไรบ้าง ควรจะต้องทำการตัดสินใจที่ส่วนไหน ใครมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการตัดสินใจ

1.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ เป็นการพิจารณาว่าบุคลากรแต่ละคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการอย่างไรในการปฏิบัติงานนั้น ต้องทำงานร่วมกับใคร ต้องรับผิดชอบการปฏิบัติของใครจะรับผิดชอบการปฏิบัติของเขา

2. เมื่อได้วิเคราะห์ระบบของหน่วยงานมาแล้ว

ผู้บริหารนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ดังกล่าวมากำหนดรูปแบบขององค์การซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 3 ขั้นตอน คือ การออกแบบงาน การมอบหมายงานและอำนาจหน้าที่ และการจัดวางความสัมพันธ์

2.1 การออกแบบงาน ภายหลังจากที่ผู้บริหารวิเคราะห์และทราบว่า มีงานอะไรบ้างที่ต้องจัดทำ เพื่อให้การดำเนินงานของแต่ละงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ ผู้บริหารจะต้องจัดกลุ่มงานหรือจำแนกประเภทงาน โดยยึดหนักของการแบ่งงานกันทำ เช่น จำแนกตามลักษณะของงาน หรือจำแนกตามเวลาในการปฏิบัติงาน ต่อจากนั้นจึงจัดแบ่งงานกันทำ เช่น แต่ละกลุ่มหรือตามประเภทของงานออกเป็นส่วนย่อยตามความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน

2.2 การมอบหมายงานและอำนาจหน้าที่ ในขั้นตอนนี้ ผู้บริหารระบุให้เห็นถึงขอบเขตของงานที่กำหนดให้สำหรับผู้ทำงานแต่ละคนตามที่ได้ออกแบบมาแล้ว โดยมีการระบุชื่อ ตำแหน่ง พร้อมทั้งมีการพรรณานงานนั้น ๆ เอาไว้ เมื่อมีการมอบหมายงานจะกำหนดความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับงานที่มอบหมายให้ทำพร้อมทั้งอำนาจหน้าที่ให้ เพื่อที่จะได้ใช้ในการทำงานตามความรับผิดชอบให้ลุล่วงไป

2.3 การจัดวางความสัมพันธ์ ผู้บริหารจะกำหนดความสัมพันธ์ของงานส่วนต่าง ๆ และระหว่างกลุ่มจะทำให้ทราบว่าสายบังคับบัญชาเป็นอย่างไร จะช่วยให้การประสานงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ทราบถึงวิธีการติดต่อสื่อสาร

ดังนั้น การจัดระบบงาน จึงหมายถึง การแจกแจงวัตถุประสงค์ของงาน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ การวางโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วัตถุประสงค์ ทั้งระบบ การกำหนดกิจกรรมเฉพาะอย่างที่เป็นและจัดกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นระบบหรือเป็นโครงสร้างมอบหมายกิจ

กรรมต่างๆ ให้แก่ตำแหน่งต่างๆ และแก่บุคคลที่กำหนดไว้ เป็นการจัดระเบียบวิธีปฏิบัติในแต่ละกิจกรรมร่วมกัน

วิธีการปฏิบัติงาน

วิธีการปฏิบัติงาน ได้แก่ วิธีการปฏิบัติที่เลือกไว้โดยเฉพาะ หรือที่กำหนดไว้เป็นมาตรฐานสำหรับการดำเนินงานในอนาคตเป็นไปตามนโยบายต่าง ๆ ที่ได้จัดทำไว้ ระเบียบวิธีการปฏิบัติงาน “ จะระบุให้เห็นถึงลำดับขั้นตอนของการทำงานที่บุคคลหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องอยู่จะต้องกระทำ เพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่มุ่งหวังเอาไว้” ระเบียบวิธีการปฏิบัติงานจึงเป็นเรื่องของการชี้ให้เห็นถึงการกระทำมากกว่าเรื่องของความคิด และระเบียบวิธีการปฏิบัติงานยังระบุชัดเจนแน่นอนถึงวิธีการทำว่า กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งจะต้องดำเนินเป็นขั้นตอนอย่างไร จึงจะให้ผลสำเร็จได้ตามที่ต้องการ สิ่งสำคัญของระเบียบวิธีการปฏิบัติก็คือ การบอกให้ทราบถึงลำดับเหตุการณ์ที่ต้องทำ (ธงชัย สันติวงษ์ , 2531) วิธีการปฏิบัติงาน จึงเป็นแผนการทำงานที่บ่งบอกให้เห็นถึงระเบียบที่กำหนดไว้ในการทำงาน เพื่อใช้เป็นแนวทาง และเป็นหลักปฏิบัติงานให้ดำเนินไปด้วยความถูกต้องรวดเร็ว เป็นแนวทางที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการในการปฏิบัติงาน เช่น ทำอะไร (what) ทำทำไม (why) ทำกับใคร (who) ทำอย่างไร (how) ทำที่ไหน (where) และทำเมื่อไร (when) เป็นต้น พยอม วงศ์สารศรี (2534) ได้กล่าวถึงการกำหนดวิธีการปฏิบัติงานไว้ดังนี้คือ

1. กำหนดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายของหน่วยงาน
2. กำหนดขึ้น โดยผ่านการวิเคราะห์อย่างรอบคอบ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความซ้ำซ้อน

และล่าช้าในการปฏิบัติงาน

3. กำหนดขึ้นด้วยการพิจารณาความเหมาะสมกับหน่วยงาน เพราะวิธีปฏิบัติของหน่วยงานหนึ่งอาจไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของอีกหน่วยงานหนึ่งก็ได้

4. มีการพิจารณาทบทวนวิธีปฏิบัติงานที่ใช้กันอยู่เป็นระยะๆ เพื่อให้วิธีปฏิบัติงานที่กำหนดขึ้นเป็นแนวทางให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความถูกต้อง รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปวิธีการปฏิบัติงาน เป็นแนวทางการปฏิบัติงานที่บ่งบอกถึงรายละเอียดที่ต้องปฏิบัติตามโดยกำหนดแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน การดำเนินงานในการจัดกิจกรรมศิลปะของเด็กป่วยในโรงพยาบาลนั้น จะประสบความสำเร็จได้ดี จะขึ้นอยู่กับความชัดเจนและแน่นอนในการจัดระบบงาน และระเบียบวิธีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ (Schirrmacher , 1993) ผู้ปฏิบัติงานจะต้องร่วมมือ ร่วมใจและประสานงานกันอยู่ตลอดเวลา งานจึงจะสามารถดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

2.3 การประเมินผล

การประเมินผล เป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการทำงานทุกระดับ ไม่ว่าจะ เป็นระดับองค์กร ระดับหน่วยงาน และระดับทีมงาน การประเมินผลเป็นการพยายามหาคำตอบ ของสิ่งที่กระทำว่า เมื่อทำลงไปแล้วจะได้รับผลเช่นไร (Schirrmacher, 1993) เป็นการประมาณค่า ของผลที่ได้จากการกระทำ การประเมินผลเป็นการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีต่าง ๆ เป็นวิธีการที่มี ระบบระเบียบการปฏิบัติ มีหลักเกณฑ์และเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง เพื่อจะได้ข้อมูลย้อน กลับที่เชื่อถือได้ (ชุตินา ศรีเอี่ยม, 2532) การประเมินผลที่ดีและถูกต้องตามหลักวิชา จะช่วยให้ ทราบถึงอุปสรรคข้อขัดข้อง ซึ่งจะสามารถนำไปปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงหน่วยงานให้ดีขึ้นใน โอกาสต่อไป

การประเมินผลอาจจะทำเป็นระยะ ๆ ภายหลังจากเริ่มทำงานจนกระทั่งสิ้นสุด การทำ หรือเป็นการประเมินรวบยอด เมื่อการทำงานสิ้นสุดแล้วทุกขั้นตอน การใช้ประโยชน์จากการ ประเมินทั้ง 2 ลักษณะ มีความแตกต่างกันคือ (สมคิด รักษาสัตย์, 2529)

1. การประเมินผลเป็นระยะ (Formative evaluation) เป็นการประเมินย่อย ทำเป็นครั้ง เป็นระยะๆ โดยต่อเนื่อง เพื่อทำการวินิจฉัยผลงานระหว่างที่การปฏิบัติงานกำลังดำเนินอยู่ เพื่อ ประมวลปัญหาและความต้องการของบุคลากรขณะปฏิบัติงาน เพื่อทราบความก้าวหน้าของการ ทำงาน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความมั่นใจในการทำงานให้มีประสิทธิภาพสูง และเพื่อทราบจุด อ่อนจุดแข็งในการทำงาน ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลนี้จะเป็นประโยชน์ในการวางแผนแก้ ปัญหา และสนองความต้องการได้ถูกต้องทันเวลา เป็นการขจัดหรือป้องกันความสูญเสียที่อาจเกิด ขึ้นได้

2. การประเมินผลแบบรวบยอด (Summative evaluation) เป็นการประเมินผลงานทั้ง หมด เพื่อดูว่า ผลงานในลักษณะต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ได้รับการตอบสนองตามวัตถุประสงค์ที่ กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด สำหรับประโยชน์ของการประเมินแบบนี้คือ นำไปใช้เป็นแนวทางใน การวิเคราะห์เพื่อปรับแผนงาน ปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงาน หรือเพื่อวางแผนการดำเนินงานในขั้น ต่อๆ ไป

ในการประเมินโครงการ ซึ่งเป็นผลการตรวจสอบว่า โครงการได้บรรลุเป้าหมายที่วาง ไว้หรือไม่ ในช่วงของกรอบเวลา และทรัพยากรที่ใช้ ในทางปฏิบัติการประเมินหมายรวมถึง การ ตรวจสอบ การนิเทศติดตามงานในช่วงต่าง ๆ ของวงจรการวางแผนโครงการ เพื่อวิเคราะห์ ประเมินข้อเสนอแนะ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ อันอาจเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์ในการนำประสบการณ์ ความรู้หรือข้อผิดพลาดไปใช้เป็นแนวทางในการทำโครงการในอนาคตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น การ

ประเมินโครงการควรเป็นกิจกรรมแบบเบ็ดเสร็จ (Comprehensive Evaluation) และเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนโครงการ แต่ในทางปฏิบัติ กิจกรรมการประเมินอาจแบ่งเป็น ช่วง จังหวะ หรือระยะเวลาต่างๆ กันไปตามวัตถุประสงค์หรือความต้องการของผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติโครงการ รวมทั้งผู้ให้ทุนอุดหนุนโครงการ หรือการประเมินโดยกิจกรรมต่าง ๆ ในการประเมินต่างก็เกี่ยวข้องสืบเนื่องและมีผลซึ่งกันและกันดังนี้คือ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ , 2535)

1. การประเมินความต้องการ (Need aessment) เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการเตรียมการวางแผนโครงการ เพื่อการจัดทำกิจกรรมโครงการให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการและตรวจสอบว่าปัญหาต่าง ๆ ที่โครงการกำลังวางแผนแก้ไขนั้นมีอยู่จริง และมากพอ เพื่อการจัดกิจกรรมจะได้สนองตอบ และตรงความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย และเป็นกิจกรรมเพื่อตรวจสอบควาเคงอยู่และความต้องการ หลังจากได้ดำเนินโครงการไประยะหนึ่ง

2. การประเมินกระบวนการปฏิบัติและติดตามงาน (Monitoring and Imprementation Evaluation) หมายถึง การวิเคราะห์ข้อเท็จจริงด้านต่าง ๆ ของโครงการ ซึ่งได้แก่ แนวความคิดของโครงการ งบประมาณ กลุ่มเป้าหมายวิธีการให้บริการ ฯลฯ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างการปฏิบัติงานในโครงการ และแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้น การประเมินกระบวนการปฏิบัติและติดตามงานจึงมีส่วนสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ผลงานของโครงการประสบความสำเร็จ

3. การประเมินผลโครงการ (Outcome Evaluatedtion) เป็นจุดประเมินที่สำคัญที่ผู้ประเมินจะต้องวัดและแสดงให้ประจักษ์แจ้งว่า ผลที่เกิดขึ้นแก่ผู้รับบริการโครงการนั้นเป็นเหตุโดยตรงมาจากโครงการ และเกิดจากทรัพยากรที่นำเข้า (input) นอกจากนี้จะต้องสามารถวัดขนาดของผลที่เกิดขึ้นและจะต้องขจัดผลที่ไม่ต้องการให้เกิดมีขึ้น หรือผลอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เป็นสาเหตุมาจากโครงการโดยตรง ซึ่งการประเมินผลโครงการอาจกระทำได้ 2 ทาง คือ

3.1 การประเมินผล เป็นการประเมินผลโดยตรง

3.2 การประเมินประสิทธิผล เป็นการประเมินผลทางอ้อม

ในการจัดกิจกรรมการการเล่นสำหรับเด็กป่วย บุคลากรสุขภาพทุกฝ่ายควรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะจัด มีการประสานงานกันทุกระยะ เพื่อผลประโยชน์ที่จะเกิดแก่เด็กอย่างแท้จริง ซึ่ง ประพนอม รอดคำดี (ม.ป.ป) ได้เสนอแนะวิธีดำเนินการจัดการเล่นสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาล ดังนี้คือ

1. ระยะเวลาแผน ต้องมีการเตรียมการในเรื่องต่อไปนี้

1.1 บุคลากรที่จะเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ซึ่งควรมีการคัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้ และ ความเข้าใจเกี่ยวกับเด็กเป็นอย่างดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และไวต่อสถานการณ์เฉพาะหน้าที่สำคัญคือ มีมนุษยสัมพันธ์กับทุกคน นอกจากนี้ควรให้การดูแลจิตใจแก่เด็กและครอบครัว จัด

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้การเจริญเติบโต และพัฒนาการของเด็กเป็นไปอย่างต่อเนื่อง (Scipien and other , 1975) โดยจัดให้เด็กมีสิ่งทีเพ็ดพิณและพักผ่อนให้เหมาะสมกับอายุ ความสามารถของร่างกายและความสนใจของเด็ก ดังนั้นบุคลากรที่รับผิดชอบ จึงต้องมีการวางแผนการจัดโดยคำนึงถึงข้อมูลต่าง ๆ เช่น อายุและภูมิหลังของครอบครัว ความสามารถและความสนใจลักษณะของความเจ็บป่วย รวมทั้ง ผลการวินิจฉัยและการทำนาย การดำเนินของโรคซึ่งมีผลต่อความจำกัดของร่างกายและจิตใจ (Latham and Heckel , 1972)

1.2 สถานที่เล่นของเด็กและที่เก็บของ จะมีห้องเล่นของเด็กโดยเฉพาะ หรือจัดบริเวณระเบียงหรือห้องอาหารและมีสนามเด็กเล่นให้รับแสงแดดและอากาศสดชื่น

1.3 อุปกรณ์และของเล่น จะจัดทำเองบางอย่างได้หรือไม่ ควรทราบแหล่งผลิตอุปกรณ์และของเล่นที่มีราคาพอสมควร คุณภาพดีและคำนึงถึงความปลอดภัยและเป็นประโยชน์ต่อเด็ก

1.4 งบประมาณ จะได้จากส่วนใด และจะอย่างไรจึงจะใช้จ่ายได้ประหยัดที่สุด

2. ระยะดำเนินการ ต้องมีการประชุมปรึกษาหารือ ระหว่างบุคลากรฝ่ายอย่างสม่ำเสมอ โดยศึกษาความต้องการของเด็กและไม่ขัดต่อการรักษาพยาบาล

2.1 เมื่อมีเด็กคนใหม่มาเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ผู้รับผิดชอบควรรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเด็กนำไปวางแผนการจัดการเล่น แล้วนำมาปรึกษากับแพทย์ และพยาบาลก่อนการดำเนินการให้เด็กและผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรม

2.2 ให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรม รวมถึงการ เก็บรักษาและแบ่งปันของเล่นหรือวัสดุ

2.3 มีการรายงานความก้าวหน้าของการดำเนินกิจกรรม ทั้งเป็นลายลักษณ์อักษรและด้วยวาจา เพราะกิจกรรมควรมีความก้าวหน้าหรือมีการพัฒนาตามลำดับ

2.4 มีการวางแผนดำเนินกิจกรรม ร่วมกับผู้ปกครองเด็กก่อนเด็กกลับบ้านเพื่อให้กิจกรรมนั้นมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงสภาพและความพร้อมที่บ้านและชุมชน

3. ระยะประเมินผล ควรมีการประเมินโดยทุกฝ่ายเป็นระยะ ๆ ทั้งในส่วนรายละเอียดและส่วนรวม ดังนี้

3.1 การประเมินของเล่นต้องประเมินความเหมาะสม ทั้งด้านความทนทาน ความสวยงาม คุณสมบัติที่มีประโยชน์ต่อเด็ก

3.2 ประเมินกิจกรรมที่จัดแต่ละกิจกรรม โดยคำนึงถึงประโยชน์หรือคุณค่าที่มีต่อพัฒนาการเด็ก

3.3 ประเมินการดำเนินงาน โดยส่วนรวมทั้งหมด ตั้งแต่การวางแผนทุกด้าน การดำเนินงาน ผู้ประเมินควรมีทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมโดยตรง เช่น บุคลากรในหอผู้ป่วย ญาติของเด็กป่วยและผู้ที่เกี่ยวข้องโดยอ้อม เช่น ผู้บริหารหน่วยงาน เป็นต้น การประเมินผลควรกระทำเป็นระบบระเบียบมีหลักวิชาการ เป็นที่เชื่อถือได้และมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเก็บไว้เป็นหลักฐานในการปรับปรุงหรือพัฒนางานสำหรับหลักการ และวิธีการดำเนินงานในการจัดการเล่นสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาล นงลักษณ์ จินตนาติก (2527) กล่าวไว้ดังนี้คือ

1. ผู้บริหาร ควรให้การสนับสนุนในเรื่องอย่างนี้จริงจิ่ง ทั้งในด้านนโยบายและงบประมาณ
2. สถานที่จัดการเล่น ควรจัดให้มีสถานที่เล่นทั้งกลางแจ้งและในร่ม สำหรับกลางแจ้ง ควรให้มีที่ให้เด็กวิ่งเล่น และมีของเล่นกลางแจ้งให้เด็กออกกำลังกาย ควรจัดให้มีห้องเล่นโดยเฉพาะ ซึ่งลักษณะของห้องเล่นควรอยู่ใกล้กับโต๊ะพยาบาล เพื่อให้พยาบาลสามารถสังเกต และควบคุมการเล่นของเด็กได้ ก็ควรจัดมุมใดมุมหนึ่งของตึกเป็นมุมห้องเล่น โดยปูเสื่อและกั้นบริเวณให้เป็นสัดส่วน หรืออาจจะเป็นที่เล่นชั่วคราวในบริเวณช่องทางเดินที่ไม่กีดขวางต่อการปฏิบัติงานในหอผู้ป่วยหรือแม้แต่บนเตียงเด็กก็ได้
3. อุปกรณ์การเล่น อาจจะซื้อจากเงินงบประมาณหรือเงินบริจาค หรืออาจจะประดิษฐ์ของเล่นบางอย่างขึ้นเอง หลักสำคัญก็คือ ควรมีการดูแลรักษาและพยายามให้สูญหายน้อยที่สุด
4. บุคลากร ผู้ที่จะจัดการเล่นควรเป็นเจ้าหน้าที่พยาบาล ที่รับผิดชอบงานด้านนี้โดยเฉพาะ โดยจัดทำหน้าที่วางแผนการจัดการเล่นดูแล รักษาและจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเล่น ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ประจำหอผู้ป่วยในการจัดการเล่น เพื่อให้สามารถจัดการเล่นกับผู้ป่วยได้อย่างทั่วถึง โดยมีเจ้าหน้าที่พยาบาลเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการเล่น

สรุปได้ว่า ในการจัดกิจกรรมสันทนาการสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาลนั้น มีขั้นตอนทั้งหมด 3 ขั้นตอนคือ การวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล ซึ่งแต่ละขั้นตอนก็มีวิธีการและหลักการแตกต่างกัน การที่ผู้มีหน้าที่ในการปฏิบัติงานมีความรู้และความเข้าใจวิธีการและหลักการต่างๆ ดังกล่าวจึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหน่วยงานให้ดำเนินการได้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การจัดกิจกรรมของเด็กป่วยในโรงพยาบาล

3.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของเด็กป่วยในโรงพยาบาล

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาล นอกจากครูผู้สอนจะต้องมีความรู้และทักษะที่ดีแล้ว ยังต้องใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ประกอบด้วย เนื่องจากผู้เรียนอยู่ในสถานะที่แตกต่างกันทั้งภาวะสุขภาพ ระดับการศึกษา เศรษฐกิจ ความพร้อม เจตคติหรือความเชื่อ การยอมรับสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น การสอนและการให้คำแนะนำแก่เด็กป่วยจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ เพราะเด็กป่วยเหล่านี้มีความวิตกกังวล ความเครียดและความกลัว อันเนื่องมาจากสภาพความเจ็บป่วยทางร่างกาย การถูกแยกจากครอบครัวมาอยู่ในสถานที่และสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ไม่คุ้นเคยต่าง ๆ เช่น บุคคลที่อยู่รอบข้าง กฎระเบียบของโรงพยาบาล การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน วิธีการรักษาพยาบาล ฯลฯ (lake อ้างถึงใน ยูนิ พงศ์จตุรวิทย์ , 2534) การสอนเด็กป่วยในโรงพยาบาลจึงเป็นงานที่ต้องอาศัยระยะเวลาและความอดทน เป็นงานที่ต้องมีการวางแผนการสอนเป็นอย่างดี เนื่องจากผู้ป่วยแต่ละรายมีความแตกต่างกัน ดังนั้นการที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการสอนหรือให้คำแนะนำแก่ผู้ป่วยนั้น ผู้สอนจะต้องมีเวลาสำหรับการสอนให้ความรู้ ความเข้าใจกับผู้ป่วยอย่างจริงจัง จะต้องมีการวางแผนการสอนอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน คือ จะต้องมีการค้นหาความต้องการของผู้ป่วย วางแผนการสอน ดำเนินการสอนและประเมินผล จากการศึกษาของ Skipper (1965) กล่าวว่า การสอนและให้คำแนะนำผู้ป่วยอย่างมีระบบจะทำให้ผู้ป่วยคลายความวิตกกังวล เกิดความเชื่อมั่นในการรักษาและให้ความร่วมมือในการรักษาพยาบาล ทำให้การรักษาพยาบาลบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ นอกจากนี้การสอนที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพจะต้องนำเอากระบวนการทางการศึกษามาใช้ในการวางแผนการสอนอีกด้วย กระบวนการสอนที่จะทำให้ผู้ป่วยเกิดการเรียนรู้ได้ดี จะต้องประกอบด้วย (Redman , 1976 Salsmond , 1978 Schrankel , 1978)

1. การประเมินปัญหาความต้องการที่จะเรียนรู้ของผู้ป่วย กระบวนการเรียนรู้จะต้องเริ่มต้นด้วยการรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลมาวินิจฉัยได้ว่า ผู้ป่วยแต่ละคนต้องการทราบข้อมูลหรือต้องการมีความสามารถเรื่องใดบ้าง ผู้สอนสามารถประเมินความต้องการของผู้ป่วยได้จากคำพูดของผู้ป่วยโดยตรงและการสังเกตจากพฤติกรรมที่แสดงออกทั้งทางร่างกายและจิตใจ

2. การประเมินความพร้อมที่จะเรียน ความพร้อมที่จะเรียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการสอนหรือกระบวนการเรียนรู้ ความพร้อมที่จะเรียนรู้ของผู้ป่วยแบ่งเป็น 2 ชนิดคือ

ก. ความพร้อมทางด้านอารมณ์ (Emotional Readiness) ซึ่งขึ้นอยู่กับความตั้งใจของแต่ละคน

ข. ความพร้อมทางด้านประสบการณ์ (Expreince Readiness) ซึ่งขึ้นอยู่กับภูมิหลังของผู้ป่วย ประสบการณ์ของชีวิต ทักษะ เจตคติ เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

3. การวางแผนการสอน คือ การวางแผนซึ่งจะนำไปสู่การสอนที่มีประสิทธิภาพ การวางแผนการสอนจะต้องประกอบด้วย การตั้งจุดประสงค์ของการสอน ซึ่งจุดประสงค์ของการสอนมีได้หลายประการเช่น สอนเพื่อให้ผู้ป่วยให้ความร่วมมือในการรักษาพยาบาลได้ดีขึ้น สอนเพื่อลดความวิตกกังวล ความกลัวและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาทางจิตใจ อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยทางกาย เป็นต้น ผู้สอนจะต้องเลือกเนื้อหาของสิ่งที่ทำการสอน หรือสิ่งที่ต้องการแนะนำให้ผู้ป่วยเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม จะช่วยให้ผู้ป่วยเกิดการเรียนรู้ได้ดีและจะต้องมีการวางแผนการประเมินผลเมื่อมีการสอนหรือการแนะนำสิ้นสุดลง

4. การดำเนินการสอน คือการนำเอาแผนการสอนที่วางไว้มาใช้จริง ควรคำนึงถึงเวลา อุปกรณ์และสถานที่ๆ จะใช้สอน และในกระบวนการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ผู้สอนจะต้องยึดถือผู้เรียนเป็นหลัก ทั้งนี้ผู้สอนควรทราบว่าผู้เรียนต้องการการเรียนรู้เรื่องอะไร ในสถานการณ์ไหน และต้องการเมื่อไร สำหรับวิธีการสอนที่นำมาใช้สอนผู้ป่วยนิยมอยู่ 2 วิธี คือ (Murray and Zentmer อ้างถึงใน ยูนิ พงศ์จตุรวิทย์, 2534)

4.1 การสอนเป็นรายบุคคล (Individual Teaching)

4.2 การสอนเป็นรายกลุ่ม (Group Teaching)

การสอนเป็นรายบุคคล

สามารถสอนโดยใช้การเรียนรู้สำเร็จรูป อุปกรณ์สำหรับการอ่าน โสตทัศนูปกรณ์และแผนการสอนรายบุคคล ส่วนมากจะสอนผู้ป่วยในขณะที่พยาบาลกำลังให้การรักษาพยาบาล หรือจัดแบ่งเวลาไว้สอนผู้ป่วยภายหลังเสร็จกิจกรรมการพยาบาลแล้ว หรือขณะที่พยาบาลพูดคุยกับผู้ป่วย แล้วสังเกตว่าผู้ป่วยควรได้รับคำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้นการสอนผู้ป่วยเป็นรายบุคคลจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาที่พยาบาลปฏิบัติงาน และเป็นส่วนหนึ่งของสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ป่วยกับพยาบาล (ถนอมขวัญ ทวีบุรณ์ , 2533) การสอนเป็นรายบุคคลนี้มีลักษณะสำคัญคือ

1. สามารถให้ความรู้ ความเข้าใจแก่บุคคลได้อย่างละเอียด

2. สามารถช่วยแก้ปัญหาส่วนตัวได้ดีโดยการวิเคราะห์ปัญหาและให้คำปรึกษาแนะนำเฉพาะบุคคล

3. ผู้รับความรู้มีโอกาสซักถามเพื่อให้เกิดความเข้าใจตามความต้องการ

4. สามารถชักชวนเพื่อให้เกิดความเข้าใจตามความต้องการ
5. ช่วยสอนทักษะพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่บุคคลเฉพาะรายได้
6. สามารถกระตุ้น ให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยการอธิบายเหตุผลและเสนอข้อมูลที่เป็นจริง

การสอนเป็นรายกลุ่ม

ส่วนมากจะใช้กับผู้ป่วยที่มีปัญหาการเจ็บป่วยที่คล้ายคลึงกัน เช่น ผู้ป่วยเบาหวานหรือผู้ป่วยผ่าตัด เป็นต้น ให้เข้าใจการปฏิบัติตัวได้ถูกต้องทั้งขณะอยู่โรงพยาบาลและเมื่อกลับบ้าน รวมทั้งมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างภายในกลุ่มด้วย อาจจัดเป็นห้อง หรือมุมเตียงของผู้ป่วย เป็นที่สำหรับสอนกลุ่มละ 2 คนขึ้นไป หรืออาจใช้สื่อการสอนต่าง ๆ ในการสอนแบบรายกลุ่มได้ เช่น เทปบันทึกภาพ ภาพยนตร์ เสียงตามสาย เทปวิทยุ เป็นต้น โดยมีพยาบาลเป็นผู้เน้นหรือสรุปจุดสำคัญๆ ให้ผู้ป่วยเข้าใจดียิ่งขึ้นอีกครั้ง การสอนญาติหรือครอบครัวผู้ป่วยเป็นกลุ่มก็ใช้หลักเดียวกัน เพื่อให้ญาติและครอบครัวเข้าใจถึงสภาพความเจ็บป่วยของผู้ป่วยและให้ความร่วมมือในการดูแลผู้ป่วยต่อที่บ้านได้ถูกต้อง (ฅนอมขวัญ ทวีบุญ , 2533) การสอนเป็นรายกลุ่มนี้ลักษณะสำคัญคือ

1. ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความรู้
2. กลุ่มสามารถกระตุ้นให้สมาชิกเกิดการเปลี่ยนแปลงในการรับรู้แนวคิด และประสบการณ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม
3. ทำให้เกิดความร่วมแรงร่วมใจต่อการแก้ปัญหาของกลุ่ม
4. ทำให้เกิดทักษะในการใช้ความคิด การสะท้อนความคิด โดยการอภิปรายในการประชุมกลุ่ม
5. สามารถสร้างเจตคติเกี่ยวกับการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ให้เกิดขึ้นแก่บุคคลในกลุ่ม
6. สามารถสร้างบรรยากาศของการทำงานร่วมกันแบบกลุ่ม

จากลักษณะของการสอนแต่ละวิธีอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบของการสอนต่างก็มีผลต่อการให้ความรู้ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมาย แต่อย่างไรก็ตามการสอนจะประสบผลสำเร็จได้ก็ ต้องอาศัยสื่อการสอนมาใช้ประกอบในการสอนอีกด้วย ซึ่งสื่อที่ใช้ในการสอนมีอยู่มากมายหลายประเภท แต่ละชนิดสามารถสร้างความสนใจและให้ประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนแตกต่างกันออกไป

5. การประเมินผล เมื่อทำการสอนผู้ป่วยแล้ว ต้องมีการสรุปผลว่า ผู้ป่วยสามารถเรียนรู้จากสิ่งที่เรียนได้มากน้อยเพียงใดมีข้อบกพร่องหรือปัญหาอะไรบ้างที่ทำให้การสอนไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

นอกจากนี้ Smith and other (อ้างถึงใน อวยพร วาตะบุตร, 2537) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กพิเศษไว้ดังนี้

1. หลักสูตร จุดมุ่งหมาย หรือพฤติกรรมเป้าหมาย ครูจะต้องตัดสินใจว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรข้อใดบ้างที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละคน ต้องมีทักษะที่เรียงไปตามลำดับความยากง่ายและการเป็นพื้นฐานของกันและกัน มีความต่อเนื่อง นักการศึกษาพิเศษจะต้องตระหนักถึงการเรียงทักษะดังกล่าว เนื่องจากการจัดลำดับชั้นงานในโปรแกรมให้เด็กเรียนนั้น หากยากเกินไปจะเกิดผลเสียต่อเด็ก

2. ระเบียบวิธี หรือกระบวนการวิธี ที่จะต้องดำเนินการในสภาพการศึกษา ประเด็นนี้มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองลงมาจากจุดมุ่งหมายดังกล่าวคือ จะต้องมีการตัดสินใจว่าจะไปไหนก่อนที่จะตัดสินใจว่าจะไปถึงที่นั่นอย่างไร ระเบียบวิธีเป็นด้านที่ซับซ้อนด้วยองค์ประกอบมากมาย เช่น การเลือกช่องทางนำเสนอสิ่งเร้าให้แก่เด็ก การตัดสินใจว่าต้องการให้นักเรียนตอบสนองแบบใด การจัดให้เด็กได้รับผลที่ตามมาทางบวกหรือทางลบอย่างเหมาะสม และการรู้ว่าจะจัดกลุ่มเด็กเพื่อจัดการเรียนการสอนอย่างไร การค่อย ๆ ถอนสิ่งเร้าเพื่อให้การตอบสนองที่ถูกต้องนั้นอยู่อย่างถาวร การใช้วิธีบรรยาย การอภิปรายและการสาธิตอย่างเหมาะสม และการรู้ว่าจะจัดกลุ่มเด็กเพื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม เทคนิคเหล่านี้ซับซ้อนกว่าที่ครูส่วนใหญ่จะคาดถึง และมักประสบปัญหาในการใช้ แม้จะมีครูจำนวนหนึ่งสามารถทำได้เป็นอย่างดี องค์ประกอบประการที่สองนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กพิการ การประเมินความก้าวหน้าในการเรียนรู้ก็จัดเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการด้วย ทั้งนี้เพราะไม่มีโปรแกรมใดที่เด็กจะก้าวหน้าไปได้ดี ถ้าปราศจากการประเมินที่เฉพาะเจาะจงและเหมาะสม นักการศึกษาพิเศษจะต้องมีทักษะในการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของนักเรียน การวัดเหล่านี้บ่งชี้ความก้าวหน้าของเด็กและให้ข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการเรียนการสอน

3. การเลือกเครื่องมือ อุปกรณ์การเรียน เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวก ซึ่งช่วยส่งเสริมระเบียบวิธีให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้มากยิ่งขึ้น การเลือกเครื่องมือ อุปกรณ์ที่ไม่เหมาะสมย่อมทำให้เทคนิควิธีที่ครูใช้ไม่เกิดผลหรืออาจเกิดผลเสียได้ไม่ว่าวิธีการที่เลือกนั้นถูกต้องเพียงใดก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น ครูไม่ควรเลือกอุปกรณ์ที่เน้นหนักทางด้านการมองเห็นเพื่อการสอนที่เกี่ยวกับการได้ยิน และครูไม่ควรใช้การลงโทษเด็กเมื่อมีพฤติกรรม

บางอย่าง ขณะที่ใช้วิธีการให้รางวัลพฤติกรรมนั้น ๆ หรือพฤติกรรมที่คล้าย ๆ กัน วิธีการและเครื่องมือ อุปกรณ์ควรจะสอดคล้องเปลงนอันหนึ่งอันเดียวกัน

4. การจัดสถานการณ์หรือสถานที่ ที่มีการผสมผสานหลักสูตร วิธีการและเครื่องมือ อุปกรณ์ในการสอนเด็กอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลที่สุด สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเพิ่มความสามารถของเด็ก นอกจากนั้นสถานที่ๆ ใช้สอนเด็ก และทักษะของครูในสถานที่นั้น ๆ ยังสัมพันธ์โดยตรงกับการที่เด็กจะเกิดทักษะที่ต้องการอีกด้วย

นอกจากคุณสมบัติของผู้ที่จะทำการสอนหรือบำบัดผู้ป่วยแล้ว การสอนที่มีประสิทธิภาพ เกิดจากการใช้กระบวนการทางการศึกษามาใช้ในการวางแผนการสอน โดยกระบวนการสอนสำหรับผู้ป่วยนั้นควรประกอบด้วย การประเมินปัญหาความต้องการที่จะเรียนรู้ของผู้ป่วย การประเมินความพร้อมของผู้ป่วย การวางแผนการสอน การดำเนินการสอน การประเมินผล

3.2 โครงสร้างของบุคคลากรที่มีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กป่วยในโรงพยาบาล

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาล นอกจากจะเป็นงานที่ต้องอาศัยเวลา และความอดทนในการสอน เนื่องจากสถานะที่แตกต่างกันของผู้ป่วย ผู้สอนจึงจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้มีทักษะและความรู้ในเรื่องที่จะสอนเป็นอย่างดี เพราะจะช่วยให้ผู้ป่วยลดความวิตกกังวล ความเครียดและความกลัวไปได้ Winslow (อ้างถึงใน ยูนี พงศ์ศุภวิทย์ , 2534) กล่าวว่า พยาบาลเป็นบุคคลที่จะทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ผู้ป่วยได้ดีที่สุด เพราะพยาบาลเป็นผู้ที่ทราบถึงการวินิจฉัยโรค การรักษา การพยากรณ์โรค การอยู่ใกล้ชิดกับผู้ป่วยตลอดเวลา ย่อมเข้าใจในภูมิหลัง ปัญหาและความต้องการของผู้ป่วยได้ดี ซึ่งจะช่วยให้สามารถวางแผนในเรื่องหรือสิ่งที่จะสอนให้เหมาะสมกับผู้ป่วย และทราบว่าควรสอนอย่างไร จึงจะทำให้ผู้ป่วยยอมรับและนำไปปฏิบัติตาม นอกจากนี้ นงลักษณ์ จินตคณิต (2527) ยังได้กล่าวถึง คุณสมบัติของเจ้าหน้าที่พยาบาลที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาล ว่าควรเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยเป็นอย่างดี มีความรู้เกี่ยวกับการเล่นของเด็กและการเล่นในผู้ป่วยเด็ก มีความรู้เกี่ยวกับโรคกุมารเวชศาสตร์ และการดูแลที่ควรจะได้รับ มีประสบการณ์ในการทำงาน มีอารมณ์หนักแน่นและรักเด็ก สามารถให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการเล่นของผู้ป่วยแก่ญาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับคุณสมบัติของครูศิลปะสำหรับเด็กพิเศษ ควรจะเป็นผู้ที่มีความและทักษะเกี่ยวกับศิลปะ ในแง่ของเนื้อหาสาระ การใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ทางศิลปะ มีความรู้ในด้านการสอน การจัดชั้นเรียน การนำเสนอบทเรียน การช่วยเหลือนักเรียน รวมไปถึงการประเมินความสำเร็จของโครงการ (Luella Cole อ้างถึงใน H.J Klausmeire and K. Dresder , 1962) นอกจากนี้ Kunkie-

Muller ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนักศิลปะบำบัด (1985) ไว้ว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และทักษะในการใช้ศิลปะในการบำบัดผู้ป่วย มีประสบการณ์ในการทำงาน ที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องยอมรับผู้ป่วย ซึ่งจะทำให้การบำบัดประสบความสำเร็จ

การจัดกิจกรรมให้แก่เด็กป่วยในโรงพยาบาลเช่นเดียวกับการจัดกิจกรรมการศึกษาที่จัดให้แก่เด็กในโรงเรียน ซึ่งจะต้องมีโครงสร้างของทีมงานหรือบุคลากรทางการศึกษาและบุคลากรทางการแพทย์ที่จะต้องทำงานประสานกันดังนี้ (หน่วยงานพัฒนาการเด็กป่วย : เอกสารอัดสำเนา ; โครงการสอนเด็กเจ็บป่วยเรื้อรัง : เอกสารแนะนำโครงการ ; โครงการการศึกษาพิเศษ , 2530)

1. ครู (Teacher) ครูที่ประจำอยู่ตามโรงพยาบาล ได้แก่ ครูประจำชั้นพิเศษ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่สอนเด็กพิการในชั้นเรียนพิเศษเต็มเวลาหรือในเด็กเด็กป่วยเป็นบางเวลา ปรับพฤติกรรมเด็กที่มีปัญหา ครูชั้นพิเศษนี้มีวุฒิหรือได้รับการฝึกอบรมทางสาขาวิชาการสอนเด็กพิการหรือทางการศึกษาพิเศษโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการประสานงานกับบุคลากรทางการแพทย์ เช่น แพทย์ จิตแพทย์ นักจิตวิทยา นักโสตสัมผัสวิทยา นักแก้ไขการพูด ฯลฯ เพื่อให้บริการพิเศษต่าง ๆ ตามความจำเป็นของเด็กพิการแต่ละประเภท และติดต่อประสานงานกับทางโรงเรียนเดิมของเด็กเพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

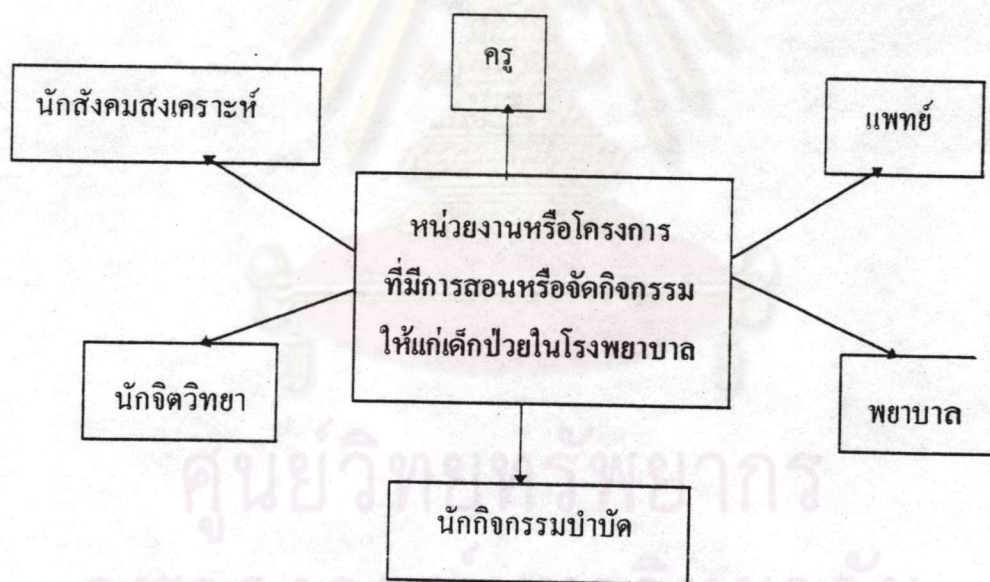
2. แพทย์ (Medical Personnal) ได้แก่ แพทย์ทั่วไป และแพทย์ผู้ชำนาญเฉพาะโรค เช่น กุมารแพทย์ จักษุแพทย์ ศัลยแพทย์ทางกระดูก โสต สอ นาสสิกแพทย์ แพทย์เวชศาสตร์ฟื้นฟู จิตแพทย์ เป็นต้น ทำหน้าที่ตรวจให้การวินิจฉัยและวางแผนการบำบัดรักษา เพื่อปรับสภาพความพิการและฟื้นฟูสมรรถภาพของเด็กพิการ จนสามารถดำรงชีวิตได้ใกล้เคียงกับเด็กปกติได้มากที่สุด โดยร่วมมือกับบุคลากรทางการแพทย์อื่น ๆ เช่น พยาบาล นักกายภาพบำบัด นักจิตวิทยาคลินิก เป็นต้น ในด้านการบริหารและดำเนินตามนโยบายแพทย์หัวหน้าหน่วยงานยังมีหน้าที่ ให้คำปรึกษา แนะนำทางวิชาการ ทางการปฏิบัติงาน การบริการ การค้นคว้าวิจัยและประสานงานกับบุคลากรในหน่วยงาน บุคลากรภายนอกและสถาบันอื่น ๆ

3. พยาบาล (Nurse) นอกจากหน้าที่ในการดูแลเด็กป่วยแล้ว พยาบาลที่มีหน้าที่ประจำในหน่วยงานที่มีการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กยังมีหน้าที่ในการบริหาร วางแผนและประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ในหน่วยด้วยกัน และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานหรือฝ่ายอื่น ๆ ทั้งในและนอกโรงพยาบาล ปฏิบัติงานในห้องเล่นของหน่วยงาน และในเด็กผู้ป่วย โดยจัดกิจกรรมการเล่น การเรียนรู้และการเสริมสร้างพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ให้แก่เด็ก สังเกตพฤติกรรมเด็กที่มีปัญหาแล้วส่งต่อ ปรึกษานักจิตวิทยา แพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ

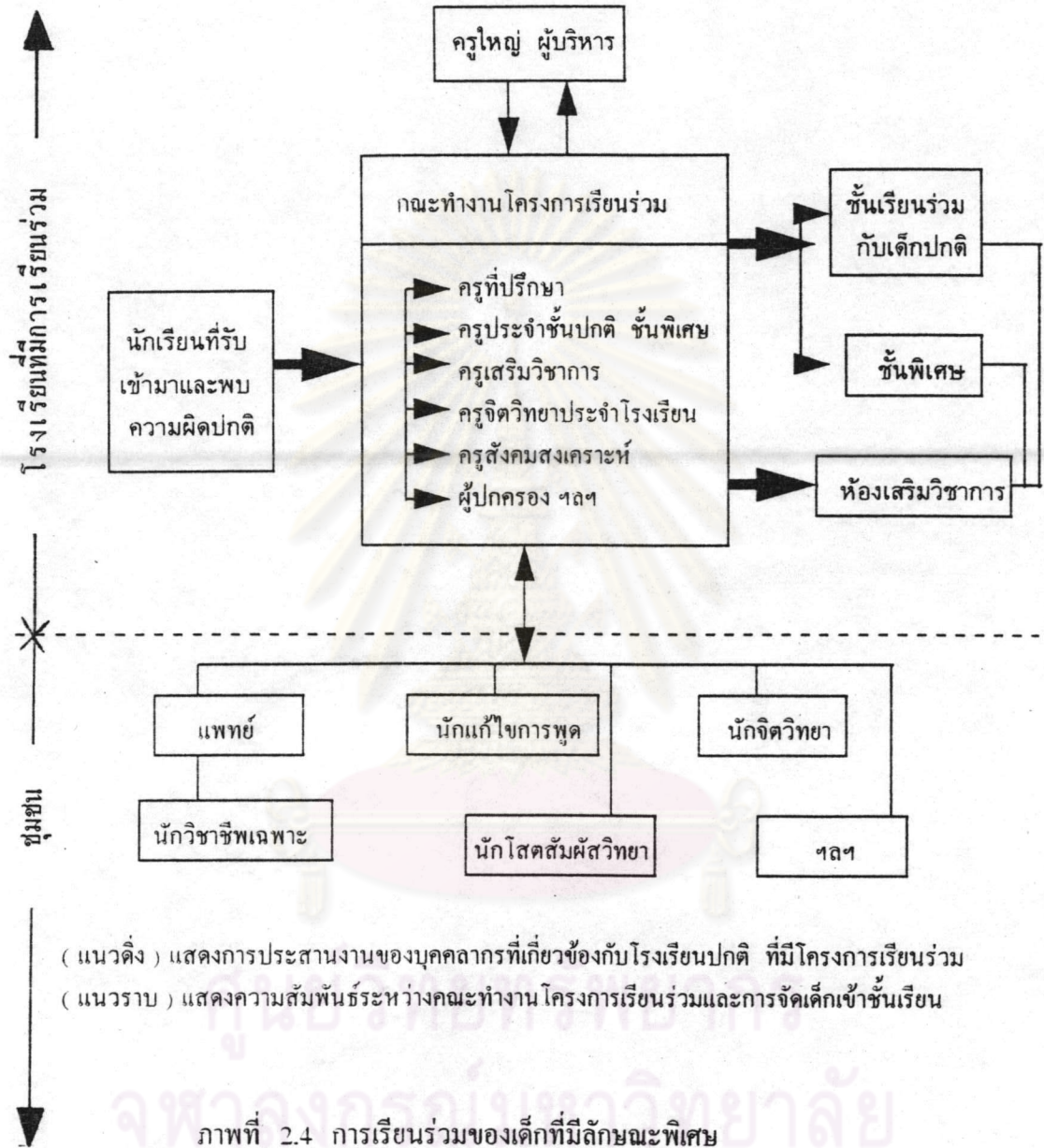
5. นักกิจกรรมบำบัด (Occupational Therapist) มีหน้าที่ในการแก้ไขลักษณะท่าทาง และฝึกการใช้มือและนิ้ว เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ตลอดจนแก้ไขปรับปรุง ทักษะอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติกิจด้วยตนเองและการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังให้คำ แนะนำแก่ครูเกี่ยวกับเทคนิคที่จำเป็นในการเรียน

6. นักจิตวิทยาคลินิก (Clinical Psychologist) มีหน้าที่ในการตรวจและวินิจฉัยทาง จิตวิทยา แก้ไขปัญหาทางพฤติกรรมและอารมณ์ ให้การปรึกษาแนะนำในการแก้ไขปัญหาด้านสุข ภาวะจิตแก่บุคคลากรผู้เกี่ยวข้องกับเด็ก ตลอดจนผู้ปกครองของเด็ก ให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าเกี่ยว กับวิธีการเรียนรู้ของเด็กแก่ครูผู้สอน

7. นักสังคมสงเคราะห์ (Social Worker) มีหน้าที่ให้คำปรึกษา แนะนำ และการให้ การสังเคราะห์แก่เด็กพิการที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาทางครอบครัว ประสานงาน ระหว่างโรงเรียนและครอบครัวของนักเรียน ประสานประโยชน์ระหว่างโรงเรียนและองค์กรอื่น ๆ

ภาพที่ 2.3 โครงสร้างของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กป่วยในโรงพยาบาล

3.3 กิจกรรมศิลปะที่เหมาะสมกับเด็กป่วยในโรงพยาบาล

สายสมร มณีโชติ (2530) ได้แนะนำประเภทของกิจกรรมที่ควรจัดให้แก่เด็กป่วยในโรงพยาบาลในโอกาสต่าง ๆ ดังนี้

1. กิจกรรมทางสังคมเช่น สังสรรค์เนื่องในโอกาสในวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งอาจจัดในห้องโถงกลางหรือในห้องรับประทานอาหารก็ได้
2. ศิลปะและการฝีมือ เช่น การวาดภาพ หรือการทำการ์ดอวยพร
3. การเล่นในสนาม การได้รับแสงแดด ได้วิ่งเล่น ปีนป่าย เด็กจะชอบมากแต่ ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ
4. กีฬา ได้มีผู้จัดกิจกรรมกีฬาหลายอย่างเพื่อการบำบัด เช่น วายน้ำ สำหรับเด็กป่วยด้วยโรคโปลิโอ หรือมีความพิการของข้อจากไฟไหม้

5. กิจกรรมพิเศษเฉพาะบุคคล ตามความสนใจและความสามารถ

สำหรับการใช้กิจกรรมทางศิลปะ เพื่อปรับพฤติกรรมและเป็นปัญหาในด้านต่างๆ ของเด็กให้ได้สัมฤทธิ์ผลนั้น จำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาตลอดจนการวางแผนเตรียมกิจกรรมที่เหมาะสมมาพัฒนาเด็กตามความบกพร่องนั้น ๆ (Anderson อ้างถึงใน สุกฤษณ์ ณะเกษพิศาล , 2534) ซึ่งคุณค่าที่เด็กได้รับในการปฏิบัติกิจกรรมแต่ละกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. การวาดภาพ (Drawing)

การวาดภาพมีคุณค่าในการพัฒนากล้ามเนื้อมัดย่อย ช่วยให้การทำงานของกล้ามเนื้อมือ สัมพันธ์กับตา ช่วยผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ (คำรง วงศ์อุปราช , 2529) รู้จักสำรวจตัวเอง มีสมาธิเพิ่มขึ้น รู้จักตำแหน่งด้านล่าง ด้านบน หรือซ้ายและขวา รู้จักรูปร่าง (Shape) รูปทรง (Form) ใจเย็นมีความพยายาม แสดงออกด้วยความรู้สึกของตนเองรู้จักแยกแยะและแก้ไขปัญหา ทำงานได้สำเร็จ ตระหนักถึงสภาพแวดล้อมว่ามีอะไรบ้าง ได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์และสติปัญญาผลที่ได้ก็คือ ทักษะ (Anderson , 1941 ; Kramer , 1977)

การวาดภาพช่วยให้เด็กลดความรู้สึกก้าวร้าว เพราะการเขียนภาพใช้การ เคลื่อนไหวร่างกายเป็นการสื่อสารแทนคำพูด สำหรับเด็กที่ชอบแยกตัวและเก็บกดความรู้สึก ที่มีปัญหาและเกิดความสับสนอยู่ในจิตใจ การเขียนภาพจะช่วยให้เด็กปรับตัวให้เข้าสู่สภาพของความเป็นจริง ช่วยให้เด็กพูดถึงปัญหาและกล้าขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น Hartley and Others (อ้างถึงใน สุวดี ศรีเลนวัตติ , 2530) กล่าวถึงประโยชน์ของการเขียนภาพไว้ดังนี้

1. การเขียนภาพและการทำสกรปรก (Painting and messing) เป็นการระบายความต้องการทำสกรปรกโดยการเขียนภาพ

2. สำหรับเด็กที่ชอบความสะอาด และความมีระเบียบเรียบร้อย การเขียนภาพจะเป็นการหลีกเลี่ยงการสัมผัสโดยตรงกับสิ่งสกปรกได้ดีกว่าการระบายสีด้วยนิ้วมือ และการเล่นดินที่เปียกชื้น

3. การเขียนภาพ คือการที่ได้ปล่อยแรงผลักดัน ความขัดแย้งและความก้าวร้าวออกมา

2. การระบายสี (Painting)

การระบายสีมีคุณค่าคล้ายคลึงกับการวาดภาพ แต่สิ่งที่ได้เพิ่มมากขึ้นคือ เด็กสามารถแยกสีได้ (Anderson , 1941) การระบายสีของเด็กที่มีปัญหา เป็นการแสดงออกที่เป็นที่ยอมรับมากกว่าวิธีอื่น การเลือกใช้สีของเด็ก จะบ่งบอกถึงระดับอายุและความรู้สึกที่มีในตัวเด็ก การที่เด็กเลือกสีเหลืองหรือสีแดงจะบ่งชี้ว่าเด็กที่อายุต่ำกว่า 4 ปี ส่วนเด็กที่อายุเกิน 6 ปี จะสามารถควบคุมความรู้สึกได้ จะเลือกสีน้ำเงินและสีเขียวในการทำงาน มีผู้ค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างสีแดงกับความรู้สึกอ้างว้าง และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับเลือดและอวัยวะที่ถูกตัดขาด และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าสีโคลนคมมีดจะบ่งชี้ถึงการไม่ยอมรับรู้ถึงความรู้สึกของผู้อื่นแสดงว่า กำลังมีความวิตกกังวลสูง ถ้าชอบสีน้ำตาลปนเหลืองจะแสดงว่ากำลังมีความรู้สึกที่โศกเศร้า (สุวดี ศรีเลณวัตติ , 2530)

3. พิมพ์ด้วยอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกาย (Footprints, Handprints Fingerprints)

เหมาะสำหรับเด็กเล็ก มีคุณค่าในด้านการพัฒนากล้ามเนื้อมัดย่อย และมัดใหญ่ทำให้รู้จักตำแหน่งตระหนักถึงสภาพแวดล้อม สามารถแยกแยะสีได้ พัฒนาการคิดสร้างสรรค์ และสติปัญญา (Muller , 1986)

4. ประติด (Collage) มีคุณค่าในด้านการแยกแยะ ทำให้รู้จักเปรียบเทียบความเหมือนกันและแตกต่างกันในกลุ่ม รู้จักความสัมพันธ์ส่วนต่างๆของร่างกายตระหนักถึงสภาพแวดล้อมใจเย็นมีความพยายาม อดทน พัฒนาการคิดสร้างสรรค์และสติปัญญา (Anderso , 1941)

5. การปั้นหรือเซรามิค (Sculpture and Ceramic) มีคุณค่าในด้านการพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่และมัดย่อย รู้จักความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ บนร่างกาย แยกแยะรูปร่าง รูปทรง มีสมาธิ อดทน รอคอยได้ พัฒนาการคิดสร้างสรรค์และสติปัญญา

Hartley and Other (อ้างถึงใน สุวดี ศรีเลณวัตติ , 2530) กล่าวถึงการเล่นดินของเด็กว่ามีประโยชน์ทั้งในแง่การศึกษา ริเริ่มสร้างสรรค์และในแง่ของสังคม การเล่นชนิดนี้ทำให้เด็กที่ก้าวร้าวและเด็กที่มีความคับข้องใจ เด็กที่มีความรู้สึกไม่ดี ได้ระบายความรู้สึกอัดอั้นตันใจออกมาผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์โดยการทุบ ตี กระแทบดิน เป็นพฤติกรรมก้าวร้าวที่เป็นนิสัยดั้งเดิม การเล่นของเด็กสามารถประเมินพัฒนาการของเด็กได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นการนำเสนอเพียงตัวอย่างบางส่วนของกิจกรรมทางศิลปะที่
ถูกนำมาใช้เพื่อปรับพฤติกรรมที่บกพร่องหรือเป็นปัญหาในด้านต่าง ๆ ของเด็ก

สุวดี ศรีเลณวัตติ (2530) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเล่นโดย พิจารณาตามสภาพความ
เจ็บป่วย ในที่นี้ขอกกล่าวเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ

1. โรคหัวใจ

สำหรับผู้ป่วยโรคหัวใจ กิจกรรมควรเป็นกิจกรรมเบาๆ ไม่ต้องออกแรงหรือออกแรงเล่น
เพียงเล็กน้อย ไม่ตื่นเต้นหวาดเสียว

กิจกรรมทางศิลปะที่นำมาให้เด็กปฏิบัติได้แก่ งานฝีมือ การเขียนภาพ การระบายสี การ
แกะสลัก การปั้นดิน การประดิษฐ์การ์ด การประดิษฐ์ดอกไม้และการ
เล่นแป้ง

2. โรคเลือดออกแล้วหยุดยาก (Hemophilia)

ผู้ป่วยโรคนี้ควรหลีกเลี่ยงจากของมีคมทุกชนิด

กิจกรรมทางศิลปะที่นำมาให้เด็กปฏิบัติ ได้แก่ การเขียนภาพ การระบายสีและการปั้นดิน
เป็นต้น

3. โรคภูมิแพ้ (Allergy)

เด็กที่เป็นโรคหอบหืด และโรคแพ้ที่มีผื่นขึ้นตามตัว การเลือกของเล่นต้องพิจารณาว่า
เด็กเคยแพ้อะไร

กิจกรรมทางศิลปะที่นำมาให้เด็กปฏิบัติ ได้แก่งิจกรรมทางศิลปะสำหรับเด็กปกติทุกๆ
กิจกรรมแต่ในการระบายสีต้องระวังเพราะสีบางอย่างทำด้วยกาวและของเหลวที่มีกลิ่นรุนแรงทำ
ให้เด็กเกิดการระคายเคืองได้

4. เด็กพิการมาแต่กำเนิด (Spida bifida , Cerbral palsy)

เด็กกลุ่มนี้มีพัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวช้ามากและ ไม่สามารถสำรวจสิ่งแวดล้อมได้
ด้วยตนเอง จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใกล้ชิด

กิจกรรมทางศิลปะที่จัดให้แก่เด็กกลุ่มนี้ ได้แก่ การวาดภาพ การระบายสี
การปั้นแป้งหรือดินเหนียว

5. โรคกระดูกและพิการ

ผู้ป่วยโรคนี้มักมีผลเสียหยาตอกกล้ามเนื้อ กระดูกและข้อ ซึ่งจะถูกจำกัดเกี่ยวกับการ
เคลื่อนไหว การเลือกกิจกรรมให้เด็กทำควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับเพศ วัย และข้อจำกัดเกี่ยว
กับการเคลื่อนไหว

กิจกรรมทางศิลปะที่จัดให้แก่เด็กกลุ่มนี้ ได้แก่ การเขียนภาพ การปั้นดิน

งานแกะสลักและงานเย็บปักถักร้อย ประดิษฐ์ของเล่นจากเศษวัสดุ

3.4 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเด็กป่วยในโรงพยาบาล

สำหรับเด็กในวัยเรียน (6 - 12 ปี) ซึ่งเป็นวัยที่ต้องเข้ารับการศึกษานในสถานศึกษา เนื่องจากสภาพร่างกายที่เจ็บป่วยจึงไม่สามารถเข้ารับการศึกษได้เหมือนเด็กปกติ แต่กลุ่มเด็กป่วยเหล่านี้เจ็บป่วยทางร่างกาย แต่พัฒนาทางด้านอื่น ๆ สามารถพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง และการที่เด็กป่วยต้องเข้ารับการรักษาดำอยู่ในโรงพยาบาลเป็นเวลานานๆทำให้เกิดปัญหาเด็กขาดเรียน กลับไปเรียนไม่ทันเพื่อน เกิดความเบื่อหน่าย ท้อถอย ต้องเรียนซ้ำชั้นหรือบางรายต้องลาออกจากโรงเรียนไป กลางคืนอย่างน่าเสียดาย เป็นการสูญเสียเวลา โอกาสทางการศึกษาและเศรษฐกิจของครอบครัว ทั้งจะเป็นภาระของสังคมต่อไป ถ้าเด็กป่วยเหล่านี้ได้มีกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายในระหว่างที่ต้องเข้ารับการรักษาดำเหล่านี้ก็จะารู้จักตนเองและสิ่งแวดล้อมใหม่ที่อยู่รอบตัว ซึ่งจะช่วยให้เขาได้ระบายความคับข้องใจ ความว้าวุ่นใจเจ็บป่วย ความกลัวที่เกิดจากการตรวจวินิจฉัยและการรักษาพยาบาล รวมทั้งการมาอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ที่ไม่คุ้นเคย การที่เด็กได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กได้ผ่อนคลายความเครียด รู้สึกสนุกสนาน ขอมให้ความร่วมมือในการรักษาพยาบาล เป็นผลระยะเวลากการเจ็บป่วยสั้นลง (สายสมร มณีใส , 2532) จากความสำคัญดังกล่าว ทำให้หลายหน่วยงานทั้งหน่วยงานในโรงพยาบาล มูลนิธิ องค์กรเอกชน รวมไปถึงกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ร่วมมือในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา เพื่อประโยชน์ทางวิชาการช่วยในการฟื้นฟูสมรรถภาพทางกายและสมอง รวมไปถึงการจกกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยให้เด็กเกิดความเพลิดเพลิน ผ่อนคลายจิตใจและช่วยให้เด็กป่วยเหล่านี้ได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ส่งผลให้เด็กมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น

เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย หมายถึง เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย อันเป็นความบกพร่องอย่างถาวรที่ทำให้เด็กไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ดีเท่ากับเด็กปกติ เช่น เด็กที่มีแขนขาเป็นอัมพาตหรือกล้ามเนื้อทำงานไม่ประสานกัน ทำให้ไม่สามารถเคลื่อนที่หรือเคลื่อนที่ได้ไม่ดี เด็กเหล่านี้ต้องได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษ นอกจากความผิดปกติทางการเคลื่อนไหวแล้ว เด็กประเภทนี้บางคนอาจมีความบกพร่องทางสติปัญญา มีความบกพร่องทางการได้ยิน และมีความผิดปกติทางด้านอื่น ๆ อีก

เด็กที่มีความบกพร่องทางสุขภาพ หมายถึง เด็กที่มีความผิดปกติหรือปัญหาทางสุขภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างรวมกัน ไม่ว่าจะโดยกำเนิดหรือเกิดภายหลังก็ตาม (โครงการพัฒนศึกษาอาเชียน , 2530)

นอกจากนี้ ศรีนทร วิทยสิรินันท์ (2534) ได้ให้ความหมายของ ความพิการทางร่างกายและความบกพร่องทางสุขภาพ ว่าหมายถึง การที่มีอวัยวะไม่สมบูรณ์ อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนขาดหายไป เจ็บป่วยเรื้อรังและรุนแรงทำให้สุขภาพอ่อนแอ มีความลำบากในการเคลื่อนไหวและการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งข้อจำกัดทางร่างกายและสุขภาพเหล่านี้ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาล่าเรียน การเรียนรู้ จำเป็นต้องได้รับการปรับการจัดการเรียนการสอนให้สนองความต้องการพิเศษของเด็ก

ประเภทของความบกพร่อง

1. สุขภาพทางกาย

1.1 ความผิดปกติในลักษณะ เช่น จำนวน ขนาด หรือรูปร่างของอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือทั้งส่วนของระบบใดระบบหนึ่ง หรือหลายระบบ ไม่ว่าจะระบบสมองหรือระบบอื่น ๆ ของร่างกายก็ตาม ได้แก่ ลักษณะสมองเล็ก สมองมีน้ำคั่ง ปากแหว่ง เพดานโหว่ แขนขาบิด คิ้วเหลื่อม หลังโก่ง เป็นต้น

1.2 ความผิดปกติในการกระทำหน้าที่ของอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือทั้งส่วนของระบบใดระบบหนึ่ง ซึ่งทำให้ร่างกายหรือสมองมีความบกพร่อง สมรรถภาพระดับต่าง ๆ เช่น ความผิดปกติของกล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหวและการทรงตัว อันเป็นผลมาจากสมองผิดปกติแต่กำเนิด (C.P.) โรคลมชัก โรคหัวใจรูมาติก โรคข้ออักเสบรูมาตอย

1.3 การเจ็บป่วยเรื้อรังหรือรุนแรง หรือเฉียบพลันในชั้นอันตราย เช่น หอบ หืด เบาหวาน โรคไต โรคหัวใจ โรคต่อมไทรอยด์ โรคเลือด เป็นต้น

2. สุขภาพทางจิต ความผิดปกติทางสุขภาพจิต เช่น มีพฤติกรรมไม่สมวัยอันอาจนำไปสู่ความบกพร่องทางสุขภาพและการปรับตัว หากไม่ได้รับการแก้ไขความผิดปกติทางความประพฤติที่เป็นปัญหา ความผิดปกติทางอารมณ์และอาการทางประสาท และความผิดปกติและอาการทางจิต

สาเหตุที่ทำให้เกิดความบกพร่องทางร่างกายและสุขภาพ

1. ความผิดปกติที่เป็นมาแต่กำเนิด ส่วนใหญ่เกิดจากการถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ เด็กมักจะมี ความพิการซ้ำซ้อน (multiple handicaps) ความผิดปกติดังกล่าวอาจเป็นเฉพาะที่หรือทั่วไปของร่างกาย อาจจะมีผิดปกติเพียงเล็กน้อยหรือรุนแรง บางส่วนของร่างกายอาจเล็กกว่าปกติ บางส่วนอาจไม่สมบูรณ์ บางส่วนโตกว่าปกติ บางส่วนมีจำนวนเพิ่ม ข้อต่ออาจหายไปหรือไม่พัฒนาเต็มที่ หรือหลุดจากกระดูก

2. ความผิดปกติอันมีสาเหตุมาจากโรค เช่น โปลิโอ การอักเสบของสมองเนื่องจากเชื้อไวรัส พัฒนาการช้าเนื่องจากขาดอาหาร

3. ความผิดปกติอันมีสาเหตุมาจากกษัตริย์ราช เช่น เมล็ดผลไม้บางชนิด หรือของเล่น หลุดเข้าไปในจมูกหรือหลอดลม ทำให้หายใจไม่สะดวก ออกซิเจนไปเลี้ยงสมองไม่เพียงพอ ทำให้สมองพิการได้ นอกจากนี้อุบัติเหตุต่างๆ ก็อาจทำให้เกิดความผิดปกติทางด้านร่างกายได้ เช่น อุบัติเหตุทางท้องถนน ของมีคม แม่น้ำดำคลอง ยา สารเคมี
ลักษณะโดยทั่วไปของเด็กพิการทางร่างกาย

1. การขาดหายของแขนขา (amputations) หมายถึง การสูญเสียแขนขาหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของแขนขา อาจเป็นมาแต่กำเนิด หรือเป็นขึ้นภายหลังเนื่องจากอุบัติเหตุโดยทั่วไป หากเป็นมาแต่กำเนิดปลายส่วนที่เหลือจะแข็งแรง ทำให้สามารถใส่แขนหรือขาเทียมได้โดยไม่ยากและเริ่มได้ตั้งแต่อายุยังน้อย อาจจะต้องการผ่าตัดตรงปลายเพื่อตัดแปลงให้ใส่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากกระดูกเจริญเติบโตอยู่ตลอดเวลา และหากบริเวณส่วนปลายที่ขาดมีเนื้อเยื่อล้อมรอบหนาเล็กน้อยจะผ่าตัดได้ง่าย ๆ เพื่อบริเวณเนื้อหนานั้นทิ้งไป แต่ถ้าหากเป็นมากก็อาจต้องตัดส่วนที่เหลือของแขนขาออกไป

การขาดหายเนื่องจากการบาดเจ็บ ซึ่งจำเป็นต้องตัดออกเนื่องจากการบาดเจ็บ การเสียเลือดมาหล่อเลี้ยงเนื้ออก หรือการติดเชื้อเป็นเวลานานควบคุมไม่ได้ โดยหลักการทั่วไปควรใส่แขนขาเทียมทันทีหลังผ่าตัด

2. ความผิดปกติของรูปร่างของร่างกาย พบได้ทั่วไปบริเวณส่วน แขน ขา หรือลำตัว มีสาเหตุเป็นมาแต่กำเนิด หรือเกิดจากการอ่อนแอหรือแข็งแรงของกล้ามเนื้อ มีผลทำให้ร่างกายผิดปกติ นอกจากนี้การเคลื่อนไหวหรือการใช้แขนขาอย่างไม่ถูกต้อง จะมีผลให้เกิดความผิดปกติในรูปร่างของร่างกายยิ่งขึ้น ถ้าพบว่าเด็กมีความผิดปกติจากสาเหตุใด ควรปรึกษาแพทย์ หรือนักกายภาพบำบัด เพื่อรับการแก้ไขและคำแนะนำที่ถูกต้อง

3. ประเภทที่ 2 ถ้าสาเหตุจากระบบประสาท จะทำให้การเคลื่อนไหวร่างกายลำบาก เพราะกล้ามเนื้อไม่แข็งแรง เป็นเด็ก C.P. จะมีอาการ ตัวแอ่น แขนขาเกร็ง เคลื่อนไหวไม่ได้

4. เด็กที่ได้รับสารพิษ หรือออกซิเจนไปเลี้ยงสมองไม่ทัน หรือโรคสมองอักเสบ เชื้อสมองอักเสบ โดยทั่วไปเด็กจะมีความพิการซ้ำซ้อนหลายอย่าง ได้แก่ ความบกพร่องทางสติปัญญา ความบกพร่องในการสื่อสารและการใช้ภาษา ความผิดปกติทางการเห็น ความผิดปกติทางการได้ยิน ความผิดปกติในการรับรู้เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว

3.5 การดำเนินงานของหน่วยงานที่มีการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กป่วยในโรงพยาบาล

1. โครงการสอนเด็กป่วยเรื้อรัง

เป็นโครงการที่ดำเนินการร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานของโรงพยาบาลกับกองการศึกษา พิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ศึกษานิเทศน์ นักสังคมสงเคราะห์ นักสุขศึกษา แพทย์ และพยาบาล โครงการนี้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ โดยสอน ซ้อมเสริมเป็นรายบุคคล จัดกลุ่มกิจกรรมตามระดับชั้นหรือตามความสามารถ ความสนใจของเด็ก คิดต่อประสานงานกับโรงเรียนเดิมของเด็ก โดยแจ้งให้ทางโรงเรียนทราบเมื่อเด็กเข้าร่วมเรียนใน โครงการฯ และออกไปรับรองการเรียนให้เมื่อเด็กออกจากโรงพยาบาลกลับไปเรียนต่อในโรงเรียน เดิมได้ เพื่อให้สามารถสอนต่อเนื่องกันไปและพิจารณาผ่อนผันเรื่องการสอบ เช่น เรื่องเวลาเรียน การส่งข้อสอบมาให้เด็กสอบที่โรงพยาบาลหรือขอผ่อนผันให้เด็กกลับไปสอบภายหลัง ตามแต่โรง พยาบาลจะเห็นสมควร ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของโครงการนี้คือ

1. เพื่อสอนซ่อมเสริมให้เด็กป่วยที่อยู่ในโรงพยาบาล ได้มีโอกาสเรียนต่อเนื่องได้ทบทวนวิชาที่เรียนและมีโอกาสสอบเลื่อนชั้น
2. เพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพทางกาย และสมอง ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กป่วย เช่น การช่วยตนเองในกิจวัตรประจำวัน
3. เพื่อช่วยให้ด้านสุขภาพจิต โดยมีกิจกรรมนันทนาการ ที่ให้ความเพลิดเพลิน ผ่อนคลายจิตใจและได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

โครงการสอนเด็กเจ็บป่วยเรื้อรังในโรงพยาบาล ปัจจุบันดำเนินโครงการอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โดยความริเริ่มจากคณะแพทย์หน่วยโรคไต และนักสังคมสงเคราะห์แผนก กุมารเวชศาสตร์ ได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวง ศึกษาธิการ จัดให้มีโครงการสอนเด็กเจ็บป่วยเรื้อรังขึ้นในแผนกกุมารเวชศาสตร์ โดยเริ่มเปิดสอน ตั้งแต่ วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2518 เป็นต้นมาและต่อมาได้ขยายโครงการสอนเด็กป่วยด้วยโรค กระดูกในแผนกออร์โธปิดิกส์ ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2526

นอกจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลเด็ก และโรงพยาบาล เลิศสันแล้ว โครงการสอนเด็กเจ็บป่วยเรื้อรัง ได้เปิดบริการในโรงพยาบาลต่าง ๆ ในอัตราส่วน ครู 1 : นักเรียน 10 คน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอื่น ๆ อีกดังนี้ คือ โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น และโรงพยาบาลศรีนครินทร์ จังหวัดขอนแก่น โรงพยาบาลยุวประสาทไวทโยปถัมภ์ จังหวัด สมุทรปราการ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โรงพยาบาลรัฐญารักษ์

จังหวัดปทุมธานี โรงพยาบาลราชวิถีและโรงพยาบาลราชานุกูล กรุงเทพมหานคร (กองการศึกษาพิเศษ , 2537)

โครงการนี้เป็นการให้บริการทางด้านการศึกษาแก่เด็กป่วยโดยไม่คิดมูลค่า โดยได้รับความช่วยเหลือด้านวิชาการคือ ครู และวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาบางส่วนจากกองการศึกษาพิเศษ และหน่วยศึกษานิเทศน์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ยังได้รับเงินอุดหนุนค่าใช้จ่ายจากโรงพยาบาล มูลนิธิและผู้มีจิตศรัทธามาดูหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ (โครงการสอนเด็กเจ็บป่วยเรื้อรังโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ : เอกสารแนะนำโครงการ)

2. โครงการนันทนาการผู้ป่วยเด็กในโรงพยาบาล

โครงการนันทนาการผู้ป่วยในโรงพยาบาล เป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างโรงพยาบาลกับสหทัยมูลนิธิ โดยส่งเจ้าหน้าที่นักพัฒนาการเด็กเข้าทำงานประจำที่ห้องนันทนาการผู้ป่วยเด็กของโรงพยาบาล

สหทัยมูลนิธิเป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2519 และได้รับอนุญาตจากกระทรวงมหาดไทยให้ดำเนินงานด้านสาธารณกุศลที่ไม่แสวงหากำไร เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2519 ใช้ชื่อ "โฮลท์สหทัยมูลนิธิ" ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 มูลนิธิได้จดทะเบียนเปลี่ยนชื่อเป็น "สหทัยมูลนิธิ"

สำหรับโครงการนันทนาการผู้ป่วยเด็กในโรงพยาบาล เป็นโครงการที่มูลนิธิได้เข้าไปจัดกิจกรรมให้กับเด็กเจ็บป่วย ช่วยเพิ่มความสุขที่ขาดหายไปให้แก่เด็กป่วยเหล่านี้ เพราะไม่ใช่เพียงการรักษาพยาบาลทางการแพทย์เท่านั้นที่เด็กเจ็บป่วยต้องการ โดยเฉพาะเด็กที่ต้องอยู่ในโรงพยาบาลเป็นเวลานานๆ เด็กเหล่านี้ต้องการความรัก เอาใจใส่และกระตุ้นพัฒนาการอย่างต่อเนื่องไม่ให้หยุดชะงักสหทัยมูลนิธิจึงเป็นองค์กรแรกที่เริ่มให้บริการแก่ผู้ป่วยเด็กตามโรงพยาบาล นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา โดยส่งเจ้าหน้าที่ไปปฏิบัติงานประจำในแผนกกุมารเวชฯ ตามโรงพยาบาลต่างๆ ที่ขอความร่วมมือมาเช่น โรงพยาบาลเด็ก โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลรามาริบัติ โรงพยาบาลเลิดสิน โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า และโรงพยาบาลภูมิพลตามลำดับ

วัตถุประสงค์ของโครงการ มุ่งส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไข้เด็กที่ต้องเข้ารับการรักษาด่วนในโรงพยาบาลและป้องกันการกระทบกระเทือนจากการเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาล ซึ่งอาจเกิดขึ้นในตัวเด็ก ซึ่งต้องจากบ้านครอบครัวเข้ามาอยู่ในโรงพยาบาล โครงการนี้เป็นที่ต้องการของโรงพยาบาลหลายแห่ง วัตถุประสงค์หลักอีกข้อหนึ่งคือ การให้ความรู้และแรงบันดาลใจให้เห็นความสำคัญของเด็กคนไข้และปฏิบัติต่อคนไข้อย่างถูกต้องของผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิจะทำหน้าที่จัดกิจกรรมกลุ่มประจำในห้องเล่นเด็ก จัดกิจกรรมสำหรับเด็กคนไข้ที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ลงจากเตียงเป็นราย ๆ ตามลักษณะอาการของโรคและการรักษาพยาบาลที่เด็กคนไข้ได้รับอยู่

จัดบริการให้คำปรึกษาหารือแก่ผู้ปกครองเด็ก ในกรณีที่เด็กต้องการความเข้าใจและการปฏิบัติต่อเด็กอย่างถูกต้อง ช่วยทำการเตรียมตัวเด็กที่รับเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลเด็กที่จะเข้ารับการผ่าตัด ตลอดจนคนไข้เด็กที่จะกลับบ้าน เพื่อการปฏิบัติตัวอย่างถูกต้อง เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ของคนและไม่หวาดกลัวจนเกินไป ซึ่งจะทำให้เป็นผลดีต่อการรักษาพยาบาลของโรงพยาบาลมากขึ้น นอกจากนี้ทางเจ้าหน้าที่มูลนิธิยังช่วยเป็นตัวกลางติดต่อกับครอบครัวผู้ปกครองของเด็กคนไข้เรื้อรังที่ขาดการเยี่ยมเยียนเป็นเวลานาน เพื่อป้องกันการทอดทิ้งเด็ก ซึ่งได้รับการยืนยันทางสถิติแล้วว่า การเข้ารักษาตัวเป็นระยะเวลานาน ๆ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กถูกทอดทิ้งและต้องเป็นกำพร้าในที่สุด

ตลอดระยะเวลาที่สหทัยมูลนิธิได้ปฏิบัติงานในโครงการนี้ ผลปรากฏว่าเป็นฝ่ายที่ได้รับความสนใจจากโรงพยาบาลต่างๆทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัดทั่วราชอาณาจักร และได้มีหลายโรงพยาบาลได้จัดตั้งโครงการลักษณะคล้ายคลึงกันขึ้น โดยได้ขอความร่วมมือทางมูลนิธิ ซึ่งทางมูลนิธิได้ให้ความร่วมมือด้วยดีตลอดมา ทั้งในด้านการจัดกิจกรรม การฝึกอบรมบุคลากร ตลอดจนการให้คำแนะนำปรึกษาและจัดหาของเล่นพัฒนาการเด็ก ผลประโยชน์ที่เด็กได้รับก็เป็นสิ่งที่พึงพอใจของผู้ปกครองเด็กที่เกี่ยวข้องจนสามารถพูดได้ว่า “โครงการนี้เป็นการเพิ่มมิติของงานพัฒนาการและสวัสดิการเด็กในวงการอีกด้านหนึ่ง”

ลักษณะของความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างโรงพยาบาลกับมูลนิธิ

การดำเนินงานของโรงพยาบาล

1. จัดหาสถานที่ทำกิจกรรมและที่ทำงานของเจ้าหน้าที่
2. จัดหาเจ้าหน้าที่ประสานงานทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่มูลนิธิ ประกอบด้วย แพทย์พยาบาล และเจ้าหน้าที่อื่นตามความจำเป็น
3. รับผิดชอบด้านการอำนวยความสะดวก ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โครงการ
4. ร่วมรับผิดชอบด้านการเงินของโครงการ ทั้งการเบิกจ่าย และรับเงินบริจาคในบัญชีธนาคารที่เปิดไว้
5. จัดหาเจ้าหน้าที่เสริมกำลัง ตลอดจนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายโครงการที่เพิ่มขึ้นเป็นลำดับจนทางโรงพยาบาลสามารถที่จะรับโครงการนี้ไปดำเนินการได้ในที่สุด

การดำเนินงานของสหทัยมูลนิธิ

1. จัดหาเจ้าหน้าที่ประจำโครงการตามจำนวนที่เหมาะสมกับงาน
2. รับผิดชอบค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับโครงการในอัตราเต็มกำลัง และลดลงเป็นลำดับจนกว่าจะถึงระยะเวลาที่ทางโรงพยาบาลสามารถเข้ามารับโครงการได้เต็มที่
3. ดำเนินการตามโครงการที่วางไว้

4. ให้ความร่วมมือต่อกฎระเบียบของโรงพยาบาล ตามที่ได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่
ประสานงาน

5. ร่วมรับคิดขอเบิกการเงินในบัญชีของโครงการทั้งรับและจ่าย

6. ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่แนวคิดของโครงการให้กว้างขวางออกไป

3. หน่วยงานพัฒนาการเด็กป่วย

หน่วยงานพัฒนาการเด็กป่วยเป็นหน่วยงานหนึ่งในงานจิตเวชเด็ก โรงพยาบาลเด็ก โดย
ได้รับความร่วมมือจาก “ โฮลท์สทัทยมูลนิธิ ” และวิทยาลัยพยาบาลกรุงเทพ พร้อมทั้งหน่วยงาน
อื่นๆ ทั้งในและนอกโรงพยาบาล

วิทยาลัยพยาบาลกรุงเทพ ได้ร่วมดำเนินการทางด้านห้องเล่นร่วมกับโรงพยาบาลเด็ก
และเมื่อโรงพยาบาลได้จัดหน่วยงานนี้ขึ้น ทางวิทยาลัยพยาบาลได้ส่งนักศึกษาเข้าร่วมปฏิบัติงาน
และได้รับคำแนะนำชี้แจงสนับสนุนจากคณาจารย์

ส่วนโฮลท์สทัทยมูลนิธิ ได้ส่งนักพัฒนาการ อุปกรณ์ วัสดุของเล่น เกมส์และหนังสือ
ทนายสำหรับเด็กเข้ามาในเดือน เมษายน 2520 และเดือน มิถุนายน 2522 และได้ถอนตัวออกเมื่อ
เดือน เมษายน 2526

งานพัฒนาการเด็กป่วย อยู่ในฝ่ายจิตเวช ซึ่งมี 3 หน่วยงานคือ

1. คลินิกจิตเวช รับบริการตรวจรักษาเด็กที่มีปัญหาทางด้านจิตใจและกายร่วมด้วย เช่น
ปัญหาการเรียน ปัสสาวะรดที่นอน

2. งานพัฒนาการเด็กป่วย ซึ่งคอยดูแลเด็กที่อยู่ในโรงพยาบาล โดยใช้สหวิทยาการในการ
ปรับพฤติกรรมรวมทั้งแก้ปัญหาทางด้านจิตใจให้แก่เด็กป่วยที่พักรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล

3. งานกระตุ้นพัฒนาการเด็ก เน้นการดูแลเด็กที่มีปัญหาทางด้านพัฒนาการล่าช้า ซึ่งจะ
มีผู้รับบริการที่ส่งมาจากคลินิกจิตเวชและจากในตึกผู้ป่วย เช่น เด็กที่มีปัญหาเรื่องการดูดกลืน

งานพัฒนาการเด็กป่วยของโรงพยาบาลเด็ก ทำงานดูแลเด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ
แต่เน้นทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ โดยยึดหลักส่งเสริม ป้องกัน และฟื้นฟูมาใช้ในงานที่ทำด้วย

1. ด้านส่งเสริม มีการสอนสุขศึกษาที่แผนผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลเด็ก ให้แก่เด็กป่วย
ตลอดจนประชาชนผู้สนใจที่มารับบริการตรวจโรคต่างๆ เรื่องที่สอนส่วนมากจะเน้นพัฒนาการ
เด็กและด้านจิตใจ โดยส่งเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานผลัดเปลี่ยนกันไป

2. ด้านป้องกัน ให้บริการเกี่ยวกับด้านสหวิทยาการ แก่เด็กป่วยในโรงพยาบาล โดยการ
สอนให้เด็กทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ประดิษฐ์เศษวัสดุ จัดทำกลุ่มบำบัด กลุ่มมารดา กลุ่มเล่นอิสระ ให้

ความรู้เกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติแก่ผู้ที่สนใจ เช่น นักศึกษาพยาบาล นักศึกษาคู ประชาชนทั่วไป ตลอดจนบิดามารดาเด็กรวมทั้งผู้ที่สนใจทุกคน

3. ด้านฟื้นฟู มีการสอนหนังสือแก่เด็กเจ็บป่วยเรื้อรัง เด็กรอกลับบ้าน เด็กกำพร้า ให้การบริการกระตุ้นพัฒนาการเด็กตามเตียง โดยคุณความไว้อาการและตามสรีรพยาธิสภาพของโรคนั้นๆ ในเด็กเด็กป่วย โดยใช้ของเล่นเด็ก หนังสือนิทาน กิจกรรมเบาๆ เป็นสื่อ (ปรุมนิเทศหน่วยงานพัฒนาการเด็กป่วย โรงพยาบาลเด็ก : เอกสารอัดสำเนา)

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจกงานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจสภาพปัจจุบัน และความต้องการของการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาล ผู้วิจัยจึงขอเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งของไทยและต่างประเทศดังนี้

4.1 งานวิจัยของไทย

กษมา สารสมุทร (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " ปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดเชียงราย " มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสมรรถภาพด้านการสอน กับปัญหาและความต้องการในการพัฒนาสมรรถภาพการสอน ในด้านการเตรียมการสอน การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอน การเลือกวิธีการและเทคนิคการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล และการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กกลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูที่สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 4 ของโรงเรียนในจังหวัดเชียงรายผลการวิจัยสรุปได้ว่าครูประถมศึกษาในจังหวัดเชียงราย มีสมรรถภาพด้านการสอน โดยส่วนรวมในระดับปานกลาง ครูที่สอนในโรงเรียนใกล้ตัวจังหวัดมีแนวโน้มว่ามีสมรรถภาพด้านการสอนโดยส่วนรวม และในด้านการผลิตและการใช้สื่อการสอนดีกว่าครูที่สอนในโรงเรียนใกล้ตัวจังหวัด และครูที่สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีแนวโน้มว่ามีสมรรถภาพด้านเตรียมการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอนดีกว่าครูที่สอนในโรงเรียนขนาดเล็ก เกี่ยวกับปัญหาด้านการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอน ครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนทุกขนาด ทั้งที่อยู่ใกล้ตัวจังหวัดและไกลตัวจังหวัด มีปัญหาในด้านการเลือกวิธีการและเทคนิคการสอน ครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนขนาดเล็กและอยู่ใกล้ตัวจังหวัดค่อนข้างมีปัญหาด้านการผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดผลและประเมินผล

มนัส มีใย และคณะ (2525) ได้ศึกษาโดยการสำรวจปัญหาและความต้องการของนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีต่อการเรียนวิชาศิลปะศึกษา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2521-2522 จำนวน 120 คน ผลการสำรวจพบว่า ความต้องการที่นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกัน คือ มีความต้องการแก้ไขปัญหาในการทำงานด้วยตัวเองก่อน ถ้าไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้จึงขอคำแนะนำจากครู

ชูจิตต์ วัฒนารมย์ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "คุณค่าของกิจกรรมศิลปะศึกษาค่อนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตามการรับรู้ของครูศิลปะศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะศึกษา" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณค่าของกิจกรรมศิลปะศึกษาค่อนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูศิลปะศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะศึกษา และเพื่อเปรียบเทียบการรับรู้ของครูศิลปะศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะศึกษา เกี่ยวกับคุณค่าของกิจกรรมศิลปะศึกษาที่มีต่อนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ครูศิลปะศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะศึกษาเห็นว่ากิจกรรมศิลปะศึกษาประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การเขียนภาพระบายสี การปั้นแกะสลัก การพิมพ์ งานออกแบบสร้างสรรค์จากเศษวัสดุ งานสาน ถักทอและเย็บปัก และการรู้คุณค่าทางศิลปะ ส่วนใหญ่มีคุณค่ามากในการส่งเสริมด้านความรู้ทางศิลปะ เทคนิคการทำงานศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาการทางอารมณ์ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับผู้อื่น การสร้างนิสัยการทำงานที่ดีในการทำงาน ส่วนด้านการส่งเสริมประหยัดและการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้น กิจกรรมศิลปะศึกษาเหล่านี้ ส่วนใหญ่มีคุณค่าระดับปานกลาง ครูศิลปะศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะศึกษามีการรับรู้ไม่แตกต่างกัน ในคุณค่าของกิจกรรมศิลปะศึกษาที่มีต่อนักเรียนระดับประถมศึกษา

สิริรัตน์ จารุจินดา (2528) ได้ศึกษา "ผลของจิตบำบัดด้วยการเล่นที่มีต่อช่วงความสนใจ ปริมาณและความถูกต้องในการทำงานของเด็กป่วยเรื้อรังในโรงพยาบาล" พบว่าผลการทดสอบวัดช่วงความสนใจ ปริมาณงานและความถูกต้องของงานของผู้รับการทดลองในช่วงก่อนและหลังเข้ารับการทดลอง ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับการทดลองมีช่วงความสนใจ ปริมาณงานและความถูกต้องของงานสูงขึ้นกว่าเดิม

นงลักษณ์ จินตนาคิลก และคณะ (2529) ได้สำรวจความรู้ ทักษะและการปฏิบัติงานของพยาบาลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเล่นสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาล พบว่า ความรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเล่นสำหรับเด็กป่วย ของพยาบาลประจำการแผนกกุมารเวชศาสตร์ อยู่ในเกณฑ์พอใช้ ส่วนทักษะและการปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์ดี ความรู้มีความสัมพันธ์กับทักษะมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญ ตัวแปรที่มีผลต่อความรู้ ทักษะและการปฏิบัติของพยาบาลที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเล่นสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาล ได้แก่ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการปฏิบัติงานและประสบการณ์ได้รับการสอนและอบรมเกี่ยวกับการจัดการเล่น

สุชาดา สถาวร (2536) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษทางศิลปะ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษทางศิลปะผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 79.43 เป็นชายและหญิงไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม นักเรียนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการส่งผลงานศิลปะเข้าประกวด นักเรียนร้อยละ 61.36 ที่เคยส่งผลงานเข้าประกวด ไม่ได้รับรางวัลและบุคคลที่ให้การสนับสนุนการเรียนศิลปศึกษามากที่สุด คือ ครู อาจารย์ รองลงมาคือ ผู้ปกครองทางด้านทัศนคติ ที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษทางศิลปะ นักเรียนส่วนใหญ่ ชอบกิจกรรมศิลปศึกษาเพราะเวลาทำงานจะรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลินและภาคภูมิใจ กิจกรรมที่ชอบมากที่สุด คือ การวาดภาพระบายสีด้วยสีไม้ชอบครูศิลปะที่ร่าเริงแจ่มใสมากที่สุด ชอบการประเมินผลงานศิลปะด้วยวิธีตรวจให้คะแนนทันทีหลังทำงานเสร็จเรียบร้อย และนักเรียนส่วนใหญ่มีความสนใจมากที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษทางศิลปะที่นอกเหนือจากการเรียนในเวลาปกติ นักเรียนที่ตอบแบบสอบถามร้อยละ 20.57 เคยมีประสบการณ์เข้าร่วมกิจกรรมพิเศษทางศิลปะมีความคิดเห็นสิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้มากที่สุดจากการเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษทางศิลปะ คือวิธีการทำงาน ศิลปะแบบต่าง ๆ ชอบการเลือกกลุ่มทำกิจกรรมที่ไม่จำกัดเวลามากที่สุด และชอบเตรียมอุปกรณ์มาเอง นักเรียนมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมศิลปะมากที่สุด เพราะว่าชอบทำงานศิลปะนักเรียนมีความคิดเห็นว่าสถานที่ที่สะอาด การจัดตำราเอกสารทางศิลปศึกษา และการจัดนิทรรศการเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการจัดกิจกรรมพิเศษทางศิลปะ นักเรียนที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษทางศิลปะ ร้อยละ 79.43 มีความคิดเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรม เพราะต้องการเรียนรู้วิธีการทำงานศิลปะแบบต่าง ๆ และความสนุกสนานเพลิดเพลิน กิจกรรมที่ชอบมากที่สุด คือ การวาดภาพระบายสี ชอบเลือกกลุ่มทำกิจกรรมเองและเตรียมอุปกรณ์มาเอง ชอบกิจกรรมการวาดภาพระบายสี โดยไม่กำหนดหัวข้อ ชอบปั้นสิ่งของตามจินตนาการด้วยดินน้ำมัน ชอบประดิษฐ์สิ่งของด้วยวัสดุที่เหลือใช้ ชอบพิมพ์ภาพด้วยสีน้ำมัน และชอบนำงานศิลปะไปใส่กรอบแขวนหรือตั้งโชว์

สายสมร มณีใส (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดโปรแกรมการเล่นสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาล กรุงเทพมหานคร" มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน และปัญหาของการจัดโปรแกรมการเล่น สำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาลในด้านการจัดการเล่นให้มีพัฒนาการตามวัย การแก้ไขปัญหาด้านร่างกายและพฤติกรรมให้เด็กป่วย และปัญหาด้านทรัพยากร การบริหาร ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบันของการจัดโปรแกรมการเล่นสำหรับเด็กป่วยพบว่า ผู้ป่วยวัย 6-12 เดือนมีการเล่นเพื่อพัฒนาการทางด้านร่างกายเพียงด้านเดียว ผู้ป่วยวัย 1-2 ปี 2-5 ปี 7-13 ปี มีการเล่นเพื่อพัฒนาด้านสติปัญญามากที่สุด ร้อยละ 37.6 , 40 และ 28.8 ตามลำดับและผู้ป่วยวัย 5-7 ปี มีการเล่นเพื่อพัฒนาการด้านอารมณ์มากที่สุด ร้อย 38.5

2. ปัญหาของการจัดโปรแกรมการเล่นสำหรับเด็กป่วยพบว่า ปัญหาด้านงบประมาณอยู่ในระดับมากรองลงมาเป็นปัญหาด้านการจัดการ ปัญหาด้านบุคลากร และปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์น้อยที่สุด

บรรจง บุญการี (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี " วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูประถมศึกษาในจังหวัดลพบุรี ในด้านการเตรียมการสอน การดำเนินการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล ตัวอย่างประชากรเป็นครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ,4 และ 6 ในโรงเรียนที่เปิดสอนครบชั้น ปีการศึกษา 2531 จำนวน 190 คน จาก 90 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบแบบประเมินค่าและแบบปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละค่ามัชฌิมเลขคณิตและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่ามี การปฏิบัติในด้านการเตรียมการสอน การดำเนินการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีความต้องการเข้ารับการอบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติในทุกด้านเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Vongsingthong, P.B. (1985) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " Faculties perceptions of the use and effectiveness of instructional media in teaching studio art course " มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาความสามารถด้านการรับรู้ในการใช้สื่อการสอน และศึกษาถึงการใช้สื่อการสอน และศึกษาถึงการใช้สื่อการสอน ประสิทธิภาพและความมุ่งหมายของสื่อการสอน ตามการรับรู้ของครูผู้สอนวิชาศิลปะภาคปฏิบัติ กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูผู้สอนวิชาศิลปะภาคปฏิบัติในโรงเรียนศิลปะวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อยู่ในมลรัฐโอกลาโฮมาจำนวนทั้งสิ้น 167 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามพัฒนาโดยวิจัยผลการวิจัยพบว่า

1. สื่อการสอนประกอบวิธีการสอนที่เคยปฏิบัติกันมา ในสถาบันการศึกษาทุกประเภท
2. ครูผู้สอนศิลปะที่มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 11 ปีขึ้นไป ใช้สื่อการสอนบ่อยครั้งที่สุด
3. มีการใช้สื่อการสอนบ่อยครั้งที่สุดในชั้นเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมากกว่า 13 คน ขึ้นไป
4. สื่อการสอนชนิดต่าง ๆ สามารถตอบสนองและสนับสนุนความมุ่งหมายการสอนในด้านต่าง ๆ กัน
5. การรับรู้ในด้านการใช้สื่อการสอนและประสิทธิภาพของสื่อการสอน ของครูผู้สอนศิลปะภาคปฏิบัติมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

Hopson , s.k. (1986) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " A descriptive study of the problems and concerns of beginning art teachers " มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและจำแนกปัญหาของครูที่เริ่มสอนศิลปะในมลรัฐเนบราสกา และมลรัฐที่อยู่รอบ ๆ และหาความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาด้านต่าง ๆ กับตัวแปรด้านอายุ เพศ ประชากรในโรงเรียน และระดับที่สอน (อนุบาล ประถม หรือมัธยม) กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูทั้งหมดที่ถูกกำหนดให้สอนวิชาศิลปะ และครูที่เริ่มมีประสบการณ์ในการสอนวิชาศิลปะในชั้นเรียนมา 1 ถึง 2 ปี ในมลรัฐเนบราสกา ไอโอวา มิสซูรี แคนซัส โคโลราโด ไวโอมิ่ง และเซาท์ ดาโกตา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยสรุปได้ว่าปัญหาของครูส่วนใหญ่มี 8 ด้าน คือ 1) ด้านการควบคุมชั้นเรียน 2) ด้านทัศนคติที่มีต่อการจัดโปรแกรมศิลปะ 3) ด้านการสอน 4) ด้านเครื่องมืออำนวยความสะดวก วัสดุและอุปกรณ์การเรียนการสอน 5) ด้านการจัดและการดูแลชั้นเรียน 6) ด้านการวางแผนและพัฒนาหลักสูตร 7) ด้านการพัฒนาอาชีพ และ 8) ด้านการประเมินผล ซึ่งปัญหามีความสัมพันธ์กับตัวแปรด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. อายุ ครูที่มีอายุ 40-49 ปี มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้เครื่องมืออำนวยความสะดวกวัสดุอุปกรณ์ รองลงมาเป็นครูที่มีอายุ 30-39 ปี และ 20-29 ปี ตามลำดับ
2. เพศ ครูหญิงมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้เครื่องมืออำนวยความสะดวก วัสดุ และอุปกรณ์ มากกว่าครูชาย
3. ประชากรในโรงเรียน ครูที่สอนหลายโรงเรียนในคราวเดียวกัน จะมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการและการดูแลชั้นเรียนมากกว่าครูที่สอนในโรงเรียนเดียว และครูที่สอนในโรงเรียนที่มีนักเรียนจำนวนตั้งแต่ 600 คนขึ้นไป ส่วนใหญ่จะมีปัญหาการควบคุมชั้นเรียน
4. ระดับที่สอน ครูที่สอนในระดับประถมศึกษามีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการและการดูแลชั้นเรียนมากกว่าครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษา และระดับอนุบาล

Bebeteidoh, E.O. (1987) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " Status of art of in elementary schools in Bendel State of Nigeria " มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพของวิชาศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษาในรัฐเบนเดล ประเทศไนจีเรีย ตามแนวนโยบายศิลปศึกษาแห่งชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรศิลปะในด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาการสอนวิธีการสอน คุณวุฒิของครู และวิธีการประเมินผล นอกจากนี้ยังรวมถึงศึกษาความแตกต่างของหลักสูตรศิลปะในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวในโรงเรียนประถมศึกษา 3 กลุ่มคือ โรงเรียนที่อยู่ในเขตตัวเมือง โรงเรียนในเขตชานเมือง และโรงเรียนในเขตชนบท กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูที่สอนในโรงเรียนเขตตัวเมือง โรงเรียนเขตชานเมืองและโรงเรียนเขตชนบท โรงเรียนละ 40 คน รวมทั้งสิ้น 120 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย ผลการวิจัยสรุปได้ว่าเมื่อวิเคราะห์โรงเรียนประถมศึกษาแต่ละโรง พบว่าในโรงเรียนส่วนใหญ่ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรศิลปะยังไม่เป็นไปตามข้อกำหนดของนโยบายศิลปศึกษาแห่งชาติ และด้านเนื้อหาการสอนนั้นยังคงให้ความสำคัญกับวิชาทัศนศิลป์ ด้านวิธีการสอนและวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานศิลปะนักเรียนยังไม่สอดคล้องกับกรอบแนวทางของหลักสูตรศิลปะและวัฒนธรรมประจำชาติ นอกจากนี้ยังพบว่าครูที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษาในรัฐเบนเดล ให้นักเรียนซื้อผลงานทัศนกรรมมาส่งเอาคะแนนได้ ซึ่งพบมากในโรงเรียนที่อยู่ในเขตชนบท และโรงเรียนในเขตชานเมือง ครูให้ความสำคัญกับผลงานศิลปะที่ทำสำเร็จแล้วมากกว่ากระบวนการทำงานศิลปะของนักเรียนและครูส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิการศึกษาด้านการสอนศิลปศึกษา

Steinberger (1987) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การศึกษารายกรณีและผลของการใช้กิจกรรมทางศิลปะเพื่อปรับพฤติกรรมผู้ป่วยที่ได้รับความกระทบกระเทือนทางอารมณ์เป็นโรคออทิสติก และได้รับบาดเจ็บทางสมอง" ผลการศึกษาพบว่า

1. หลังจากที่ได้เด็กหญิงจอร์จิน่าผู้ป่วยที่ได้รับความกระทบกระเทือนทางอารมณ์และไม่สามารถเข้ารับการศึกษาคได้ ได้ทำกิจกรรมทางศิลปะเป็นเวลา 10 ปี เธอก็สามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ และสามารถเข้ารับการศึกษาด้านภาษา ตลอดจนมีผลการเรียนที่ดีขึ้นเรื่อยๆ
2. หลังจากที่ได้เด็กหญิงบรอนเจน (ผู้ป่วยเป็นโรคออทิสติก และมีความบกพร่องด้านการสื่อสาร) ได้ทำกิจกรรมศิลปะเป็นเวลา 10 ปี เธอก็กลายเป็นคนที่มีความสามารถทางศิลปะ พร้อมทั้งมีความสามารถในการสื่อสารดีขึ้น ในที่สุดเธอก็หายเป็นปกติ
3. หลังจากที่ได้เด็กชายราฟ (ผู้ป่วยที่ได้รับความบาดเจ็บทางสมอง โหม่งง่ายและปัสสาวะรดที่นอน ตลอดจนไม่สามารถเข้ารับการศึกษาคได้) ได้ทำกิจกรรมทางศิลปะเป็นเวลา 5 ปี อาการปัสสาวะรดที่นอนก็หายไป สามารถเข้ารับการศึกษาคได้ตามปกติ

White, Sandra (1989) ได้ทำการศึกษาเรื่อง " อารมณ์และความฝัน : การใช้ศิลปะบำบัดกับผู้ป่วยเด็กโรคมะเร็ง " ผลการศึกษาพบว่าการใช้ศิลปะบำบัดและการใช้จินตนาการ เป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ป่วยเด็กโรคมะเร็งมีอารมณ์ที่ดีขึ้น จากความวิตกกังวล ความโกรธ ความกลัว ความสิ้นหวังและสูญเสียการควบคุมตนเอง สามารถช่วยให้ผู้ป่วยมีพัฒนาการไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม จินตนาการช่วยให้ผู้ป่วยมีการค้นคว้า และระบายสิ่งที่มีอยู่ในจิตใจออกมา ทำให้มีอารมณ์ที่สดชื่นขึ้น

Breckenridge-Mcmennamin (1990) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การใช้ศิลปะบำบัดเป็นรายบุคคลด้วยการใช้ภาพในนิทาน รักษาโรคเกี่ยวกับจิตใจของผู้ป่วยในแผนกกุมารเวชศาสตร์" ผลการศึกษาพบว่าจากการวิเคราะห์ทางประสาทของเด็กหญิงวัย 12 ปี ผลงานศิลปะจำนวน 44 ภาพของเธอเป็นภาพเกี่ยวกับเรื่องราวในนิทาน เป็นการยืนยันว่านิทานเหล่านี้เป็นเครื่องช่วยในการบำบัด เรื่องราวซึ่งใช้ภาพในนิทานเป็นการพินิจวิเคราะห์ และก่อให้เกิดจินตนาการอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยไม่รู้ตัว จากการทดสอบครั้งสุดท้าย ผู้ศึกษาวิจัยกล่าวว่า เรื่องราวในนิทานช่วยให้เด็กหญิงคนนี้ได้ดีขึ้น